

OSILNIŠKA DOLINA

SPREHOD SKOZI ČAS IN PROSTOR DOLINE

Jože Ožura

OSILNIŠKA DOLINA

SPREHOD SKOZI ČAS IN PROSTOR DOLINE

Jože Ožura

Osilniška dolina.

Sprehod skozi čas in prostor doline

Avtor: Jože Ožura

Jezikovni pregled: Tanja Muhvič

Fotografija na naslovnici: arhiv Občina Osilnica

Ilustracija na strani 3: Stane Jarm

Fotografije: Igor Kastelic, Janez Ožura in ostali

Grafično oblikovanje: Janja Trdan Dulmin

Tisk: Grafika Gracer d. o. o.

Izdala in založila: Občina Osilnica v sodelovanju z Društvom Osilniška dolina in
Turističnim društvom Osilnica, Grafika Gracer d. o. o.

Naklada: 300 izvodov

Osilnica, 2022

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

913(497.4Osilnica)(091)

OŽURA, Jože

Osilniška dolina: sprehod skozi čas in prostor doline / Jože Ožura ; [ilustracija na strani
3 Stane Jarm; fotografije Igor Kastelic, Janez Ožura in ostali]. - Osilnica: Občina, 2022

ISBN 978-961-95349-1-5

COBISS.SI-ID 100900355

KAZALO

Uvod	4
Geografske značilnosti doline	6
Osilniška dolina v preteklosti	8
Zemljiški gospodje dežele Petra Klepca	13
Naselja in ljudje dežele Petra Klepca konec 15. in v 16. stol.	16
Obveznosti podložnikov, njihovo delo, orodje in domovi	18
Dežela v času turških vpadov	21
Prisvajanje doline in dežele v 16. stol.	23
Dolina do 18. stol.	25
Dolina do prve vojne	29
Dolina v 20. stoletju	42
Na poti do samostojne Slovenije	50
Spremembe v vsakdanjem načinu življenja ljudi	53
Država Slovenija	57
Sprehod po dolini	64
Osilnica	66
Sela	88
Ob Kolpi do Bosljive Loke in sv. Ane	96
Od Sel do Čačiča in Padova	118
Ob Čabranki – od Sel do Žurg	138
Pogled k sosedom	153
Zamost	154
Fažunci, Sveta Gora in Hrib	158
Izvir Kolpe in Razloge	161
Hrvatsko	165
Ob Kolpi do Turkov in Gašparcev	169
Ob Čabranki	171
Od Plešč do Čabra	173
Zaključek	178
Viri, literatura	179

UVOD

Ob raziskovanju in pisanju o preteklosti Osilniške doline kot dela dežele Petra Klepca, se je porodila ideja, da bi v krajšem povzetku izdali priročno knjigo. Ljudje smo radovedni in vedoželjni o malo znanih krajih. V pomoč je tudi opis nekaterih geografskih značilnosti doline ob Kolpi, Čabranki in pritokih.

Pred vami je povzetek iz nastajajoče knjige o zgodovini doline in dežele. V njem so že nova spoznanja in popravki za starejše obdobje, zato je nekaj več napisanega v prvem delu tega zapisa. Od poselitve do zapisov o naseljih sredi gozdnatega sveta. O življenju ljudi in njihovem delu ter nevarnostmi, ki jim pretijo. Spoznali bomo zemljiške gospode in njihov boj za prevlado v Osilniški dolini in deželi Petra Klepca.

Sledi povzetek razvoja do prve svetovne vojne. Upornost kmetov je ob povečanju obveznosti oplazila dolino, kamor je segel tudi vpliv reformacije. Ko turške nevarnosti ni bilo več, je prišel čas reform. Odprava fevdalnih odnosov je prinesla velike spremembe na podeželju. Razvoj industrije se je dotaknil doline, ki je bila prometno slabo povezana z zaledjem. Drobitev kmetij je gnala ljudi v druge kraje za krajši čas ali za stalno, tudi v Ameriko.

Kulturni vplivi se kažejo po številnih cerkvah, v katerih najdemo prave dragulje. Tudi pismenost se širi, posebno po ustanovitvi šol v 19. stoletju. Ohrani se ljudska noša in narečje.

Vojne so prinesle veliko gorja. Mnogi so se borili na različnih frontah in nekateri so ostali tam za vedno. V novi državi je bilo življenje drugačno, več je bilo političnega boja. Gospodarstvo pa je sledilo vzgledom okolice.

Druga vojna je pretresla dolino in deželo, mnogo gorja so ljudje doživeli ob požigih vasi in trpljenju v taboriščih.

Novi družbeni red ni prinesel vsega tistega, kar so si ljudje želeli in se je sesul ob splošni krizi in narodnostnih nasprotjih. Nastala je samostojna slovenska država na levem bregu Kolpe in Čabranke ter Hrvaška na desnem bregu. Ljudje pa žive na obeh bregovih, kakor je bilo nekoč.

V drugem delu je oris razvoja posameznih naselij. Naselja so nastajala skozi stoletja na različnih območjih po dolini. Naši predniki so znali poiskati prostor za naselje, da so imeli v bližini izvir vode in polja, ki so jim dajala hrano. Ni bilo večjih središč, mest in to daje posebnost dolini. Za izmenjavo dobrin so se morali podati preko hribov ter gora in tja so bile speljane steze in poti, danes ceste. Železnica se je izognila dolini, čeprav so bili načrti tudi glede tega.

Spoznali bomo vlogo in pomen naselij in njihove prebivalce ter posameznike. Zanimiva so poimenovanja domačij, ki so nekje podobna, drugje posebna. Mnoge imajo zanimive zgodbe o nastanku, prebivalcih in še kaj.

Landestracht aus Gsiunitz, Bezirk Gottschee.

GEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI DOLINE

Osilniška dolina je obmejna pokrajina, ki leži na jugu Slovenije, ob sotočju Kolpe in Čabranke. O njeni preteklosti, ljudeh in slikoviti pokrajini je v slovenskem prostoru nekaj že znanega. Danes jo Kolpa in Čabranka delita na slovenski in hrvaški del, čeprav je bila pred stoletji enotna in je bila del kočevskega gospostva in Kranjske.

Obdajajo jo hribi in gore. Na severu in vzhodu so Žurgarska stena (1005 m), Taborska stena (1059 m), Borovška gora s Cerkom (1192), Krokari (1122 m), Krempe (944 m), Sv. Ana (357 m) in preko Kolpe sledijo Golik (742 m), Straža (508 m), Dimovec (766 m), Špičasti vrh (1010 m), Razložski Delci (872 m), Hrib–Mošun (782 m), Sv. Gora (809 m), Kraljev vrh (949 m), Klukov vrh (780 m). Tako bi nekako omejili Osilniško dolino, ki je del večje dežele, znane kot dežela Petra Klepca. Samo dolino pa lahko delimo na manjša področja, ki imajo svoje posebnosti, značilnosti.

Kolpa, ki izvira pod vasjo Režuge/Razloge (na 318 m n/m) in kjer privre voda iz več kot 80 m globokega jezera (voda ima 6–8 °C), je Osilniško dolino vdolbla v globok kanjon. Reliefne oblike v širšem prostoru so tektonsko zasnovane in so posledica manjših prelomnic v dinarski smeri potekajoče kot del mnogo večje idrijske tektonske prelomnice. Ob sotočju Kolpe in Čabranke (287 m n/m) je dolina širša in zaobjema osilniško polje, nižje ob Kolpi je bosljevsko ter mirtoviško polje. Ob Čabranki je nekoliko več ravninskega dela le pri Pleščih in Papežih. Zaradi tega so nastala današnja naselja na obrobju polj in travnikov ali pa so se stisnila na terasah in položnih pobočjih na obeh bregovih rek. Prav lepo je viden sistem teras, ki jih je izdelalo zaporedno zniževanje erozijske osnove. Pomanjkanje prostora za polja je prisililo ljudi ob naselitvi, da so si postavili manjša naselja, ki so na dnu doline obcestna, na terasah gručasta in raztresena.

Dolina Kolpe in Čabranke predstavlja oviro za prečni promet, saj se je treba s planot (preko 1000 m visoko) spustiti v dolino (Mirtoviči 260 m, Osilnica 296 m, Papeži 380 m) in se na drugi strani ponovno povzpeti navzgor (Režuge 558 m). Dolina je dolgo ostala prometno odrezana oziroma na obrobju in so jo v preteklosti prometni tokovi obšli. Šele v novejšem času je prišlo do sprememb in zgrajenih je bilo nekaj novih cest.

Kolpa si je vrezala svojo strugo prečno na dinarski gorski sistem, kar predstavlja posebnost. Dno doline sestavljajo permsko-karbonski skrilavci in peščenjaki, ki so vododržni, zaradi česar sta reki na tipičnem kraškem svetu ostali površinski. Vse prepadne stene, ki se dvigajo nad rekama in so ponekod visoke do 700 m, pa so iz apnencev in dolomitov. Tla so bolj revna, plitva in suha. Na osilniški naplavini prevladuje agrarna raba tal, zato agrarnega porekla ne more skriti tudi osrednje strnjeno naselje Osilnica. Homogene so zlasti cone njivskih in travniških površin, tako da je parcelacijski vzorec z obrobim rastjem ob Kolpi in med poljskimi potmi izredno likovno usklajen.

Podnebje je celinsko in le včasih zapihajo vetrovi čez vrhove Gorskega Kotarja sredozemske sapice, ki se precej razlikujejo od celinskih. Prisojna pobočja nad Čabranko in Kolpo, zavarovana od severa in odprta soncu, so dobro ogrevana in na njih najdemo toplotljubno rastje. Čeprav je Osilniška dolina blizu morja, nizka nadmorska lega ne pride do polne veljave, ker Risnjak

preprečuje njegov vpliv. Na tem območju je značilen toplotni obrat. Zime so dokaj mrzle (januar $-2,8^{\circ}\text{C}$), poletja pa zmerno topla (julij $17,9^{\circ}\text{C}$). Padavin je večinoma dovolj in mnogi izviri ne presahnejo tudi ob največjih sušah. Najbolj izraziti viški so v jesenskih mesecih, drugi višek pa se pojavlja maja ali junija. Dež prinaša v Osilnico veter »rezugar«, poimenovan po znanem prehodu iz doline – Rezuge (Razloge). Piha od morja, mimo Risnjaka v smeri Osilnice. Ker je bil pred leti žled in potem še napad podlubnika (lubadarja, posek podrtega drevja), se je veter zaradi nastalih goličav preusmeril severneje, proti Trstju (Tršče) in nato v Dragarsko dolino ter od tam za Goteniškim Snežnikom proti Ribjeku in v smeri Osilnice. Tako pravijo nekateri domači opazovalci vremena (Lube Žagar idr.). Ker se tu mešajo vplivi s kopnega ter bolj blagi morski vplivi, je možnost žleda večja.

Poleg naravnih lepote je v teh krajih zelo zanimivo rastlinstvo. Ker je svet precej razgiban, se tu srečujemo s precejšnjo fitocenološko pestrostjo. Gozdovi v nižjih predelih so listnati ali mešani. Skoraj vsa prisojna pobočja Borovške gore prekriva nizek termofilni gozd črnega gabra, malega jesena, bukve, mokovca, topokrpega javorja. V višjih predelih že nad terasami začno prevladovati iglavci (smreka, jelka, bor). V podrasti pa so najpogostejše vrste razkročena kozja češnja, spomladanska resa, pisana šašulica. Med njimi pa večkrat najdemo tudi zanimive ter redke in zavarovane rastline, kot so dišeči volčin, Blagayev volčin, jesenček, planika, kranjska lilija, gorska

Območje zgornje Kolpe in Čabranke (vir Geopedia)

nebina, toga kompava, gorska narcisa in druge. Tla na prisojnih skalnih grebenih varuje pred erozijo črni bor v združbi s kalniško vilovino. Na zgornjem robu Taborske stene pa nas preseneti še smrdljivi brin. Ker ima dolina vse polno vlažnih in temnih sotesk, so našle tam svoje zatočišče tudi številne hladoljubne rastline oziroma pravi glacialni relikti. Te hladoljubne rastline so se najverjetneje v toplih obdobjih pleistocena umaknile v vlažne, bolj mrzle soteske. Tako rastejo tik ob strugi potoka Belica celo čvrsti šaš, vedno zeleni šaš, najmanjši alpski zvonček in golostebelna mračica. Prav tako najdemo še predalpski in kranjski prstnik, avrikelj, britanski košutnik, Clusijev svišč, navadno žilko in navadno obročnico.

V gozdovih in na poljih domujejo številne živali, med njimi tudi ptice. Veliko je srnjadi, jelenov, zajcev, veveric. Srečamo lahko tudi gamse, medvede, divje prašiče in polhe. V rekah in potokih je veliko rib, v nekaterih potokih pa so tudi raki. Ribiči lovijo po načelu »ulovi in spusti«. V rekah so postrvi, lipani, podusti in mali menek, ki se skriva pod kamni.

Kakor so zavarovane nekatere našete rastline, spada med zavarovana področja tudi Krokar s Krempo in Mirtoviškim potokom. Na drugi strani Čabranke pri Osilnici se prične hrvaški narodni park Risnjak.

Zanimivo je, da so lastniki tega dela parka od Čabranke do Martinovega otoka in Živcev še zmeraj vaščani Osilnice in Sel. To je svet Vustja (od ustja Čabranke in Kolpe) od Kuderce, Grebiše, Škepčije, Čebejlovega hriba preko Ciglane, Njiv in Brezja do Martinovega otoka ob Kolpi. Od Martinovega otoka do Živcev in navzdol na Jezbico in Koritni gaz na Čabranki.

OSILNIŠKA DOLINA V PRETEKLOSTI

Dolina Kolpe in Čabranke je že zgodaj privabila ljudi na bregove rek in na terase. Mnoge kraške jame pod strmimi stenami, ki se vzpenjajo nad dolino, so jim verjetno služile za zatočišča ali pa so jih uporabljali tudi za druge namene.

O takratnem življenju lahko sklepamo po nekaterih najdbah iz kovinske dobe v Polični jami pri Žurgah. Še vedno ostaja pripoved o jami nekje pri izviru Kolpe. Rudarski inženir Julij Šimeček je leta 1937 pripovedoval arheologu in naravoslovcu dr. Srečku Brodarju o skrivnostni jami pri izviru Kolpe, katero je našel pred pol stoletja (okrog 1890). V njej naj bi videl naslikane podobe živali. Dr. Srečko Brodar je s skupino raziskovalcev leta 1938 iskal na področju izvira Kolpe, vendar jame ni našel. Tudi njegov sin, dr. Mitja Brodar je bil v iskanju jame neuspešen (1976).

V alpskem in predalpskem svetu od Furlanije do današnjega slovenskega prostora in Panonije, poznamo Venete. Z balkanskega sveta so se sem raztegnili (Proto) Iliri. V 4. stol. so iz zahodne

Evrope preko severne Italije prišli Kelti, katerih selitev je segla celo v Malo Azijo. Kelti so znani kot živinorejci in poljedelci, znali pa so zelo dobro obdelovati kovine. V alpskem svetu je bilo v tistem času pomembno Noriško kraljestvo. Na Dolenjskem in južneje so živeli Japodi, ilirsko pleme.

Rimljani so nad našimi deželami zavladali za časa vladavine Cezarja in Avgusta. Izhodišče za njihova osvajanja je postala Akvileja (Oglej), ki je nastala 182. pr. Kr. Po rimski zasedbi je bila Zgornjekolpska dolina na meji med provincama Panonijo in Dalmacijo. Lahko sklepamo, da je bila naseljena, saj so mimo vodile prometne poti. Tako je potekala povezava Kvarnerja (Tarsatika = Trsat) z Notranjsko (Metullum) in se povezala na zelo pomembno cesto iz Akvileje v Emono (Ljubljana) in naprej preko Atransa (Trojane), Celeia (Celje), Poetovie (Ptuj) v Panonijo. V rimskem času so bila obrobna, težje dostopna področja manj romanizirana. Tudi urbaniziranih središč ni bilo v bližini. Iz tistega obdobja se je ohranil kamniti most v Črnem Potoku. Na staroselce, ki so živeli tukaj pred prihodom Rimljanov, nas spominja ime reke Kolpe. Od njih so Rimljani prevzeli ime reke, ga spremenili v Colapis. Kolpi pravijo domačini "Koupa".

Naši predniki so, po odhodu Rimljanov in premikih drugih ljudstev, naseljevali vzhodnoalpski prostor, svet od Panonske do Furlanske nižine ter vse tja na istrski polotok. Ozemlje je bilo

"Rimski most" v Črnem Potoku (foto: Igor Kastelic)

nekajkrat večje kot današnje slovensko narodnostno ozemlje. Številni vdori in premiki ljudstev so namreč razredčili staroselce in novi prebivalci so se pomešali s staroselci. S tem so marsikaj prevzeli od staroselcev. V sožitju z njimi so prevzeli krajevna in vodna imena, tudi nekatere oblike gospodarstva (kmetovanja). Urbana središča se niso ohranila, bilo je eno samo podežetje, naseljeno z večinoma nepismenim prebivalstvom. Ohranila pa se je ponekod krščanska tradicija, ki je bila podlaga karantanskemu misijonu v 8. stoletju.

Osilniška dolina - dežela Petra Klepca (osrednji del)

Po razpadu Samove zveze je Karantanija najstarejša zgodnjesrednjeveška plemenska tvorba v vzhodnoalpskem prostoru v predkarolinškem času. Tako poznamo kneza Boruta in boje z Avari, pomoč Bavarcev v boju z Avari in prihod Karantancev pod bavarsko oblast v 8. stoletju. V ta čas sodi sprejem krščanstva, ki so ga širili menihi salzburške nadškofije. Pri tem pa ne smemo zanemariti vloge Ogleja in tudi ne Freisinga (Brižinski spomeniki).

Osilniško dolino so naši predniki poselili iz smeri današnje Notranjske, po dolini Kolpe navzgor in tudi preko grebenov Borovške gore. Naselili so rodoviten svet ob rekah in na terasah ob njih ter ga s srednjeveško kolonizacijo še razširili. S krčenjem gozdov so pridobili nove obdelovalne površine na terasah ter si postavili bivališča in naselja, ki imajo prav značilna imena. Tudi tista, ki so nastala konec 16. in v 17. stoletju, ko so si ozemlje na desnem bregu Čabranke začeli prilaščati hrvaški Frankopani in za njimi Zrinjski.

Tako imamo naselja: Belica (domače Belca), Brezovci, Bezgarji, Bezgovica, Dolari (domače Douarji, od dola), Kalič (majhen kal), Malinišče (mlin), Mali Log, Podvrh, Podgora, Podgrič, Podstene, Požar, Požarnica, Ribjek, Sela, Smrečje, Smrekarji, Zakrajc, Zamost, Trstje (od trsja) ..., da ne omenjamo tudi ledinskih imen, imena gora in vrhov.

Vse to dovolj zgovorno govori o poselitvi in od kod je prišla. Ni dokumentov, ki bi potrjevali preseljevanje prebivalcev iz današnjega Gorskega Kotarja v slovenske dežele in bi se kasneje vrnil.

V času Karla Velikega (okrog leta 800) je prišla dolina pod frankovsko oblast in v 10. stol. je postala del rimsko-nemškega cesarstva. V 9. stol. (811) je ozemlje južno od Drave, tudi dolina, prišlo pod cerkveno oblast oglejskih patriarhov. Oglej je poleg Salzburga, ki je imel oblast severno od Drave, dobil pomembno vlogo pri razvoju slovenskih dežel. Oglejska patriarhija je postala najprej cerkveni in kasneje tudi posvetni gospodar dela slovenskega ozemlja.

Cerkvena organizacija se je hitreje vzpostavila v salzburški nadškofiji, medtem ko se je v oglejski utrdila po umiku Madžarov z vzhodnega slovenskega ozemlja (10. stol.). Takrat so začele nastajati pražupnije, cerkveno ozemeljska enota s središčem pri cerkvi s krstno in pogrebno pravico. Bile so nekakšne misijonske postaje za širjenje krščanske vere. Za naše področje je bila pristojna pražupnija Cerknica, ki je obsegala področje od Barja na severu do Kolpe na jugu. Pražupnija Cerknica je nastala verjetno že pred letom 1040. Patriarh, ki je imel patronat nad lastniškimi cerkvami (Cerknica), je potem predal vazalom pripadajoča ozemlja v fevd. Prevelike razdalje med naselbinami v pražupnijah so sčasoma prinesle delitev teh na manjše. Tudi tem včasih rečemo pražupnije, bolj zaradi nastanka kot starosti. Ena teh je bila tudi pražupnija Ribnica, ki je obstajala že sredi 13. stol. in se omenja v listini podelitve desetini Konrada Žovneškega Herbardu Turjaškemu iz leta 1241.

ZEMLJIŠKI GOSPODJE OSILNIŠKE DOLINE IN DEŽELE PETRA KLEPCA

Patriarhi so dali ribniško gospodstvo v fevd najprej svobodnim gospodom Turjaškimi (do 1247), ki so prišli z Bavarske s frankovsko oblastjo. So ena najstarejših plemiških rodbin, ki je na Slovenskem kontinuirano živela 900 let. Sredi 13. stoletja so iz še vedno ne povsem pojasnenih razlogov izgubili svobodni status. Izrinili so jih Ortenbužani.

Kot ministeriali (nesvobodni vazali) so bili Turjaški – Auerspergi prilagodljivi in pragmatični. V sporih med fevdalnimi družinami so se znali postaviti na pravo stran (Spanheimi, Habsburžani) in počasi postajali vse bolj pomembni. V 15. st. je bil Jurij II. že kranjski deželni glavar. Grof Volk Engelberg Turjaški (1610–1673), grof Auersperg, je leta 1641. kupil kočevsko in poljansko gospodstvo od Jurija Jerneja Kisla. Tako so Turjaški ponovno postali gospodarji Osilniške doline in so se takoj spoprijeli z Zrinjskimi za povrnitev ozemlja, ki so ga zasedli Zrinjski. O tem kasneje.

Leta 1247 so Turjaške nasledili Ortenburžani (1247–1418), katerih začetki so na Koroškem, na gradu Ortenburg pri Spittalu. Svojo posest so razširili tudi na Kranjsko (Radovljica, Dolenjska ...) in postali pomembna fevdalna rodbina v slovenskih deželah (tudi glavarji Kranjske, Koroške ...). V delilni pogodbi med bratoma Henrikom III. in Friderikom I. leta 1263 se omenja "Grad Čušperk in Ribnica z ljudmi in posesti in vsemi pritliklinami od reke, ki se imenuje Sora, tja do vode, ki se vulgarno naziva Kulpa."

Ortenburška posest med Ribnico in Kolpo je bila še v 14. stol. večinoma porasla z gozdovi. Bilo je nekaj naselbin in dva manjša gradova, Kostel in Poljane. Krajevna imena naselbin (Osilnica, Gotenica, Topli vrh ...) in slovenska ledinska imena nam potrjujejo slovensko naselitev še pred kolonizacijo v 14. stol. (dolina Kolpe, pas od Ribnice do Kočevja).

Zaradi redke poseljenosti so začeli Ortenburžani, grof Oton, okoli leta 1330 naseljevati kmete – koloniste iz drugih posesti na Koroškem in v Nemčiji (Frankovska, Turingija). Kolonizacija je potekala počasi in se je končala okrog leta 1400.

Prav tako je bilo poseljeno področje onstran Čabranke do izvira Kolpe ter Risnjaka in Snežnika. O tem nam govore priimki, krajevna in ledinska imena ter seveda govorica – narečje, ki ga še danes govore na področju Gerova, Čabra/Čebra, Malega Loga, Trstja, Prezida ali Plešč, Zamosta, Hrvatskega, Zakrajca, Rezug, Hriba ...

Ime Osilnica se v srednjeveških listinah uporablja kot ime naselja in pokrajine – doline. Tudi reko so poimenovali Ossionica, današnja Čabranko. Zato lahko vso dolino imenujemo po njej – Osilniška dolina, ne glede na današnjo mejo.

Poimenovanje Osilnice si lahko razlagamo od/ zaradi številnih svetlih, sivih skal ter sten, ki obdajajo dolino in imajo včasih prav posebno sivino.

Med kolonizacijo Kočevske so nastala številna naselja, ki so jih naselili kmetje iz drugih posesti Ortenburžanov pa tudi domačih kolonistov. V nekaterih naseljih so zgradili tudi cerkve.

V listini oglejskega patriarha Ludovika della Torre, izdani 1. maja 1363 v Vidmu, se omenja cerkev v Osilnici poleg Kočevja, Poljan (pri Ortneku), Kostela in Gotenice ter Kranjske gore. Cerkev je bila posvečena svetima apostoloma Petru in Pavlu, kar je oglejski patrocinij za zgodnje cerkve na njihovem ozemlju in nam potrjuje, da gre za najstarejšo cerkev dolini.

Osilniška župnija, katere nastanek postavlja nekateri v leto 1363, uradno pa naj bi bila ustanov-

Cerkev sv. Petra in Pavla na osilniškem polju

ljena šele 1509. Župnija je do sredine 18. stol. obsegala ozemlje na levem bregu Čabranke in Kolpe, od Srebotnika do Trave, Kota, Drage, Lazca. Poleg tega je osilniški župnik v istem času deloval tudi na desnem bregu, od kasneje nastalih Žagarjev in Plešč do Rezug (Razloge), Hrvat-skega, Turkov in Podgore. Zraven sodita tudi starejši naselji, Zamost in Podstene. To potrjuje, da je bila Osilnica središče doline in večjega dela dežele Petra Klepca.

Cerkev sv. Petra in Pavla v Osilnici je bila zgrajena na dominantnem mestu ob sotočju Kolpe in Čabranke. V 15. st. je bila preurejena v protiturški tabor. Cerkev in pokopališče okrog nje je bilo ograjeno s preko 100 metrov dolgim, 4 metre visokim in 1 meter debelim zidom ter tremi stolpi. V drugi pol. 19. stol. (70. leta) je bila na novo pozidana. Po mnenju takratnih domačinov je bila cerkev zgrajena mnogo prej, kakor se omenja v listini iz leta 1363. Govorili so celo, da je »stara 1000 let«, kar je seveda pretiravanje. Škoda, da so se zapisi o zgodovini osilniške župnije, ki jih je pripravljala župnik Jakob Omahna, izgubili ob požigu župnišča 1942. Od stare cerkve je ostal le zvonik in zasuti temelji tabora. Pokopališče, ki je bilo znotraj tabora, so prekopali in nekatere pokojne prenesli na novo pokopališče, druge položili v kostnico pod korom cerkve. Ledinsko ime »Za tabrom« pa nas še danes spominja na turške vpade.

Geroovo se omenja že konec 14. stol. (1394) v zvezi s sporom med grofoma Ivanom Modruškim (Frankopanom) in Friderikom Ortenburškim zaradi meje, paše, lova in lazov. Po dogovoru je bila meja pri izviru Kolpe in prepovedali so vsakršno novo krčenje.

Šele po izgradnji nove cerkve v Osilnici so začeli govoriti, da naj bi bila cerkev na Čačiču najstarejša. Štefan Tomšič in Fran Ivanc sta v opisu osilniške župnije (1887) zapisala, da ljudje govore o starosti osilniške cerkve »okrog 800 let«, za čačiško »pa skoraj 700 let«.

Ortenburžani so bili gospodarji doline in dežele do leta 1418. Po dedni pogodbi iz leta 1377. so jih nasledili grofje Celjski (1418–1456), ena največjih dinastij na Slovenskem, ki je imela rodbinske vezi s številnimi evropskimi dvori. Pomembni so bili tudi na Ogrskem, Hrvaškem in v Slavoniji. Cesar Sigismund, poročen z Barbaro Celjsko, je 1436 povzdignil svojega svaka Friderika II. in njegovega sina Ulrika II. v državna kneza rimsko-nemškega cesarstva. Tako je celjska grofija, kamor je sodila tudi Kočevska, postala kneževina. Friderik II. je bil poročen z Elizabeto Frankopansko. Po njeni smrti se je poročil z Veroniko Deseniško in živel na gradu Fridrihtaj (zgrajen v letih 1422–1425). Grad so vzdrževali in oskrbovali podložniki reškega urada, torej tudi kmetje iz doline. Kočevska je pod Celjani postala samostojno gospodstvo, ki je bilo razdeljeno na tri urade: zgornji in spodnji kočevski urad in urad Reka. Osilnica in Geroovo sta bila v reškem uradu kot posebni enoti – župi.

V tem času so bili v slovenskih deželah Celjanom največji nasprotnik Habsburžani. Po številnih bojih med njimi, so Celjani in Habsburžani sklenili dedno pogodbo. Leta 1456 je bil v Beogradu umorjen knez Ulrik II. Celjski, ki je kot ogrsko-hrvaški fevdalec sodeloval pri obrambi Beograda pred Turki. Po izumrtju Celjanov so jih nasledili 1456 Habsburžani, (Friderik III., rimsko-nemški cesar). Habsburžani so dajali kočevsko gospostvo v zastavo (zakup) različnim fevdalnim rodbinam (Thurn, Blagaj, Kisl, Turjaški – Auerspergi), ki je vsaka po svoje vtisnila pečat deželi. Za dolino in deželo so bili usodni Blagaji, ker so pripomogli k odtujitvi gerovske župe. Od ostalih so posebno znani zadnji, Turjaški –Auerspergi, ki so dobili pravico kovanja lastnega denarja (1654). 1791 je bilo kočevsko gospostvo povzdignjeno v vojvodino.

NASELJA IN LJUDJE DEŽELE PETRA KLEPCA KONEC 15. IN V 16. ST.

Habsburžani so na pridobljenih posestvih preverili vrednost posestev. Tako so nastali reformirani urbarji in med njimi je tudi urbar kočevskega gospostva. Urbar iz leta 1498 je bil v Arhivu Slovenije skupaj z urbarjem gospostva Žumberk. Ohranil se je del urbarja samo za reški del kočevskega gospostva, kjer so bila navedena naselja osilniške (Supp Ossynnitz) in gerovske župe (Supp Gerlasaw). Obe župi sta bili znotraj reškega urada.

Župan je zastopal zemljiškega gospoda, skrbel za pravočasne dajatve podložnikov in napovedal tudi tlako. Moral je biti navzoč pri menjavi, nakupu kmetije in o tem poročati gospostvu. Župan je bil član županskega sodišča, ki je delovalo do 16. st. in pravtako tudi vaški predstojnik. Županstvo ni bilo dedno.

Župa Osilnica (Supp Ossynnitz) je imela naslednja naselja: Osilnica – Sela (ossynnitz + Sell), ki je bila središče župe, je imela 4 hube. Župan Martin je imel eno celo (hubo) kmetijo in je užival travnik – »žup'ncó«, kjer so nakosili za en voziček sena. Ostalih 6 kmetov je imelo polovične hube. V župi so bila še naselja: Belica (Weisseinbach), Bezgovica (Bosgawitz), Čačič (Netschatsch), Padovo (Bada), Ribjek (Fischbach), Ložec (Eylen), Grintovec (Gruntanitz), Bosljiva Loka (Wosseyl) in bolj oddaljeno naselje Trava (Am Gras).

Pri Belci (Belica) in Travi je treba upoštevati, da gre za večje območje z manjšimi zaselki in samotnimi kmetijami. Pri Belci (6 celih in 1 polovična huba) lahko že iz priimkov sklepamo, da gre za zametke kasnejših naselij (Besgar – Bezgarji, Surga – Žurge, Sager – mogoče zametek Žagarjev na drugem bregu Čabranke?, Papeži po prebivalcu Papes iz 1574).

Na Travi je bilo 8 hub (kmetij) in imeli so svojega župana, ker so bili oddaljeni od središča župe (Osilnice). Župan je tu imel 2 celi hubi. Kmetije so bile na obsežnem področju kot zaselki ali

samotne kmetije. Zemlja je bila tam manj rodovitna, kar se vidi po dajatvah. To je območje od Črnega Potoka, Trave, Podplanine, Kota, Drage ...

Ortenburško je bilo tudi področje med Čabranko in izvirom Kolpe vse tja do Risnjaka in proti Grobniškemu polju. Tu se omenja 1394 Gerovo kot Gerolzaun. Stoletje kasneje je Gerovo samostojna župa Gerovo v kočevskem gospostvu. Osrednje naselje je bilo Gerovo (v urbarju Gerlasaw), ki je imelo 15 kmetij. Naselje je sestavljalo več zaselkov in samotnih kmetij (območje Ge-

Sup offymitz
+ Sell. in Huebn

Maxim Sup Dint von amer gannitz Huebn
zinf

Bregor Kramer von inner j Huebn

Stoffam Dint von inn j Huebn

Peter pogarillstg Dint j Huebn

Lucas Dreyfuss Dint von j Huebn

Jacob Dint von inn j Huebn

Fürstge offmact, Dint von j Huebn

Weissenbach vj Huebn

Thomas, sager Dint von j Huebn

Jurij Beszer Dint von j gannitz Huebn

Fürstge sager Dint von j gannitz Huebn

Andere manorin Dint von amer gannitz Huebn

rova in Gerovskega Kraja). Nekaj podobnega kakor Belca ali Trava. Ostala naselja so še Mali Log (Clain aw), Smrečje (Im Feichtach), Vode (Weitenbach) ter Hrib – Skednarji (Am perg). V Osilniški dolini, ob Čabranki in Gerovčici, še naselji Zamost (Bei der prucken) in Podstene (vnnder der stainwannd).

Območje na desnem bregu Čabranke, od črte Zamost – Podstene do Babnega Polja je bilo še konec 15. stol. neposeljeno. Kasnejša kolonizacija in začetek fužinarstva (železarstva) pri Čabru v 17. stol. je pritegnilo naseljevanje prebivalstva, predvsem rudarjev z Gorenjske in Idrijskega ter iz drugih habsburških dežel.

Starejše raziskave so Am Gras postavljale na desni breg Čabranke, gre pa dejansko za širše območje Trave tostran Čabranke. Weitenbach s podložnikom Mandl niso današnji Mandli, ampak samotna kmetija (huba) Vode med Smrečjem in Gerovom. Am perg, tudi samotna kmetija, nas pripelje na Hrib-Skednarji.

OBVEZNOSTI PODLOŽNIKOV, NJIHOVO DELO, ORODJE IN DOMOVI

Podložniki so dajali zemljiškemu gospodu dajatve (pravda, činž) in opravljali tlako. Prevladovala so denarne dajatve. Zaradi oddaljenosti in gospodarnosti je bilo v obeh župah manj tlake. Osilniški so imeli dolžnosti pri lovu (gonjači) na območju Fridrihštajna in en dan spravljanja lesa za potrebe gospostva. Gerovski so morali, ob enaki dolžnosti, še pripeljati gospostvu pripadajočo desetino v (Kočevsko) Reko.

V obeh župah so bile dajatve v denarju in zraven še desetina, ki so jo vozili čez "guoro" (goro) v Reko. Višina denarnih dajatev je bila odvisna od posebnosti območij (velikost, kvaliteta ...). Največ so dajali za celo hubo (kmetijo) v Bezgovici, Čačiču, Padovu, Ribjeku, Ložcu, Grintovcu in Bosljivi Loki po 57 soldov, v Osilnici 50, v Belici 34 in na Travi le 26. Za polovično hubo je plačal Thomas Sager iz Belice 17 soldov. Jurij Šubic s Čačiča je plačal le 21 soldov, ker je bila verjetno zemlja slabša od ostalih na Čačiču. Zanimivo je, da je župan Trave plačal za 2 celi hubi manj kot na primer v Bezgovici za eno celo hubo.

V gerovski župi so bile dajatve manjše, ker so bili pogoji za kmetovanje slabši. Za polovično kmetijo je dal kmet v Zamostu 21 soldov, v Gerovu, Malem Logu in Vodah pa so plačevali za celo kmetijo 40 soldov.

Zanimive so tudi dajatve za nove laze (krčevine, rovte), ker so dajali v Smrečju po 29 soldov in na Travi le 13 soldov. Preračunavanje soldov v srebro nam ne pove veliko. Vrednost dajatev

Stari mlin na Malinišču (foto: Igor Kastelic)

lahko ocenimo s pomočjo drugih podatkov iz ostalih vasi reškega urada. Kokoš je bila vredna 2 solda, za enak denar pa so poravnali dajatev 15 jajc. Za 20 kit (pesti, »povesmi«) lanu je bilo treba odšteti 7 soldov.

Gozdov kmetom niso razdelili, dobili pa so les za gradnjo bivališč (koče, hiše). V gozdu so lahko pobirali les za kurjavo. Pašno služnost so dobili z obvezno manjšo dajatvijo. Pasli so na skupnih – srenjskih pašnikih ter v gozdu in na zemlji v prahi. V navadi je bilo natriletno kolobarjenje s praho. Da jim živina ne bi uhajala na polja, so polja ogradili. O tem, kje in kaj bodo sejali oziroma sadili, so se kmetje pogovorili na vaški veči. Tudi sadjarstvo in čebelarstvo je bilo razširjeno. V dolini so gojili lan, ki je bil osnovna surovina za zelo razširjeno platnarstvo. Iz lanenega semena so pridobivali olje.

Poljedelsko orodje se je izpopolnjevalo, čeprav je na kamnitih tleh še vedno prevladovalo delo z motiko. O takšnem obdelovanju polja zveno iz kmečkih pritožb leta 1613. Ob motiki so uporabljali plug, ki je bil delno še lesen (domači stari izraz za plug je "drevu"), brane in seveda kose, srpe, lesene vile, grablje, cepec ... Vprežno živino (konje, vole) so imeli le posamezniki. Zato je bilo več sosedске pomoči pri kmečkih opravilih, ki se je ponekod ohranila do danes.

Kmečki domovi so začeli spreminjati tako po zunanosti kakor v notranji razporeditvi prostorov.

Pod pojmom dom razumemo pokrit prostor, ki je namenjen za stalno prebivanje družine in del gospodarskih prostorov, ki so združeni v hiši pod eno streho. Prostor s kuriščem (ognjišče) je imel osrednjo vlogo v kmečkem domu in je vplival na nadaljnji razvoj doma. Še danes rečejo glavnemu prostoru s pečjo (ognjiščem) »hiša« (kraji proti Prezidu »šiša«), ki se ji postopoma pridružijo še drugi prostori (kamra, izba, štiblc ...). Domovi so bili večinoma leseni, kriti s skodlami (v Osilnici in na Selih je bilo nekaj takih hiš še po letu 1945). V hiši je bilo poleg ognjišča nekaj posode, ki jo je gospodinja potrebovala za kuhanje na odprtem ognjišču in lesen jedilni pribor, sklede ali skodelice. Zraven je sodila miza s klopni in kakšen stol ali klop. Ležišča so bila skromna, postlana s slamo, pokrivali pa so se s kocem ali kožami. Pražnjo obleko so imeli spravljeno v skrinji, ostalo pa na sebi.

Gospodarski prostori so se povečali z uvajanjem hlevske živinoreje (v 18. stol.), saj je bil potreben prostor za živino (hlevi, staje, svinjaki ...), za krmo (seniki, kozolci, kašče, listnice ...) ali za orodje idr. S hlevsko živinorejo se je uveljavilo gnojenje polja. Ob pašnikih so del polja namenili za travnike (za krmo), ker je bila živina pozimi v hlevih.

Kmečko orodje: brana, plug in volovski jarem, Ribjek - Čop (foto: Janez Ožura)

DEŽELA V ČASU TURŠKIH VPADOV

Turške vpade v slovenske dežele beležimo od začetka 15. stol., posebno pa po padcu Bosne (1463). Z nenadnim vpadom so Turki poskušali povzročiti presenečenje in zmedo, da bi si zagotovili bogat plen. V ta namen so razvili mrežo obveščevalcev in vohunov, ki so jih obveščali o razmerah v deželi. Vpadali so po že ustaljenih poteh in preko Hrvaške so poskušali priti neopazno do kranjske meje. Preko Like, ki je bila opustela, in Vinodola so prišli neopazno do Grobniškega polja ter šli v Istro in na Goriško. Včasih so že pri Kapeli zavili proti reki Dobri in nato proti Kočevju ali pa mimo Karlovca do Metlike in naprej. Turki so imeli tudi navado, da so prišli po eni in se vračali po drugi poti. Za Osilniško dolino so bili nevarni vpadi z več smeri, tako iz Kostela in Kočevja kot iz Grobniškega polja in Gerova, manj z Bloške planote. Največkrat so prišli v dolino, ko so Turki vdrlí na Kranjsko pri Kostelu in so manjše skupine ropale ob Kolpi navzgor. Znano je, da so Turki prvič prišli na Kočevsko leta 1469. Lahko le domnevamo, ali so Turki prišli že tedaj prišli v dolino?

Obrambo naših dežel so le počasi organizirali, da so začeli Turke zaustavljati že prej in se pripravili na obrambo. Turške premike so

Peter Klepec, Stane Jarm

Med preprostim ljudstvom je takrat v pripovedih nastopil mitološki junak doline in dežele, Peter Klepec, ki je Turke nagnal iz osilniške cerkve. Smreko, ki jo je izpulil v Fažuncih, je vihtel nad in po Turkih, ki so potem zbežali iz dežele.

sporočali s stražnimi streli in kresovi. S Fridrihštajna so bili preko Reke obveščeni Osilničani. Za dolino je bila pomembna signalna pot za Istro in Kras, ki je šla tudi preko Gerova. Ta je postal pomembna obrambna postojanka za Kranjsko. Zato so kranjski stanovi 17. dec. 1581 v svojem odgovoru nadvojvodi Karlu zapisali, da je treba poslati nekaj vojske v Gerovo in Klano, ki bi prestregla turške napade. Enako 1582, ko so omenili, da so v Gerovu zgradili stolp, tabor in potem še 1583.

Zaradi vse večje turške nevarnosti so že konec 15. stol. zgradili protiturški tabor okrog cerkve v Osilnici, v 16. stol. pa tudi v Belici, da bi zavarovali tamkajšnje prebivalce.

Največji napad so Turki izvedli poleti 1528. Junija in še v začetku julija se je začela zbirati turška vojska pri Bihaču na Uni. Turki, bilo jih je okrog 5000, so hitro prešli Hrvaško in 8. julija pri Kostelu vdrli na Kranjsko. Roparski pohod so izvedli mimo Kočevja, Ribnice, Turjaka, Iga na Ljubljansko polje in prišli do Mengša. Po kakšnem tednu dni divjanja so se vrnili po isti poti, kot so prišli. Potem, ko je turška vojska prešla Kolpo, se je kmalu vrnila skupina martolozov. Ti so preseneli Osilničane, ki so se začeli vračati iz skrivališč in tabora. Presenečenje je bilo veliko, ker tega Osilničani niso pričakovali. Turki so v takšnih okoliščinah izropali osilniški tabor. Posledice vpadov (ropanje, požigi, poboji) so bile hude. Odpeljali so ljudi, ki jim ni uspelo zbežati. Nastalo je veliko zapuščenih kmetij, pustote.

Zaradi pomanjkanja in prevelikih stroškov vzdrževanja tabora so prebivalci prosili deželnega vicedoma ali avstrijskega nadvojvodo za municijo, pomoč ali odpust davkov. 1563 je poročal general Ivan Lenkovič, da sta tabora v Osilnici in (Kočevski) Reki slabo oskrbljena. Leta 1613

Protiturški tabor v Osilnici, Stane Jarm

je osilniška župnija prosila za podporo nadvojvodo Ferdinanda. V prošnji so navajali vlogo in pomen tabora v deželi ob izviru Kolpe, ki se razprostira v dolžino 40 milj na obeh straneh reke. Poudarjali so pomembnost poti po dolini in pomen prehodov proti Kočevju, Reki in Ložu. Leta 1616 pišejo, da je tabor v Belci potreben popravila.

Na povelje deželnega kneza, nadvojvode Karla leta 1579., so začeli graditi trdnjavo Karlovec. Po izgradnji trdnjave so prenehali napadi na Metliko in Kranjsko s te strani. Napadi na Kranjsko so sedaj prišli skozi Vinodol na Kras in Pivko ter Kočevsko. Kranjska, ki je največ prispevala za obrambo Vojne krajine, je spoznala koristnost Karlovca za svojo obrambo, saj Metlika ni bila več napadena.

S turškimi vpadi in nevarnostjo je tesno povezan tudi prihod in naselitev beguncev pred Turki z balkanskih dežel. Prvi uskoki, ki so prišli leta 1538 iz okolice Srba in Obrovca in leto kasneje še iz Cetinjske krajine, so se naselili tudi na Kostelskem in nekaj jih je prišlo v Osilniško dolino. Dolino so kmalu zapustili, ker ni bilo dovolj paše za njihovo živino. Nekaj jih je ostalo, kar lahko sklepamo po priimkih.

PRISVAJANJA DOLINE IN DEŽELE V 16. STOLETJU

S turškimi vpadi je prišlo do velikih sprememb v dolini in deželi. Do srede 17. stol. so bili vsi kraji v dolini in svet od Kolpe in Risnjaka do Babnega polja del Kranjske. V 16. stol., ko so Frankopani za svoje železarske obrate (fužine) v Fužinah (Gorski Kotar) potrebovali velike količine lesa, jih je pritegnil gozdnati svet onstran državne meje (rimsko-nemško cesarstvo in ogrsko-hrvaško kraljestvo). Frankopani in Zrinjski so postopoma zasedli gerovsko župo in s tem posegli preko tedanje kranjsko-hrvaške meje. Iz poročil reformacijske komisije (1574) je razvidno, da je Thurn, zakupnik kočevskega gospodstva, dal naselja onkraj Čabranke v dosmrtni užitek grofu Krištofu, prijatelju Zrinjskih. Frankopani in od njih Zrinjski so si potem te kraje prisvojili. Nemoč vdove grofice Doroteje je izkoristil Zrinjski in si prisvojil ozemlje od grobniških mej do Čabranke ali približno 4 kvadratne milje. Njihovi Vlahi so tudi večkrat plenili Osilnico. Na ta način so nastala najprej frankopanska in potem zrinjska posestva v Gerovu (1574), na Brodu (prvič se omenja 1481) in v Čabru. Čabar (po domače, slovensko rečemo Čeber) se omenja 1642.

Kranjski deželni stanovi so se 15. decembra 1617 pritožili, da si je knez Peter Zrinjski prisvojil velik del čabranskega ozemlja od kočevskega gospodstva, da je z izgradnjo jezov na reki »Ossionici« oškodoval kranjske mline, da je kopal železovo rudo, sekal les in žgal oglje. Kranjska deželna vlada se je večkrat pritožila cesarju Leopoldu I. Pritoževala se je v letih od 1640 do 1671 in cesar je odgovoril, da bodo Kranjski s silo odvzete dele vrnili. Vmes je prišlo do zrinjsko-frankopanske zarote proti cesarju in sta bila Peter Zrinjski in Fran Krsto Frankopan 1671. obglavljena v Dunajskem Novem mestu, posest pa zaplenjena. Zaplenjena posest je prišla najprej pod upravo

ogrske komore (do 1692) in potem avstrijske do 1798. Takrat jo je kupil/dobil Matija Josip Paravić in po sorodstvenih vezeh je posest nasledila družina Ghyczy (1866–1945). Mimogrede, zadnjemu iz te družine, dr. Kalmanu Ghyczy-ju so po drugi vojni zaplenili še hišo na Erjavčevi v Ljubljani.

V tem času so Turjaški dobili kočevsko gospostvo in so nadaljevali pravdanje glede lastništva ozemlja nekdanje gerovske župe. Spor se je zavlekel in postal vse bolj zapleten ter se končal konec 18. stol., ker so na Dunaju "izgubili dokumente o njem". Dolgotrajna pravda ni povrnila ozemlja kočevskemu gospostvu, le Babno polje je bilo vrnjeno loškemu gospostvu. V Čabru je leta 1651 knez Peter Zrinjski postavil plavž. Do 18. stol. se je Čabar razvil kot novo železarsko središče. Trgovanje z železom je potekalo preko Bakra in deloma Reke (bila pod Kranjsko do 1822) in z Italijo. Za čabransko železotopilnico, ki se zadnjič omenja 1796, so kopali rudo v rudni gori Rudnik pri Trstju (Tršču) in Črnih Lazih, kasneje pa še v Travi, Srednji vasi, Dragi, Gotenici ...

Železarstvo v Čabru je pritegnilo veliko ljudi iz slovenskih dežel (iz Idrije, Železnikov, zaledja Škofje Loke in Tolmina) in monarhije, kar lahko razberemo iz popisa delavcev, rudarjev in tudi dolžnikov.

Župnija v Gerovu je bila osnovana zgodaj, leta 1504, ko je bilo Gerovo še del kočevskega gospostva. To nam potrjujeta tudi patrona gerovske cerkve – sv. Hermangor in Fortuna. Gerovo je bilo takrat še pod oglejsko patriarhijo. Ne smemo enačiti župo in župnijo (faro)!

Gerovo, večje naselje v deželi (foto: Igor kastelic)

Poglejmo še nastanek ostalih župnij: Čabar je dobil župnijo šele 1663, ko je bil že pod Zrinjskimi. Ostale v 19. stol.: Prezid, Trstje (Tršče) in Plešče leta 1807, na Hribu 1808.

Meje kočevskega gospostva so bile po urbarju iz leta 1574 ter po poročilih komisij iz leta 1613 in po mnenju zgodovinarja dr. Hauptmanna takole: od Jesenovega vrha do Kuželjske stene in na Kapič – izliv Račkega potoka v Kolpo (Rake pri Srobotniku: tu je bila meja s kostelskim gospostvom) – po Kolpi do izvira Kolpe in od tu južno od Gerova na Mali Snežnik (1506 m) – Šeginček – proti Čabranski polici – po vzhodnem platoju Krnice na Črne Laze – Lepi in Beli Studenec – Kozji Vrh – Babno Polje – Vražji vrtec – po nekdanjem rimskem zidu proti Loškemu potoku.

DOLINA DO 18. STOLETJA

Po prenehanju turške nevarnosti v 17. stol. se je življenje v dolini počasi umirilo. Veliko domov je bilo porušenih (požganih), mnoge kmetije so opustele. Turki so odpeljali ali pobili veliko ljudi, kar nam povedo podatki iz urbarja kočevskega gospostva (1574).

Zemljiško gospostvo je tudi doživelo vrsto sprememb. Podložnik je te spremembe občutil kot povečanje bremen (sprememba zakupa, tlaka, nove ali povečane dajatve, primščina, omejevanje trgovanja kmetov, menjava denarja ...). Naraščali so davki državi, saj je postala turška nevarnost stalna (nove dajatve kot glavarina, tedenski vinar, tlaka pri utrjevanju mest, vpoklic v vojsko). Kmetje v obmejnih področjih so najbolj občutili turške vpade in zaradi njih so bile nekatere vasi opustele. Tako je cesar Friderik III. leta 1478 podložnikom urada v (Kočevski) Reki odpustil letne davščine tistega leta zaradi slabih časov (turški vpadi idr.)

Kočevsko gospostvo si je pridobilo še eno pravico, namreč krošnjarsko pravico. Cesar Friderik je 1492 dovolil meščanom in podložnikom kočevskih uradov svobodno trgovati z živino, platnom in drugimi domačimi izdelki po Hrvaškem in drugih deželah. Kmetje so s trgovanjem prišli do novih virov zaslužka (tihotapljenje soli). Blago so tovorili na konjih po slabih poteh proti morju (Reka in tudi na Kras). V trgovanje, prodajo pridelkov so bili kmetje prisiljeni, ker so zemljiški gospodje spreminjali naturalne dajatve v denarne. Drobljenje kmetij je sililo kmete v iskanje novih virov dohodka. To sta bili trgovanje in obrt. Zaradi tega so kmetje prišli večkrat v spor z meščani, ki so si lastili pravico do trgovanja in obrti.

V 16. stol. so se kmetje pritoževali, da zemljiški gospodje z novimi urbarji ponovno uvajajo že opuščene obveznosti, dajatve, da si fevdalec lasti nove pravice (na primer omejevanje služnostnih pravic kmetov – gozd, paša, lov ...). Poslabševanje položaja je pripeljalo v vse večjo upornost, ki je prerasla v upore kmetov.

Kočevsko gospostvo je bilo eno izmed žarišč slovenskega kmečkega upora 1515, ki je bil po obsegu in številu upornih kmetov (80.000) največji upor na Slovenskem. Thurn ni imel samo sporov s kmeti, temveč tudi z deželnim plemstvom. To se je 1510 celo pritožilo na sestanku stanovskih odborov. Pritoževali so se, da morajo kmetje plačevati dvojno mitnino, posebne dajatve pri nabavi lesa v gozdovih, kar je proti starim navadam in da Thurn ne plačuje davkov kot

deželni stanovi itd. Pritožbe so vsekakor nenavadne, ker se za kmeta, ki je v sporu s plemičem, potegne plemič. V pritožbah zasledimo sledove kmečkih prošenj in sklicevanje na staro pravdo. Pritožil se je tudi cesarski mitničar v Kostelu Mihael Preinperger in jih prosil za zaščito. Mitničar je namreč Thurnovim podložnikom, ki so hoteli mimo mitnice pretihotapiti 7 tovorov soli, zaplenil sol in konje. Ko je Thurna opozoril, da morajo tudi njegovi podložniki plačevati mitnino, je Thurn poslal fridrihštajnskega oskrbnika Gregorja Stržena nad mitničarja, da ga ujame in pripelje konje in tovor. Stržen naj bi takrat zbral pri Osilnici 400 – 500 podložnikov in šel nad mitničarja, ki je s svojimi ljudmi zbežal na Hrvaško.

Upor leta 1515 se je začel prav na Kočevskem, ko so kmetje v začetku marca na zborovanju presenetili Thurna ter ubili njega in oskrbnika Stržena. Upor se je hitro razširil in prerasel v kmečko zvezo, ki je združila skoraj vse slovenske dežele. Toda plemstvo je s pomočjo vojske treh dežel (Kranjske, Koroške in Štajerske), ki jo je od junija vodil Jurij Herberstein, porazila kmečke upornike konec julija. Kmete so strogo kaznovali. Vzeli so jim imetje in mnogim tudi življenje; nekatere so natakili na kol, obesili ali pretepli. Vsaki hiši na Kranjskem so naložili en goldinar novega davka, kasneje še »uporniški pfening«. S tlako so morali kmetje nadomestiti vso škodo, ki so jo utrpeli fevdalci.

Kočevski urbar (1574) je še povečal kmečka bremena in je bil zaradi tega vzrok upornosti. Ohranjal je nekatere primere obveznosti, ki so jih bili opustili in so jih sedaj obnavljali. V priročni urbar so vnesli tudi take davke, ki niso bili vneseni v reformirani urbar in so jih že opustili. Za osilniške kmete je bilo veliko breme tovorjenje žita na Reko. Pritoževali so se, ko je upravo gospostva prevzel Štefan Blagaj. Podložniki so morali tovoriti v Karlovec, Ljubljano, Trst, Benetke, celo na Koroško. Plačilo je bilo majhno ali pa ga sploh ni bilo. Goljufali so jih pri menjavi tujega denarja, ki so ga prinesli domov s krošnjarskih poti. Živino so morali podložniki ponuditi na prodaj najprej svojemu gospodu. Ta jim je nagajal tudi pri delu na polju. Kmetje so se pritoževali nad povečano posmrtnino, omejevanjem gozdnih pravic. Zahtevali so staro pravico, da se lahko shajajo na zborovanjih. Podložniki niso smeli prirejati shodov brez vednosti in dovoljenja lastnika kočevskega gospostva. Leta 1604 so se uprli plačilu zaostalega tedenskega vinarja. Uporni kmetje so se zbrali v večjih skupinah v svojih dobro zgrajenih taborih. Niso hoteli plačevati povišane mitnine in so raje tovorili po prepovedanih poteh. Pritoževali so se nad tlako in tovorjenjem za potrebe utrdb v Karlovcu, Ogulinu, Senju, celo v Kanižu. Upornost je ponehala, ko je leta 1598 v bitki s Turki pri Karlovcu padel grof Štefan. Med pritožbami in prošnjami osilniških kmetov, da se jih razbremenijo, zasledimo tudi izgovor, da je njihova zemlja kamnita in da jo lahko obdelujejo samo z motiko, da je bila suša in slaba letina.

Ena izmed posledic sprememb podeželja je tudi razslojevanje. Poleg kmetov – gruntarjev so se pojavili kajžarji in bajtarji, ki so si postavili na srenjski zemlji borno kajžo z nekaj zemlje ali samo kajžo, ki je dajala streho številčni družini. Ti so morali iskati delo pri gruntarjih kot hlapci in dekle ali se oprijeti druge dejavnosti (trgovanje, obrt, oglarstvo ...). S tem pa pridejo v spore z meščani (trgovci, obrtniki), ki so si te dejavnosti lastili.

Oprijeli so se trgovanja s pridelki in živino na večje razdalje. Nazaj grede so tovorili sol in druge izdelke iz Mediterana. Če se je le dalo, so se izognili mitnicam. V Osilnici je bila mitnica že od konca 15. stoletja. Nastale so vse bolj znane poti proti morju (Reka) in na Kras ter naprej v Trst in

italijanske dežele. Najbolj priročna pot za Osilniško dolino je bila ob Kolpi proti izviru na Rezuge/Razloge in naprej do Reke, ki je bila del Kranjske do 1822.

Vsakdanji prevoz. Na poti k sv. maši (arhiv: Lenac, Bosljiva Loka)

Ljudje so potovali peš (4–6 km na uro) ali na konju (10 km na uro), konjenike le ob nujnih potovanjih 50–60 km na dan. Dnevna pot s tovorom in spremstvom je bila skoraj za polovico krajša. Tovorjenje ni bilo tako enostavno, ker so bile poti slabo vzdrževane. Upoštevati moramo, da so bili to mali konjički, včasih tudi voli, ki so na daljše razdalje nosili tovor okrog 100 – 120 kg. Za tovor na poti Reka–Ljubljana je dobil 47 kr. in vsa tovarnina ni bila čisti dobiček tovarnika. Odšteti je bilo treba potne stroške (hrana, krma za živali, prenočevanje) in plačilo za pomožno osebje pri tovorjenju z več živalmi. Na dva konja je prišel en blapec ali gonič, ki so prihajali iz sloja kajžarjev in osebenjков na vasi.

Meščansko-fevdalna smer reformacije, ki so jo sprejeli meščani in fevdalci na Slovenskem, ni bila sprejeta pri kmečkem prebivalstvu. Kmetje so bili tedaj v sporu s fevdalci (kmečki upori). Kmetje so hoteli biti vsaj na tem področju drugačni in svobodni. Med njimi so se močno uveljavile sekte, kot so »novi« štiftarji ali zamaknjenci, mučenci (martniki), bičarji ...

Pri štiftarjih je značilna velika gorečnost, ki se je izražala v gradnji cerkva in kapel, množičnih romanjih, čaščenju svetnikov, ustanavljanju bratovščin idr. O njih je 1562 pisal Trubar, da so se ob belem dnevu vpričo ljudi vrgli na tla, kakor da bi imeli božjast, se tresli in zvijali. Ko so se zavedli, so pravili, da se jim je prikazala Devica Marija ali kak svetnik, ki jih je vrgel na tla, z njimi govoril in jim ukazal na bližnji gori, v tej ali oni dolini ali v gozdu postaviti cerkev in tja romati.

Štiftarji so se povezovali v bratovščine, se med seboj imenovali »brat in sestra«. Njihovi voditelji, med katerimi so bile tudi ženske, so s pridiganjem oznanjali božjo besedo. Štiftarstvo se je pri nas pojavilo 1583, se pravi kasneje kakor meščansko-fevdalna smer reformacije. Po ribniškem naddiakonatu se je štiftarstvo razširilo pod vodstvom zelo znane voditeljice Maruše, hčere Andreja Pogerlica iz Planine in žena Lenarta Meduda, ki je zgradila cerkev na Planinski gori.

Maruša je pravila ljudem, da se ji je ob belem dnevu prikazal Kristus in ji ukazal, naj postane »štiftarca« in naj na gori Singerle (Planinski gori) sezida cerkev. Štiftarji so govorili, da je prišel konec sveta in krivi preroki so vstali. Da bo Marija rešila svet pogube. Za pokoro pa se je treba mučiti. Vsak, kdor pride na Planinsko goro, se mora mučiti. Oblast je seveda nastopila proti njenim nastopom in pridigam. Ker ni šlo drugače, so Marušo zaprli, prav tako tudi cerkev, da bi preprečili romanja. Vendar so ljudje še naprej trumoma romali na Planinsko goro, čeprav so jih od tega odvrčali katoliški duhovniki. Poročila govore o nekaj stotinah romarjev. Torej je nastop oblasti dosegel prav nasproten učinek, saj se je štiftarstvo še močnejše razmahnilo.

Štiftarstvo se je razširilo v dolino leta 1584, ko so se oprijeli nove vere in gorečnosti osilniški kmetje. Poročila govore, da se je štiftarstvo uveljavilo v Osilnici in da so se ljudje prav tako metali in bili goreči pristaši kot drugje. Oddaljenost od središč je pripomogla, da je v Osilnici pridigal in oznanjal božjo besedo kar osilniški mežnar, ki je 16. decembra 1584 zbral okrog sebe kar veliko skupino pristašev.

Pojav raznih verskih sekt (štiftarstvo idr.) moramo razumeti tudi kot obliko idejnega odpora kmečkih množic proti fevdalcem in vsem drugim tegobam vsakdanjega življenja. Toda, kakor drugje, je tudi v dolini štiftarstvo zamrlo do konca stoletja. Morda so ostali še nekaj časa skrivni pristaši zaradi oddaljenosti od središč protireformacije, vendar ni dokazov.

DOLINA DO PRVE VOJNE

Še v 18. stoletju so habsburško monarhijo ogrožali Turki, ki jih po dveh vojnah in miru v Beogradu (1739) dokončno potisnejo južno od Save in Une. S tem je cesar Karel VI. dosegel mir na balkanski meji. Poskrbeti je moral za nasledstvo, ker je imel le hčerko Marijo Terezijo, ki bi ga nasledila le v dednih deželah, tudi slovenskih. S pragmatično sankcijo (1713), ki so jo najprej priznale hrvaške dežele in potem še Ogrska, je bil rešen problem nasledstva doma. **Marija Terezija** (1740–1780) je šele po dveh vojnah s Prusijo dobila to priznanje v nemškem prostoru.

Cesar Karel VI. je v habsburških deželah pospeševal razvoj obrti in trgovine. Gradili so ceste, predvsem proti morju (Dunaj–Gradec–Maribor–Ljubljana–Trst in Budimpešta–Reka). Pospeševali so promet po Savi in tudi po Ljubljani. Kasneje, v času Marije Terezije je bil zgrajen Gruberjev prekop v Ljubljani. V smislu svobodne trgovine je cesar Karel VI. razglasil svobodno morje, svobodno plovbo po Jadranu (1717), kar je moral doseči v vojni z Benečani. Prav tako je razglasil Trst in Reko (1719) za svobodni pristanišči in Trst je kmalu prehitel beneški Koper. Marija Terezija je pospeševala razvoj kmetijstva, ko so začeli gojiti nove rastlinske vrste (krompir, koruza) in uvajali so hlevsko živinorejo (gojenje detelje). Skratka, veliko novosti tudi na gospodarskem področju.

Marija Terezija je preuredila deželne vlade, dežele razdelila na okrožja (kresije), ustanovljena so bila deželna sodišča. Zemljiška gospodstva so zaenkrat še opravljala upravne in sodne funkcije, vendar na nižjem nivoju. Preuredila je vojsko, ko je namesto najemniške uvedla splošno vojaško obveznost, vendar s številnimi izjemami. Če so hoteli enakomerneje porazdeliti vojaško breme po deželah, so morali najprej izvesti prvo štetje prebivalstva in hiš (1754). Hiše so oštevilčili in določili naborne okraje ob novem popisu 1771. Mladi fantje, ki so bili določeni za nabornike (1781 konskripcija – vpis nabornikov), niso bili veseli, celo skrivali so se. Vojaška obveznost je bila dolga, najprej štirinajst let, nato sedem let, pozneje manj.

Leta 1775 so bile avstrijske in češke dežele združene v enotno carinsko območje in notranje carine so bile odpravljene. Izven tega so bile ogrske dežele, torej tudi hrvaške (Hrvaška, Slavonija). Slovenske dežele so del avstrijskih dežel in tako je bila Osilniška dolina (dežela) razdeljena glede carinskega območja na avstrijski in ogrski del. Stara mitnica v Osilnici je dobila še večji pomen v trgovanju med ogrskimi in avstrijskimi deželami.

Leta 1774 je bila vpeljana splošna šolska obveznost, ki pa se ni povsem uresničila. Uveljavile so se tri vrste šol. Trivialke, ki so bile v manjših mestih in trgih ter ponekod na podeželju, kjer so se otroci učili branje, računanje, pisanje, verouk in nekaj osnov moralke in gospodarstva. Glavne šole so bile v vsakem okrožju in so se učili še nemščino, osnov latinščine, geometrije, prirodo-pisa, zgodovine. Normalke so bile v glavnih mestih dežel, kjer so se poleg splošnih predmetov učili še predmete za izobraževanje učiteljev. Šolo naj bi otroci obiskovali med šestim in dvajsetim letom, starejši pa bi obiskovali ponavljalne šole do dvajsetega leta. Vedeti moramo, da je bila nemščina uradni jezik v upravi, sodstvu, vojski.

Nastal je terezijanski kataster, popis zemljišč, ki je bil osnova za odmero davkov. Katastrskih občin še ni bilo, te so nastale za časa **Jožefa II.** (1780–1790). Davčna teritorialna osnova je bilo zemljiško gospodarstvo. Popis je nastal na osnovi ustne napovedi posestnikov o približni površini parcel in koliko mernikov semenskega žita se je posejalo na določeni njivi, koliko tovorov sena je bilo na travniku. Na ta način so dobili približne ocene. Potem so ob preračunavanjih prišli do osnove za davek. Jožefinski kataster je šel še naprej, ko so z novim popisom nastale katastrske občine, ki so bile obenem davčne. Dobili smo bolj natančen popis zemljišč, kultur na njih, natančneje so bila vrisana naselja in tudi posamezne domačije z vsemi poslopji. Davčna bremena so bila nekoliko bolj pravično razdeljena. Kmetje so dajali manj zemljiškemu gospodu, več pa državi.

Kmetje so gojili žita (ječmen, oves, pšenica, pira, tudi sirek), sadili so stročnice, zelje, korenje, repo, kolerabo (korado) ... Lan so gojili, ker so iz lanenih vlaken tkali blago za obleko. Tudi sadjarstvo je bilo prisotno (jablana, hruška, češnja, sliva, oreh ...), ki se še bolj uveljavi v 19. stol. Pri tem je imel posebne zasluge v Osilniški dolini župnik Lenart Janež, ki je bil doma s Kozjega Vrha. Leta 1813 je dobil posebno vladno priznanje za pospeševanje sadjarstva v dolini.

Priprava na košnjo, klepanje kose Petruvu (arhiv: Tone Žagar, Osilnica)

Ob starih kulturah so začeli gojiti nove kulture. Krompir in koruza sta prišla iz Amerike. Krompir se je počasi uveljavil v času vladanja Marije Terezije. Ko so spoznali hranljivost gomolja, je krompir postal pomemben del vsakdanjega jedilnika. Koruza je v vzhodnih slovenskih deželah prišla preko turških, zato so jo ponekod poimenovali »turščica«. V Osilniški dolini ji pravijo »hrmentun«. Ko se je uveljavila hlevska živinoreja, so začeli sejati tudi deteljo. Kmečki dom se je moral prilagoditi novim razmeram. Dobil je gospodarske prostore (klet – kuder, hlev – štala, staja – štalca, svinjak, senik – skedenj, kozolec – kozuc, listnica – stuanca ...) in tudi notran-

Padovo, obračanje sena (foto: Igor Kastelic)

jost bivalnega dela hiše (ob črni kuhinji in »hiši« – dnevna soba še soba – spalnica, kamra, štiblc, veža ... in na podstrešju sušilnico – sešiu).

Država je imela še vedno fevdalni značaj, a ustvarila si je osrednje, deželne in kresijske urade, s katerimi je vplivala na zemljiške gospode. Nastajajoča delno plemiška, večinsko pa kapitalistična meščanska plast je v tem obdobju prehitela nekdanje fevdalne tekmece. Njene koristi je podpirala večina najpomembnejših reform Marije Terezije in Jožefa II., med njimi patent nevoljništva (1782), ki je dal kmečkemu prebivalstvu osebno svobodo. Pod nekoliko omiljenimi pogoji so jim omogočili odhod z grude in s tem zaposlitev v mestih, rudnikih in manufakturah. Kmet je ostal podložen zaradi lastništva podložne kmetije in ne kot človek. Ko je izpolnil fevdalne obveznosti, je lahko zemljo zapustil. Njegovi otroci so se lahko poslej svobodno učili obrti ali odšli v šole. Tudi za ženitev kmet ni potreboval dovoljenja zemljiškega gospoda.

Velik udarec je zemljiško gospodstvo doživelo z reformo tlake, ki je določila število dni tlake v tednu ali na leto, kar naj bi olajšalo breme kmetov. Patent za Kranjsko iz leta 1782 je določil količino tlake po velikosti kmečke zemljiške posesti. Za celo kmetijo je moral kmet opraviti tedensko največ 2 dni vprežne in 2 dni ročne tlake, za polovično kmetijo pa 2 dni tlake tedensko. Imeli so možnost spremeniti zakupno kmetijo v kupno. Vendar so ostale še nekatere podložniške obveznosti, od denarnih do desetine in tlake.

Izobraževanje in pomoč kmetijskih družb ter strokovnih društev je pomagalo gospodarjenju na kmetiji. S tripoljnega žitnega gospodarjenja so prešli na pestrejše kolobarjenje z okopavinami in krmilnimi rastlinami (detelja). Prehod iz pašne na hlevsko živinorejo je omogočil uvedbo gnojenja. Kmetje so kmalu spoznali, da novih kultur (krompirja in koruze) ni med dajatvami v urbarjih in so tudi s tega vidika v 19. stol. začeli v večji meri gojiti ti kulturi, da bi se izognili desetini. V boj med zemljiškimi gospodi in kmeti zaradi desetine od pridelka krompirja se je morala vmešati država, ki je potem 1833 znižala dajatev na dvajsetino (za polovico).

Na podeželju je prišlo do razdeljevanja srenjske zemlje, ki so jo dobili kmetje glede na velikost kmetije, kar je prizadelo manjše. Imeli so manj pašnih površin za živino. Les je postal pomemben artikel v trgovanju in zemljiški gospod je pri tem omejeval kmečke pravice. Prišlo je do deljenja kmetij. Nastali so kajžarji in osebenjki, ki jih je bilo vse več.

Jožef II. je posegel na področje Cerkve. S tolerančnim patentom (1781) je uvedel versko svobodo. Razpustil je mnoge redove in samostane. Mnoge bogate samostanske knjižnice in arhivi so bili raznešeni, kar je velika kulturna katastrofa za naše dežele. Prepovedal je procesije, bratovščine, zmanjšal število praznikov itd.

Posegel je tudi v cerkveno organizacijo. Škofijske meje je želel uskladiti z deželnimi, kar mu ni uspelo. Povečal je število župnij, da bi jih približal ljudem. Osilniški župnik je dobil pomočnika, kaplana Antona Slokerja, ki je deloval v kaplaniji Trava. Ta je delovala do 1834, ko so sedež kaplanije prenesli v Drago in je potem postala župnija (župnik Nikolaj Krulič). V župniji Draga je bilo takrat 1610 duš – prebivalcev.

Osilnica, seno v ostrvih (foto: Janez Ožura)

Spravilo sena, nalaganje na voz (arhiv Koritni, Osilnica)

Osilniška župnija, ki je bila v videmski nadškofiji (Videm/Udine), je leta 1751 prišla pod goriško nadškofijo (Gorica). Ko je Jožef II. ustanovil ljubljansko škofijo (1787), je prišla pod Ljubljano. Po preureditvi meja škofij v svobodni Sloveniji je Osilnica prešla 2006 pod škofijo Novo mesto.

Že v času Jožefa II. in potem Leopolda II. (1790–1792), ko je Evropo pretresla revolucija v Franciji (začetek 1789), so morali nekatere reforme preklicati. Ostale so pomembnejše (tlaka, nevoljništvo ...).

Revolucionarna Francija je kmalu posegla v sosednje dežele, predvsem v nemške dežele in v Italijo. Povzpel se je Napoleon, ki se je oklical za cesarja Francije (1804). V vojni za prevlado v Evropi je bila Napoleonova vojska večkrat v slovenskih deželah, tudi sam Napoleon je potoval po naših deželah. Avstrijo je večkrat premagal in dobil nekaj dežel. Z mirom v Schönbrunnu (14. okt. 1809) je dobil del naših dežel, ki jih je združil z nekdanjo beneško Istro in Dalmacijo ter Hrvaško do Save in ukinjeno Dubrovniško republiko v **Ilirske province** (1809). Središče provinc je bilo v Ljubljani, kjer je bil tudi sedež vlade (gubernij) Ilirskih provinc. Francozi so uvedli novo upravo in najnižje upravne enote so bile občine z župani in sveti. Uvedli so enoten zemljiški, osebni in obrtni davek, ki je bil velik, saj so se morale province same vzdrževati. Uvedli so splošno vojaško obveznost. Preuredili so šolstvo, uvedli enotne štirirazredne osnovne šole, ki naj bi bile v vsaki občini. Za šole so skrbele občine, kar je bilo veliko breme. Fevdalnih odnosov niso odpravili, so pa zemljiški gospodarji izgubili upravne in sodne pravice, ostali pa so lastniki posestev in kmetje so jim morali dajati ustrezne dajatve za zemljo, ki so jo uživali. V gospodarstvu so uveljavili načelo gospodarske svobode in lahko so opravljali obrt, če so jo prijavili in plačevali davek. Odpravili so cehe in med zakoni je bil tudi zakon o dedovanju, ki je prinesel deljivost kmetij.

Ilirske province je Napoleon ustanovil tudi zaradi celinske zapore (prepoved trgovanja z Anglijo), s katero je Avstrijo odrezal od morja in dobil kopensko povezavo s takrat prijateljsko Turčijo. Zaporo je močno občutil Trst z zaledjem, tudi Reki ni bilo prizaneseno.

Kočevska je postala v upravnem pogledu kanton v novomeškem distriktu. Kanton je imel več občin, med njimi tudi občina Reka, v kateri je bila Osilnica podobčina.

Dovolili so svobodnejšo gospodarsko dejavnost, toda celinska zapora je bila ovira za trgovanje. Kočevska in s tem Osilniška dolina je bila precej navezana na (hrvaško) Reko, ki je podobno kot Trst občutila prepoved trgovanja z Anglijo, francosko sovražnico. Več je bilo trgovanja vzhod–zahod (Turčija–Italija). Kočevarji so krošnjariji z lovorjevimi listi, smokvami, dateljni in limonami, kar jim je prineslo veliko dohodka.

Francoska oblast ni trajala dolgo. Po porazu Napoleona in Francije so zmagovalci na dunajskem kongresu 1814/15 preuredili in zarisali nove meje mnogih držav. Naše kraje je že oktobra 1813 zasedla Avstrija in dunajski kongres ji je dodelil Ilirske province. Slovenci smo bili združeni pod enim vladarjem, Francem I.

Že v 15. stol. je bila v Osilnici **mitnica**, ki naj bi preprečevala tihotapstvo. Kmetje, ki so svoje obveznosti do zemljiškega gospoda plačevali v denarju, so prišli do denarja s prodajo in preprodajo pridelkov in živine v obmorska mesta (predvsem na Reko in manj na Kras do Trsta). S trgovanjem (na primer s soljo) so tudi nekaj zaslužili. Povsod, če se je le dalo, so se izogibali mitnicam. Ko se je avstrijska oblast vrnila v naše kraje, je cesar **Franc I.** (1792–1835) je poslal carinske stražnike v Osilnico (1822). Takrat je bila med avstrijskim in ogrskim delom monarhije vzpostavljena carinska meja. Osilničani, ki so se sklicevali na starodavne predprave, so stražnike pregnali. V 19. stol. so znane tožbe proti 300 osilniškim kmetom, ker niso hoteli plačati mitniških davščin. Na sodišče so hodili skupaj, da so se čutili močnejše.

Leta 1906 je Osilnica postala **sedež cesarsko kraljeve finančne straže**. Dodelili so ji upravo cesarsko kraljeve finančne straže selskih občin. Od Kočevske je osilniška c. kr. fin. straža dobila Banja Loko, Faro, Nove Laze, Kočevsko Reko, Koče, Travo, Goro, Borovec, Brigo, Drago, Loški Potok in Gotenico.

Prav tako je nastal novi popis zemljišč in posestnikov, ki je znan kot **franciscejski kataster**, poimenovan po cesarju Francu I. Nastajal je od 1822 do 1826 za Kranjsko. Kataster nam da popoln pogled izrabe zemljišča, katere parcele so kmetijske, zazidljive in druge parcele. Vrisane so bile hiše in gospodarska poslopja, ceste in vaške poti. Kmetijske površine so ločili po namembnosti, na obdelovalne površine (vrste kultur), na travnike ali pašnike ter gozdne površine. Na osnovi tega so lahko izračunali približni pridelek – dohodek, kar je bila osnova za odmero davka. Nastale so izmere površin parcel, ki jih še dandanes uporabljamo, in sicer v izmeri 1 : 2880. Vpisani so bili posestniki in številke njihovih parcel. Pri izmeri in popisu so sodelovali domačini, ki so se na koncu podpisali ali naredili križec ob svojem imenu, če so bili nepismeni. Popisane so bile točne meje med posameznimi katastrskimi občinami. Območje Osilnice je bilo razdeljeno na tri občine, in sicer: k. o. Osilnica, k. o. Bosljiva Loka in k. o. Žurge. Večina naselij je imela posebne parcele, ki so bile namenjene za nočno stražo, nekatere je up-

Franciscejski kataster Osilnica in Sela (AS)

orabljala vaška skupnost – gmajno ali po osilniško »skepčija«. Še danes so te *skepčije*, ki pa jih uporabljajo (lastijo) posamezniki. Navedeni so bili tudi posestniki iz sosednjih hrvaških naselij.

V revolucionarnem letu 1848 so bili odpravljeni še zadnji fevdalni odnosi. To je čas, ko smo dobili program Zedinjene Slovenije, združitev slovenskih dežel. Željo, ki še dolgo ni bila izpolnjena.

Kmet je dobil zemljo ob plačilu delne odškodnine, ostalo je šlo v breme države in fevdalca. Posest je kmetu dala nov zagon v razvoju, kolikor je bil pač sposoben in ne samo delaven. Nekatere kmetije so se začele drobiti zaradi zakona o dedovanju. Tisti, ki je nasledil, je moral izplačati brate in sestre. Če niso zmogli, so šle kmetije na dražbo, »na boben«. Pokupili so jih premožnejši.

Problem zadolževanja slovenskega kmeta je bil vse bolj pereč, saj je šlo veliko kmetij »na boben«. Reševanje kmečkega vprašanja se je konec 19. stol. lotil dr. Janez Evangelist Krek (1865–1917), ko so na njegovo pobudo začeli ustanavljati zadružne hranilnice in posojilnice. Te naj bi pomagale kmetom v krizi z ugodnejšimi kratkoročnimi posojili (nižje obresti) in varneje gospodarile z njihovimi hranilnimi prihranki. Kmet je bil do tedaj prisiljen pod oderuški obresti vzeti posojilo pri vaških oderuhih, ko je bila na primer slaba letina ipd. Temu vzgledu so sledili tudi kmetje v dolini in 15. maja 1909 je bil v Osilnici ustanovni zbor **Hranilnice in posojilnice**. Že ob ustanovitvi se je včlanilo veliko ljudi.

Leta 1912 je bila ustanovljena podružnica Kmetijske družbe za Kranjsko, v katero se je včlanilo veliko kmetov (več kot 30). Družba je že prej podpirala nekatere projekte v dolini.

Industrializacija, ki se je začela v naših deželah in gradnja železnice, je dala priložnost brezposelnim. V 19. stoletju so ljudje iskali možnosti zaslužka širom cesarstva in drugje. Mnogo ljudi iz doline je že v Avstro-Ogrski odšlo na delo v Ameriko (večinoma v ZDA), nekateri celo večkrat. Nekateri so ostali v »deželi številnih možnosti«. O njih lahko preberemo kakšno novico v izseljeniških časnikih Novega sveta. Niso pozabili domačije in doline. Izseljenci, »Amerikanci«, so po prvi vojni zbrali denar za novi zvon osilniške cerkve. Po vojni je marsikateri paket iz Amerike polepšal življenje domačih. V paketih so pošiljali kavo, čaj, »čigumi« ali pa tudi prve, prave ameriške kavbojke in vetrovke. Mnogo prej, kot smo jih potem »dobili« iz Italije.

Drugi so šli po takratni Avstro-Ogrski. Tudi med obema vojnama so hodili na »hauziranje« ali na delo. Med »hauziranjem« popravljajo in prodajajo ure (»vurmoharji«), brusijo orodja (»žagemajstri«) ali krošnjarijo z drobno trgovino. Nekateri so odprli tudi trgovine in obrtne delavnice v Prekmurju, Međimurju, Podravini in Slavoniji. Prav zanimivo je zasledovati, kje vse žive njihovi potomci.

Hodili so tudi na delo v slavonske in bosanske gozdove. Zbrali so se po skupinah – kompanijah (okrog 10–15), ki je imela vodjo, kasatarja. Skozi Osilnico so šle številne kompanije od Babnega Polja, Prezida do Bajt. Na ta dela so hodili v jesensko-zimskem času, ko ni bilo dela na kmetiji.

»Vurmoharji« pri spomeniku vurmoharjem, Bosljiva Loka 2010

Prav tako so skupine ljudi hodile na delo v gozdove in rudnike v Francijo, Belgijo, Nemčijo. Samo leta 1930 je iz osilniške občine odšlo na delo v Francijo 40 ljudi! To je okrog 3 % vseh prebivalcev občine.

Po vojni pa so šli na delo v tujino »*gastarbajterji*«, v Nemčijo in Francijo. Veliko jih je tudi zbežalo po vojni preko meje, ker potnih listov ljudje niso dobili tako enostavno kot danes. Najdemo jih skoraj na vseh celinah.

Leta 1835 so odprli najprej zasebno šolo, v kateri sta poučevala domača župnika, najprej Lenart Janež in potem Janez Nepomuk Černivec. Kdo je bil deležen osnovnega izobraževanja, lahko le uganemo. Verjetno so bili to otroci premožnejših, pa tudi kakšen nadarjen iz revnejših družin je bil med njimi.

Leta 1857 je Osilnica dobila javno šolo. Šolsko poslopje je bilo zraven župnišča (»farovža«) na osrednjem trgu (»Placu«), približno tam, kjer je danes pošta. Prvi učitelji v javni šoli so bili: France Masek, nekaj časa je nadomeščal župnik Anton Jakšič. Sledili so Franc Turk, Jakob Jevšek, Johan Kodrič, Ignac Božič, Jakob Marn, Anton Vertnik (1866–1883), France Povše (1883–1911), France Povše ml. (1912), Angela Šteblaj (1912–1913), Marija Burja (1913–1919), Janko Kokotec (1919–1921), Ana Bauer (1921–1922), ponovno Janko Kokotec (1922–1926), Tomaž Podnar (1925–1937). Ko je Osilnica prišla pod Savsko banovino, je šola dobila še eno učiteljico, in sicer Terezijo Cindrič (1931–1932) in Terezijo Lipovac (1934–1936). Tomo Lamboša (1937–1938) je prišel na šolo iz Velikega lža (Osilnica je v Savski banovini od 1931) in pouk je bil delno že v hrvaščini, prav tako šolska kronika, spričevala, dokumentacija. Zadnji pred drugo sv. vojno je bil Vitomir Zemljak (od 1938 do okupacije, sin Otilije Zemljak, učiteljice v Bosljivi Loki in Josipa Zemljak, finančnega uradnika v Osilnici).

Osilniško šolo, ki je bila na začetku enorazredna, je Deželni svet Kranjske leta 1914 razširil v dvorazrednico. Največ otrok je bilo 1894/95 – kar 213, zato so 1911 odprli še šoli v Bosljivi Loki in Papežih. Obe šoli sta bili v zasebnih prostorih, dokler niso dobili svojih. Ohranjene so šolske kronike za Bosljivo Loko in Papeže od zadnje vojne naprej. Stare so bile med vojno uničene.

Zaradi epidemije ošpic so bili šolarji doma od 29. nov. 1899 do 23. jan. 1900. V šolskem letu 1935–1936 so se v osilniško šolo prešolali vsi učenci iz sosednje vasi Hrvatsko. Prej so hodili v mnogo bolj oddaljene Turke.

Veliko šolskih otrok je bilo vključenih v sokolsko četo Osilnica, katere voditelj je bil učitelj Tomaž Podnar. Sokolska četa Osilnica je bila ustanovljena 6. aprila 1931 in prvi nastop je imela že 5. maja. Sokoli so nastopali ob začetku šolskega leta in ob praznikih. Zbralo se je do sto in več ljudi.

Največ učencev je bilo v OŠ Bosljiva Loka 1945/46 – 47 učencev in v OŠ Papeži 1946/47 – 19 učencev. Obe šoli sta bili ukinjeni 1960. Učenci iz Papežev so šli v šolo na Plešce (Hrvaška), iz Bosljive Loke pa so se vozili na Faro.

Šola v Osilnici je kot osemletna delovala do vključno šol. leta 1959/60. S šolskim letom 1960/61, ko je prišlo do reforme šole, so učenci prvih štirih razredov obiskovali pouk v Osilnici, višjih razredov (od 5. do 8. razreda) pa so se vozili na centralno OŠ na Faro. Avtobus jih je zjutraj ob 7. uri odpeljal in ob 14. uri pripeljal nazaj. Osilniška šola je bila s 1. januarjem pripojena k OŠ Fara, v Osilnici je ostala podružnična šola, kar je še danes.

Pred drugo svetovno vojno so staro šolsko poslopje v Osilnici, v katerem sta bili v pritličju dve učilnici in v nadstropju stanovanje učitelja, podrli, da bi zgradili novo in večjo. Nove šole niso zgradili takoj, zato je pouk potekal v sosednji hiši čez cesto (v Jakopovi hiši) vse do 1951. Bila so tudi prerekanja, kje naj bo šola. Celo inšpektor, ki je dopust preživiljal v dolini, je prepovedal gradnjo na izbranem mestu, da je preblizu ceste. In začela so se nova pogajanja za dodaten odkup sosednje parcele. Medtem je bila vojna z vsemi strahotami.

Osrednji prostor (Plac) se je spremenil, ker je bilo med vojno požgano tudi župnišče. Na tem prostoru so po vojni zgradili novo, dvonadstropno šolo (1951). V njej so bile 4 velike učilnice, zbornica, kuhinja, stanovanje učiteljice, (kino)dvorana, knjižnica in ambulanta. Velik prostor v vsakem nadstropju, v velikosti dveh učilnic, je služil tudi kot telovadnica. Danes je to večnamenska stavba (šola, občina, trgovina, dvorana, stanovanja) in le malo spominja na nekdanjo šolo, ki je imela spredaj še ograjeno dvorišče za igranje otrok.

Učenci OŠ Osilnica (skupaj s Fare) na izletu na Reki (1963), arhiv Anica Štimec

30. septembra 1956 so otrokom zavrtili film »Kekec«. Velik dogodek za šolo in učence je bil, ko so novembra 1956 zasvetile žarnice in je zaigral radio. Podarila jim ga je občina. Za malico so otroci dobili ob kruhu in čaju še po 2 dkg sira, saj je šola dobila kar 9 kg sira (CARE pomoč). Na šolskem vrtu so zasadili 24 sadik jablan.

Učiteljica Anica Štimec, doma iz Lazca, je vso delovno dobo poučevala v Osilniški dolini. Začela je v Papežih v šolskem letu leta 1955/56 in že naslednje leto je prišla v Osilnico, kjer je zaključila 1988/1989.

Z razvojem šolstva in pismenosti je v šoli nastajala šolska knjižnica, ki je prerasla do povojnega časa v kar veliko knjižnico. Knjižni fond je bil velik in nekaj tega (ne vse) je še ohranjeno v osilniški dvorani. Prav tako so se posamezne družine naročale na knjižne izdaje, predvsem Mohorjeve družbe – »Mohorjanke«, katere podružnico so ustanovili leta 1885 v Osilnici. Število članov je z leti naraščalo (1908 je imela 24 članov, leta 1935 – 61). Veliko domačij je imelo svoje knjižne zbirke in naročeni so bili tudi na časnike ter prav tako na verski tisk.

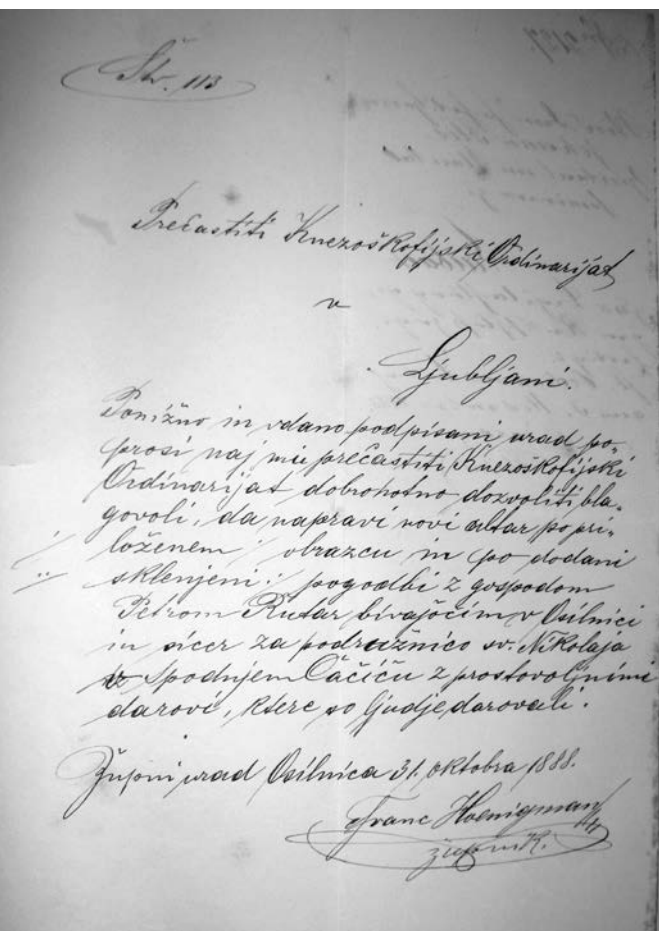
V 19. stol. so popravili in restavrirali mnoge cerkve, kar bomo še spoznali. Leta 1838 so prekrili staro cerkev v Osilnici in ob tem so porabili 4000 skodel, kar je stalo 16 gl. Čez štirideset let so zgradili novo cerkev.

Omeniti moramo tudi mrzle zime. Tako so 2. jan. 1905 namerili -25°C in še 25. jan. je bilo -14°C , snega pa več kot meter. Junija in julija je bila huda vročina, tako da je bil pouk samo zjutraj.

Dodajmo še zimo 1928/29, ko je bil sneg od božiča do marca, februarja so bili snežni zameti in -23°C .

»Malica v drevesnici na Selih« (arhiv: Tone Tomec, Sela)

Dopis za oltar za cerkev na Čačiču (NŠAL)

Osilnica je imela letne sejme že v času Avstro-Ogrske, in sicer 15. aprila, 1. junija, 1. avgusta in 15. septembra, ki so pritegnili številne ljudi. Sejmi so bili tudi za Jurjevo, Petruvo in Veliki šmaren.

In kako je bila Osilnica povezana s svetom? S 1. julijem 1902 se je začela dvovprežna vožnja iz Delnic (odhod ob 5.00)–Brod na Kolpi–Osilnica–Plešče–Prezid (prihod ob 12.45). Popoldan je bila možna vožnja Prezid–Rakek–Lož. S tem je prenehala peš pošta Osilnica–Plešče.

S 1. julijem 1913 je Osilnica dobila avtobusno zvezo z Delnicami. Avtobus je odpeljal iz Delnic ob 6.30, prišel v Osilnico ob 8.20 in nadaljeval pot v Čabar do 9. ure. Iz Čabra ob 14. uri, v Osilnici ob 14.20 in v Delnicah je bil ob 17.15. Napovedana je bila avtobusna zveza Čabar–Prezid–Rakek. Na Brodu je bila povezava s Kočevjem.

Za primerjavo pogledjmo še vožni red za progo Osilnica–Kočevje, decembra 1949. Iz Osilnice je bil odhod ob 6.25 in prihod v Kočevje ob 9.10. Povratek iz Kočevja ob 14.35 in prihod v Osilnico ob 17.20. Za 50 km in 3 ure vožnje so plačali 45,- din. To so bili časi, ko sta se morala odpočiti šofer in postaran avtobus pred vsako gostilno na poti.

DOLINA V 20. STOLETJU

Prvo vojno je dolina občutila posredno. Moški so bili vpoklicani in so se kot avstro-ogrski vojaki borili na vseh frontah. Tako jih zasledimo na tirolski in soški fronti, veliko jih je bilo na vzhodni fronti, 17. pešpolk v Galiciji. Tu je bilo več vojakov iz doline ranjenih, ubitih, pogrešanih ali pa so bili zajeti in so bili v ruskem ujetništvu, v Sibiriji. Nekateri pogrešani se niso vrnil, ostali so nekje na bojnem polju. Poglejmo samo nekaj imen. Največ tega je bilo leta 1915. Tako je prišel Peter Štimec iz Zg. Čačič v rusko ujetništvo in se javil domov materi. Žagar Josip iz Osilnice je bil ujet, Muhvič Franc prav tako. Ujeti so bili tudi Anton Štimec in Josip Štimec, Anton Žagar, Franc Jelenc iz Osilnice. Franc Štimec iz Osilnice je bil ranjen, Jurij Kovač iz Sel pogrešan in se ni nikoli vrnil, Matija Žagar iz Bezgovice je bil pogrešan, a se je vrnil, Ivan Bukovec iz Sel je bil pogrešan, prav tako Jožef Štimec iz Bosljive Loke. Jakob Štimec (1895) iz Osilnice mrtev. Anton Wolf iz Žurg je bil še 1919 nekje v sibirskem ujetništvu. Žagar Petra iz Podvrha je iskal tast Joe Krulič iz Los Angelesa še leta 1920. Nazadnje je bil v Sibiriji, v Tomsu. Tudi naši »Amerikanci« so se vključili v iskanje in pomoč.

Pogled na Osilnico pred drugo svetovno vojno (arhiv. Cvetka Mejač, Avstralija)

Prebivalci doline so kmalu občutili pomanjkanje nekaterih dobrin, od sladkorja do petroleja. Tudi koruze ni bilo dovolj. In vendar so tudi oni pomagali in zbirali pomoč za ranjene in bolne vojake. Dajali so denar, kakor tudi srajce, spodnje perilo, nogavice, cigarete in tobak, celo mesnine in jabolka.

Ne smemo pozabiti otrok, ki so hodili v šolo, obenem pa so morali pri delu nadomestiti očeta ali brata, ki je bil na bojišču. Šola se je prilagajala vojnim razmeram. Spomladi 1915 so starejši učenci ostali doma in pomagali pri poljskih delih, mlajši so prihajali k pouku dopoldan (prej popoldan), ki je bil od 8. do največ 11. ure. Otroci so zbirali zelišča in jih sušili, deklince so pletle nogavice. Vsi skupaj so izrezovali podplate iz papirja za copate, ki so jih namenili sirotam in vdovam. Število otrok v tem šolskem letu je bilo v Osilnici 124 in bilo je še 25 ponavljalcev. Naslednja leta so bili v šoli mlajši, starejši pa so prihajali samo dvakrat na teden ali so bili doma in pomagali pri delu. Zbirali so pomoč, tudi baker in medeno, zato so bili tisti dan prosti.

V šolskem letu 1916/17 je bila huda zima in visok sneg. Ne pozabimo, da so otroci hodili v šolo peš in zaradi tega je bil pouk nekaj časa prekinjen. Poti niso bile shojene (o pluženju po hribovskih vaseh ni bilo govora), otroci so imeli slabo obutev ali bili celo brez nje. Tudi obleke so bile revne (zakrpane, strgane, neprimerne za zimo ...).

Ob koncu vojne, ko je bila epidemija španske gripe in je pobrala veliko ljudi, osilniški učenci niso imeli pouka cel mesec (28. 10.–23. 11. 1918). Naslednje leto so bili vsi otroci cepljeni proti kozam. V Osilnico so prišli tudi otroci iz Bosljive Loke. Župnik Omahna je imel za šolarje predavanje o škodljivosti pitja alkoholnih pijač. Vodil je pravi boj proti alkoholizmu.

Na bojiščih je leta 1917 prišlo do velikih sprememb. V vojno so vstopile ZDA, revolucija je bila v Rusiji in vojna sreča se je obrnila na stran antante. V takšnih okoliščinah se je sestal dunajski parlament, v katerem so naši poslanci podali »Majniško izjavo«. Odziv na to izjavo je bil velik po slovenskih deželah in tudi v dolini, v Osilnici. Občinski svet je na seji 2. decembra 1917 soglasno podprl »**Majniško izjavo**« in zahteval od svojega poslanca Jakliča, da pristopi k Jugoslovan-

„Glej ga ptička“, velik dogodek za vaške otroke po prvi svetovni vojni

skemu klubu. Začelo se je zbiranje podpisov v podporo Majniški izjavi Jugoslovanskega kluba in do marca je 567 občanov Osilnice podpisalo Majniško izjavo. Popolna podpora prebivalstva, za kar so imele veliko zaslugo žene, saj so bili mnogi moški na bojišču.

Vojna se je končala šele v jeseni 1918, ko je začela razpadati Avstro-Ogrska. Slovenske in hrvaške dežele ter Bosna in Hercegovina so se združile v Državo Slovencev, Hrvatov in Srbov (29. okt. 1918). V Osilnici so že 3. novembra ustanovili Krajevni narodni svet. Po seji občinskega sveta so imeli Osilničani veliko proslavo svobode. Navdušeni nad koncem vojne in nastankom nove države so popoldne odšli peš na Plešce. Skupaj s Pleščani so praznovali konec vojne in novo državo. Po vzgledu Osilnice so tudi Pleščani ustanovili svoj krajevni narodni svet. Ustanovili so tudi skupno stražo. Sprememb pa še ni bilo konec. Čez mesec dni se je Država SHS združila s Kraljevino Srbijo v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev (1. dec. 1918, Kraljevina SHS).

Pariška mirovna konferenca je leta 1919 določila novo mejo z Italijo, ki je šla blizu dežele Petra Klepca, saj je meja v grobem potekala od Snežnika na Kastav. Reka (corpus separatum) je bila nekaj časa svobodno mesto, ko sta si ga 1924 razdelili Italija (Reka) in Kraljevina SHS (Sušak). V Gerovu je bila med obema vojnama obmejna vojašnica.

Po vojni so v nekdanji vojašnici nekaj časa živeli madžarski begunci (1956, upor Madžarov proti sovjetski oblasti).

Razmere po prvi vojni so se uredile in osilniška občina je zaživela v novih razmerah. Politična prerivanja med klerikalno in liberalno stranko so bila vsakdanjost. Živahni so bili politični shodi, prihajali so tudi poslanci in obljubljali marsikaj. Vsakega gosta, ne glede na strankarsko plat, so sprejeli. V preteklosti so goste pozdravili že na mirtoviškem mostu s streljanjem iz možnarjev (enega imajo ohranjenega v Mirtovičih). Tudi hrvaške politike in cerkvene dostojanstvenike, ki so potovali preko Osilnice, so enako pozdravljali.

Nova oblast se je poznala tudi na žandamerijski postaji, ko je prišel načelnik iz Srbije. Zahteval je praznovanje rojstnih dni članov kraljevske družine, tudi s svečano mašo. Temu se je upiral osilniški župnik Omahna, velik slovenski rodoljub, ki je moral iti večkrat na zagovor.

Vaška dekleta med obema vojnama

Kolesarke, Jevankova dekleta (Štimatec) iz Osilnice (arhiv Anica Štimatec, Osilnica)

Nazadnje so ga premestili v Dragatuš, kjer je tragično končal med vojno. Župnik Pirkovič je bil kaznovan, ker ni izobesil zastave na dan združitve. Globo 500,- din je nakazal za občinske reveže.

Pred vojno in nekaj časa tudi po drugi vojni je bilo **živahno kulturno življenje**. Imeli so gledališke predstave (Tri sestre, V Ljubljano jo dajmo, Lovski tat ...), pevski zbor, tamburaši in harmonikarji so imeli veliko koncertov. Tudi Sokol in Orli so se predstavili v Osilnici. Po drugi vojni so mladi odšli v šole in mnogi so se zaposlili v mestih (Kočevje, Ljubljana in druga mesta) in tam ostali. To se je vse bolj poznalo na kulturnem področju. Ni bilo naraščaja, ki bi nadomestil starejše.

Osilnica je bila privlačno središče doline, zato prošnji prebivalcev Rezug in Hrvatskega, da se priključijo Osilnici. Leta 1933 je davčna občina Rezuge prosila za pripojitev k občini Osilnica. Prošnjo so poslali na občinsko poglavarstvo Brod na Kolpi. In 31. maja 1937 so prebivalci Hrvatskega (občina Brod) prosili za priključitev k občini Osilnica, okraj (srez) Čabar. Ni prišlo do sprememb, ker Osilničani niso imeli pravice odločati o tem.

Družba Osilničanov 1924 (arhiv: Zdenka Osvald, Sela)

Ko so državo po 6. januarju 1929 preurejali in uvedli banovine, je osilniška občina prišla pod Čabar (30. junija 1930), ki je bil takrat del Dravske banovine (slovenska, sedež v Ljubljani). Ker pa s tem ni bil zadovoljen Zagreb, so začeli mešetariti z deli Bele Krajine in Štrigove. Tako je 1931 prišel Čabar v Savsko banovino (Zagreb) in z njim tudi Osilnica, Trava in Draga. Pred vojno se je povečana Savska banovina spremenila v Banovino Hrvaška. Tako je ostalo do 1945, ko je bila Osilnica vrnjena Sloveniji.

Druga vojna je prinesla veliko gorja v dolino. Italijani so prišli iz smeri Gerova v dolino že teden dni po napadu, 6. aprila 1941. Zasedli so strateške položaje v Osilnici in na Selih, podobno še v Bosljivi Loki. Podrejeni so bili poveljstvu na Plešcih oziroma komandi v Čabru. Italija je zasedla ozemlje na levem bregu Kolpe, desni breg (Rezuge, Hrvatsko in drugi kraji na desnem bregu so bili pod NDH). Ker je bila Osilnica pred vojno v Savski banovini (Hrvaški), so jo Italijani vključili v Reško pokrajino (provinco), čeprav je Čabar prosil, da bi bili v Ljubljanski pokrajini (provinci).

Italijani so iz Osilnice in Sel nadzorovali osrednji del doline, iz Bosljive Loke spodnji del in s Plešč zgornji del doline. Vzpostavili so svojo oblast, prišli so karabinjeri, financarji in vojaške enote. Uradovanje je bilo v italijanskem in delno slovenskem jeziku, ker vseh uradnikov niso odpustili. Tudi v šoli so bili nekaj časa domači učitelji ob italijanskih. Prebivalci so pasivno sprejeli takšno stanje. Šele pozno spomladi 1942 se pojavijo prvi partizani, bolj na obrobju, kjer je bilo območje okrog Borovca, Kočevske Reke izpraznjeno (odhod kočevskih Nemcev). Spomladi 1942 so se partizani za krajši čas večkrat zadrževali okrog Bezgovice, Belce, ker je bilo blizu varno zavetje, če bi prišli Italijani nepričakovano v te vasi.

Maja 1942 je nastalo v zaledju t. i. svobodno ozemlje, ki je seglo do Krma na severu. Tam so se

Italijani umaknili s podeželja in so ostali le v večjih postojankah. V dolini so ostali v že omenjenih postojankah, v Osilnici, Bosljivi Loki, na Selih, Pleščih ... Poostrili so nadzor nad prebivalci, nekatere so celo preselili v Osilnico in na Sela, da so imeli lažji nadzor. V takšnih razmerah so se začeli partizanski napadi na posamezne italijanske postojanke v dolini (Osilnica, Bosljiva Loka ...). V maju in juniju je bilo več izzivalnih, vendar neuspešnih napadov na Osilnico. Manjše skupine, ki so prišle iz zaledja, so napadle postojanko in se po brezuspešnem napadu umaknile v varno zaledje. Italijani so v odgovor požgali župnišče in ob tem so bile v nevarnosti sosednje hiše. Tako se je vnelo ostrešje Tratarjeve hiše, kjer sta bila poškodovana gospodinja Marija in mali sin Peter, ki je kasneje umrl v reški bolnici. Na Selih so v povračilo požgali hišo na Hrebc', ker so partizani od tam izvedli napad na postojanko na Selih. Družina je dobila zavetje pri sosedovih.

Napadi so bili tudi na postojanko v Bosljivi Loki, brez uspeha. Po odhodu Italijanov, so se partizani večkrat zadrževali v Bosljivi Loki in Mirtovičih, ker so bile tam delavnice (Goršetova kovačija, mizarska delavnica ...). V jeseni 1943 sta nesrečno izgubili življenje dve mladi ženi, ki sta se znašli med prihajajočimi Nemci na hrvaški strani Kolpe in odhajajočimi partizani na levem bregu. Vračali sta se iz Mirtovičev.

V odgovor na nastanek svobodnega ozemlja sta vojaški poveljstvi v ljubljanski in reški pokrajini pripravili t. i. italijansko ofenzivo, tako iz Ljubljane proti jugu, kakor iz Reke v Gorski Kotar. Ofenziva je prizadela civilno prebivalstvo ter opustošila dolino in deželo.

Julija in avgusta 1942 je sledilo italijansko požiganje hribovskih in vrhovskih vasi ter izseljevanje ljudi. Začeli so na desnem bregu Čabranke in nato nadaljevali še na levem bregu Čabranke pa

Pokopališče na Rabu.

Padovo 1944, družina Klepec pod svojo "streho" po vrnitvi iz taborišča (Šelhaus, arhiv Klepec).

tudi Kolpe. Italijani so računali, če ne bo ljudi v vaseh in bodo prazne kleti ter hlevi, ne bodo imeli partizani zaslombe in hrane. Ne bo napadov. Vsak drugi, tretji dan so gorele vasi. Množica brezdomcev – civilnih prebivalcev, ki so jih »preselili« na Plešce, tudi v Zamost in Osilnico, je bila vse večja. Čakala jih pot v številna italijanska taborišča.

Prav tako so prijeli ali polovili nekatere moške in jih odpeljali ter zaprli na Plešcih. Večino so po hitrem postopku obsodili in jih ustrelili kot talce ali jih poslali pred vojaško sodišče.

Grobove na Skrajncih so po vojni prekopal in prenesli na osilniško pokopališče.

V spomin na prvi partizanski napad na Osilnico so po vojni 21. maj razglasili za krajevni praznik.

Med prvimi so streljali na »Pleški ravnici« Travljanke (iz Trave, Drage, Kota, Črnega Potoka ...). Sledili so talci s področja Papežev. Zaprte so jih imeli v Zamostu, kjer so nekaj ljudi ustrelili, druge odpeljali v taborišča (od Raba do Gonarsa ...). Potem so na »Skrajncih« 6. avgusta 1942 streljali osilniške talce (7 talcev), ki so jih ujeli po Osilnici in Selih.

Šest Osilničanov so avgusta 1942 prijeli in odpeljali v zapor (Koper). Marca 1943 jih je vojaško sodišče na Reki obsodilo na konfinacijo v Cairo Montenotte, kjer so bili zaprti skupaj s Slovenci s Primorske. Po kapitulaciji Italije (sept. 1943) so Nemci zasedli taborišče Cairo Montenotte in zapornike, tudi Osilničane, odpeljali z vlakom v taborišče Mautchausen. »Delali« so v zloglasnem kamnolomu Gusen. Novinar iz delegacije NDH, ki si je ogledala taborišče in reševala mlade Hrvate, je uspel rešiti Osilničane z izgovorom, da so Hrvatje. Osilnica je bila namreč pred vojno v banovini Hrvaški.

Brezdomce, katerim so požgali domačije, so odpeljali v zbirna taborišča (največ Plešče ...). Od tu so jih odpeljali v taborišča v Italiji (Gonars, Treviso, Padovo ...) ali na Rab. Konvoji vojaških vozil so odpeljali nemočne, stare in mlade, tudi dojenčke v taborišča. Začel se je njihov križev pot po taboriščih. Slabotni, nemočni, tudi sestradani so nekateri za vedno ostali tam daleč od doma. Iz taborišč so se preživeli vračali po italijanski kapitulaciji. Tudi pot domov je bila trnova. Doma so jih čakale požgane domačije. Pod oboki ter po kletih so dobili prva zatočišča, če ni bilo mesta v vaseh v dolini.

Po kapitulaciji Italije, septembra 1943, je bila dolina nekaj časa »svobodna«. Kmalu so prišli Nemci, ki so postavili strožji nadzor. Ni bilo večjih partizanskih napadov, le kakšno zasedo so pripravili, kakor tisto na Lipci, v kateri je bil ubit nemški zdravnik (21. nov. 1943). Prišel je v osebnem avtomobilu na pomoč hudo bolnemu na Selih in se je vračal na Brod. Nekaterih dejanj ne moremo odobravati, kakor je bilo to. Takšna dejanja in tudi »vojvodstvo«, ki se je pojavilo spomladi in poleti 1942 v zgornjem delu doline, mečejo senco na osvobodilni boj.

Že leta 1944, še bolj 1945 je bila dolina več ali manj svobodna. Po dolini je potekala povezava med Belo krajino in Primorsko. Takrat so se v Osilnici ustavljali številni partizanski kurirji, enote in voditelji. Prišle so tudi partizanske učiteljice. Za prebivalce so pripravili mitinge, na katerih so politkomisarji slikali prihodnost. Slišati je bilo veliko obljub iz njihov ust. Po vojni je bilo od teh obljub zelo malo. Kdo bo še pomislil na tiste žgance in kruh, ki so jih takrat s slastjo pojedli v dolini?

Veliko je bilo sodelovanja s hrvaškimi partizani. Ljudje iz doline so se pridružili tudi hrvaškim partizanom, ko so se vračali iz taborišč. Nekateri so se v Gorski Kotar umaknili k hrvaškim partizanom, ker so se počutili ogrožene od samovolje (»vojvodstva«) nekaterih domačih »revolucionarjev«. Tudi kakšen revolucionar se je umaknil tja in se kasneje vrnil ...

S hrvaško stranjo so menjavali koruzo za sol in tobak ter drugo. Posebno v spodnjem koncu doline je bilo tega več. Stkale so se vezi med njimi. Nekateri slovenske partizanske enote so delovale nekaj časa na področju Gorskega Kotarja (Čabar, Geroovo, Delnice ...).

Dolina je maja 1945 dočakala konec vojne in njenih strahot. **Prišli so novi časi.**

NA POTI DO SAMOSTOJNE SLOVENIJE

Po drugi svetovni vojni je bila osilniška občina vrnjena Sloveniji. Obnavljali so porušene in požgane domove, gospodarska poslopja ... Bilo je težko in dolgotrajno. Nekaj so popravili že med vojno, da so vsaj zasilno prebivali. Marsikaj je bilo potrebno podreti in na novo sezidati. Primanjkovalo je materiala, toda nekako so se znašli. Najpomembnejše pa je bilo, da so spet doma in na svojem. Pomoč, ki so jo prebivalci dobili ob koncu vojne, je bila premajhna in komisije so se morale odločati, kdo in kaj bo dobil od te pomoči (gradbeni material, obutev, obleka, blago, petrolej, sladkor, moka ...).

Hleve in staje, ki so jih obnovili, so počasi napolnili z domačimi živalmi. Na polju so olajšale delo. Medsosedsko pomoč je bilo videti na vsakem koraku.

Novo oblast so vzpostavili na prvih volitvah, ki so bile »tajne«. Glasovanje z lesenimi kroglicami in spuščanje le-teh v eno od dveh, prav tako lesenih skrinjic, je bilo dovolj zgovorno, ko je kroglica glasno zaropotala. Če ni bilo dovolj kroglic (glasov) v »pravi skrinjici«, je komisija pri preštevanju pretresla kroglice v »pravo skrinjico«. Volilno pravico so imele tudi ženske.

Volilno pravico so imele ženske v osilniški občini že v Avstro-Ogrski, če so bile imetnice kmetije in plačevale določen davek.

Takoj po vojni je predstavljal »oblast« v Osilnici Krajevni ljudski odbor. Osilnica je bila v občini Kočevje do leta 1952, ko so ustanovili občino Osilnica, ki je delovala do 1955 (okraj Kočevje). Ob uvedbi »komunalne ureditve« 1955 so male občine ukinili, med njimi tudi občino Osilnica. Osilnica je postala krajevna skupnost v občini Kočevje (do 1994).

Nova, ljudska oblast je potem začela s kolektivizacijo in ljudem naložila obvezno oddajo (pridelke, živino, les ...). Sledilo je kolhozništvo, po vzoru »velikega brata«. Kmetijska obdelovalna zadruga je bila ustanovljena leta 1949, v katero so vključili večji del kmetijskih površin. Tudi obrtnike (čevljarji, krojači, mizarji, kovači in gostinstvo) so »povezali« v zadrugo. Toda že 1953 so kovaško podjetje, ki je delovalo v Mirtovičih, ukinili. Sledila je ukinitvev obrtne in kmečke zadruge. Zemljo so dobili kmetje nazaj. Toda marsikoga je potem prizadel agrarni maksimum, ko so kmečko posest omejili! Zemljiški maksimum je privatno posest zmanjševal. Kmečki stan ni bil preveč priljubljen pri novi oblasti. Po propadu zadrug so ostala in se razširila državna (socialistična) posestva vse do 90-tih let 20. stol.

Po deželi je bilo slišati parolo: **Vsi v tovarne!**

Osilnica z Dimovca po drugi vojni (okrog 1960).

Kdor se ni želel vključiti v zadrugo, je šel za nekaj dni v zapor, »na bladno«, da se je omehčal. Ljudje so takrat na obišnici (zemlja, ki je niso vključili v zadrugo) pridelali več, kakor bi v zadrružnem sektorju.

Zanimive so primerjave med zadrružnim in privatnim sektorjem leta 1953. Zadrružni je imel od skupnih 121.163 ha 18.240 ha njiv in travnikov, privatni od 110.774 ha je imel 15.725 ha njiv in travnikov. Število članov gospodinjstva 821 proti 772, število glav govedi 364 proti 345, kokoši 101 proti 1224 itd. In kako je bilo z žganjekuho? Leta 1953 je 78 kmetov uradno prijavilo, da so »nakuhali« samo 1634 litrov »rekije«. Za tiste litre, ki so šli mimo, in teh je bilo veliko, niso poizvedovali.

Ena iz obdobja kolbožništva. Ko so osilniški zadrružniki kuhali rekijo v zadrružnem poslopju ob hlevu na Vidmu, so tropine odlagali zunaj na prostem. Krave, katere so se pasle, so pridno jedle odložene tropine in se potem žibaje »sprehajale« po videmskem polju.

Gradnja nove šole v Osilnici 1951 (arhiv: Cveto Vesel, Sela)

Ker je v zaledju nastalo zaprto območje Kočevske Reke, je Osilniška dolina to močno občutila. Takratni politični in oblastni vrh ni dopustil oziroma omogočil normalnega razvoja doline. Načrtovali so celo potopitev doline, da bi zgradili HE za potrebe zaprtega območja. To se sicer ni zgodilo, toda posledice tega se poznajo še danes. Osilnica je imela pred vojno žandamerijsko postajo, po vojni pa nekaj časa postajo ljudske milice. Po ukinitvi postaje je prihajal vsak poneдельник dopoldan miličnik, da se je pri zaupnikih seznanil z dogajanjem v dolini. V zaledju je bilo pač zaprto območje. V zaprtem območju so nekateri dobili delo, toda to ni odtehtalo zaostajanja v razvoju in izseljevanja.

Privatne dejavnosti je bilo malo, 1952 so bili v Osilnici 4 obrtniki (rezbar, 2 čevljarja in 1 krojač), v občini je bilo le 8 obrtnikov, nekateri so ostali brez dovoljenja. Šele 16. junija 1955 je dobil dovoljenje za zasebno gostinsko dejavnost Anton Kovač iz Sel. Leta 1953 so izdali v občini 19 dovoljenj za potujočo obrt (popravilo ur in brušenje žag).

Razvoj, ki ga je planiral politični vrh, je prinesel ukinitve vrsto dejavnosti (zadruga, obrtne delavnice). Kmetijska zadruga Osilnica, ki so jo priključili s 1. oktobrom 1963 k KGP Kočevje, je prenesla na skupno podjetje 15 milijonov din, katere naj bi porabili na področju Osilnice. Vprašanje je, koliko so to uresničili? Leta 1955 je bila ukinjena občina Osilnica.

Po vojni je nova oblast vzela del cerkvenega zemljišča in zgradila šolo na zemljišču, kjer je bilo do leta 1942 župnišče. Župnik Karel Požun je prišel v spor z oblastjo, ker je zahteval odškodnino za del Vidma, cerkvene posesti, kjer so zgradili zadružne hleve. Oblast je ovirala tudi njegovo umestitev v župnijo (prišel je z mariborske škofije). Ker ni bilo župnišča, je prebival na Plešcih in skrbel tudi za tamkajšnjo, hrvaško župnijo. Po prirejenem procesu je bil leta 1952 obsojen in zaprt. Šele leta 1979 so zgradili novo župnišče, ko je bil upravitelj župnije Anton Pogorelec, dekan na Fari.

Polaganje temeljnega kamn za obrat LIV-a, osilnica 1977 (arhiv: Anica Štimec)

SPREMEMBE V VSAKDANJEM NAČINU ŽIVLJENJA LJUDI

Naselja so nastajala večinoma ob ali blizu izvira vode. K izvirom so hodili po vodo za potrebe gospodinjstva in za pitje. Za napajanje živine so ob izviru napravili korita. Kjer to ni bilo mogoče, so zajemali vodo v reki ali potoku. Tudi živino so tako napajali. Kjer je bilo možno, so si naredili vodnjake, »štirne«.

Osilnica s Seli je dobila **vodovod** 1965. leta, katerega so zgradili prebivalci sami. Vsaka hiša je bila dolžna izkopati in zasuti 70 m jarka za vodovod ali plačati 900 takratnih dinarjev za 1

V Osilnici je bilo bogato kulturno življenje.. (arhiv Zdenka Osvald, Sela)

(en) meter (skupaj 63.000 din). Vodovod so gradili skupaj s Pleščani in Zamoščani iz zajetja v Podstenah. Danes je zajetje pri Bezgovici in vodovod oskrbuje veliko naselij v občini. Druga naselja imajo svoje vodovode.

S tekočo vodo v hiši so domačije doživele velike spremembe. Gospodinja je imela vodo »pri roki« za kuhanje in pomivanje. Na številnih »gankih« se je umaknilo »stranišče na štrbunk« in dom dobi kopalnica z vsem ugodjem. Pralni stroj je olajšal delo gospodinji.

Tudi **električne žarnice** so zasvetile po hišah. Že pred vojno je ob večernih urah razsvetljavo omogočila Jezirska žaga (kovačija, žaga in mlin pri izviru Gerovčice pod Sv. Goro, družina Kovač), kasneje tudi Mihlova žaga (lastnik France Malinarič, vodna turbina). Nekaj podobnega je bilo tudi v Mirtovičih (Jurgetova žaga), ko so dobile elektriko vasi v spodnjem delu doline.

Konec leta 1954 so bili narejeni načrti za izgradnjo nizkonapetostnega omrežja za Sela in Osilnico. Naslednje leto so dobili normalno električno oskrbo. Ostale vasi so dobile električno oskrbo kasneje. V 19-tih vaseh je bilo 176 električnih priključkov in razdelili so 779 žarnic.

Kulturno življenje je bilo zelo živahno, tako med obema svetovnima vojnoma, kakor po njej. Pred vojno so domači amaterski igralci navduševali s številnimi igrami, pevskimi nastopi, zai-grali so tamburaši in harmonikarji. Tudi Sokoli in Orli so se predstavili. Po vojni so bile pri-

Poletni večer na Placu...

reditve v znamenju »novih časov«. Bile so tudi prve filmske predstave. Kasneje je bilo ustanovljeno Kulturno prosvetno društvo z več sekcijami in veliko ljudi je sodelovalo pri delu društva.

Športniki so se povezali v društvo, najprej »Zmaj« 1954 in 1960 športno društvo »Kolpa«. Prirejali so številna tekmovanja doma (mali nogomet, namizni tenis, šah, atletika, odbojka, smučarska tekmovanja ...) in gostovali pri sosedih Pleščanih. Ko so šli v Čabar ali Gerovo, so se Osilničani in Pleščani združili za skupno enajsterico. Igralci namiznega tenisa so nastopali na republiških tekmovanjih. Društvo Kolpa je dobilo občinsko priznanje za svoje delo.

V 70-tih letih so mladi začeli z **»Akcijo za razvoj Osilniške doline«**. Lahko bi rekli »osilniška pomlad«, ki je nastala jeseni 1971. Krajevna skupnost Osilnica, mlado vodstvo SZDL in mladi (študentje in dijaki) so pripravili množično zborovanje decembra 1971. Mladi so pritegnili starejše in skupaj so zahtevali od občinskega (Kočevje) in tudi republiškega vodstva drugačno politiko do tega obmejnega, manj razvitega področja. Takrat sta nastala prva večja obrata (Tekstilana in obrat LIV-a). Žal so »zdrave sile«, ki so se pridružile akciji, počasi izrinile pobudnike in jih postavile na stranski tir. Prišlo je do zamenjave v vodstvu krajevne skupnosti in drugo. Bistveno pa je, da so ljudje dobili zaposlitev doma in izseljevanje je bilo vsaj malo upočasnjeno. Po nekaj letih so se gospodarske razmere spremenile. Vodstva podjetij oziroma obratov niso skrbela za razvoj proizvodnje in obstoj obratov. Oba sta prenehala s proizvodnjo v Osilnici.

Kovinoplastika je nameravala odpreti obrat v Osilnici že v 60-tih letih, pa so temu nasprotovali politični vrhovi in obrat je bil postavljen na Pleših, samo čez Čabranko (Hrvaška). Še danes je težko nekaterim dopovedati, kaj je povzročilo zaprto območje dolini in Osilnici. Zaostanek v razvoju bo težko nadomestiti, ker manjka osnovno – ljudje.

Bočanje v Bosljivi Loki (arhiv: Lenac, Bosljiva Loka)

Dolina je ob "osilniški pomladi" dobila asfaltirano cesto in kasneje so na ostalih vaških poteh položili asfalt. Ljudje so se zaposlili v prvih industrijskih obratih, vodovode so napeljali v preostale vasi, telefon je zazvonil v vsaki vasi. Banka je zaznala dotok pokojnin in nakazil zdomcev ter odprla svojo izpostavo v Osilnici. Tudi obseg delovanja pošte se je povečal, bila je dnevna dostava pošte in zgrajeno novo poštno poslopje.

TV signal iz Ljubljane še ni dobro zajel doline, čakati je bilo treba do osamosvojitve (1997). Že v 60-tih letih so prebivalci zgradili zdravstveni dom. Ambulanta je bila prej v šolskih prostorih. Toda vse to so dobili mnogo let za drugimi območji v Sloveniji!

Že prej se je v Osilnico priselila Francka Rugole (Šafar), ki je odprla fotografski atelje.

Na osrednjem trgu v Osilnici – Placu so leta 1967 postavili spomenik žrtvam v drugi svetovni vojni. Spomenik je delo domačina, akademskega kiparja Staneta Jarm.

DRŽAVA SLOVENIJA

Vse večja gospodarska kriza in narodnostna nasprotja, ki so zajela nekdanjo državo, ki je bila večkrat na robu bankrota, so pripeljala do razpada države. Konec 80-tih let je Slovenija doživljala pestro politično vrenje, posebno še, ko so nastale prve stranke. Jasno smer je pokazalo množično protestno zborovanje na Kongresnem trgu **8. maja 1989**, ko je bila sprejeta **„Majniška izjava“**. Izjava, ki jo je prebral Tone Pavček, je že v prvi točki zahtevala, da hočemo živeti v suvereni državi slovenskega naroda ...

Takratna oblast je odgovorila s svojo »Temeljno listino Slovenije«, ki je zagovarjala jugoslovansko državo. Toda ljudje so množično podpisovali majniško izjavo in na parlamentarnih volitvah, ko so nastopile tudi novonastale stranke, je aprila 1990 zmagal opozicijski Demos (zveza večine opozicijskih strank). Dobili smo novo, demokratično vlado in parlament. Sledilo je sprejemanje osamosvojitvene zakonodaje in 23. decembra 1990 je bil plebiscit o osamosvojitvi Slovenije. Za samostojno Slovenijo je glasovalo 88,2 % vseh volivcev in 26. decembra so bili razglašeni rezultati plebiscita. **25. junija 1991** je slovenski parlament sprejel ustavni zakon. Tega dne je bila namreč slovesno razglašena **samostojna in neodvisna Republika Slovenija**.

Sledil je napad JLA in v desetdnevni vojni sta slovenska TO in slovenska Milica porazili JLA, ki se je umaknila šele oktobra 1991. Sledila so priznanja Slovenije s strani drugih držav, sprejem v OZN (1992). Leta 2004 je bila sprejeta v Evropsko unijo in zvezo NATO. Leta 2007 smo prevzeli evro in se poslovili od slovenskega tolarja.

Slovenija je 1991 postala samostojna država in dolina je kmalu občutila olajšanje. Bila je deležna večje pozornosti ter pomoči države. Tako je leta **1994 Osilnica ponovno postala samostojna občina**, ki ima večji posluh za prebivalce. 4. decembra 1994 je na občinskih volitvah zmagala lista SKD in neodvisnih kandidatov z novim županom Antonom Kovačem.

Šele v samostojni Sloveniji so nastali pogoji za hitrejši razvoj, žal mnogo prepozno, ker se je veliko ljudi medtem izselilo. Neposredna povezanost z osrednjo Slovenijo, celo s takratnim občinskim središčem v Kočevju, je bila omogočena šele v tem tisočletju. Obe poti, ob Kolpi ali Čabranki, sta vodili preko Hrvaške. O prehodu preko zaprtega območja so ljudje lahko le sanjali. Želja po cestni povezavi z zaledjem (Kočevje, Ljubljana) se je počasi uresničevala. Žal so bili tu različni pogledi (obkolpska varianta ali Kočevska Reka–Borovec–Osilnica). Najprej je država poskrbela za obmejno, obkolpsko cesto, ki je preozka za sodobni normalni promet. Z veliko napora so potem Osilničani uspeli prepričati vodstvo države, da so začeli graditi sodobno cesto čez Strmo reber („Guoro“) proti Kočevski Reki in jo dokončali 2010.

Občinsko vodstvo, z mlado županjo Alenko Kovač, je uspelo 2021 doseči dogovor s pristojnimi ministrstvi RS, da do jeseni 2023 dokončajo izgradnjo doma za starejše. V dom polagajo veliko upanje, da bo dolina ponovno zaživela. Z domom bodo prišli, ne samo starostniki, temveč tudi zaposleni z družinami. Hiše bodo ponovno oživele. Včasih so rekli, da se bo kadilo iz dimnikov in slišal otroški smeh in jok. To bo velik praznik ob 660-ti obletnici prve pisne omembe Osilnice.

Strma Reber, nova cesta v svet

Ostaja odprto vprašanje razmejitve Slovenije in Hrvaške v dolini. Pravičnejši je bil neuresničen sporazum Drnovšek–Račan (2001), kakor je to prinesla arbitražna (2017), saj je šla meja vedno po Čabranki in Kolpi.

Civilno gibanje za Osilniško dolino, ustanovljeno 1994, je že ob nastanku dalo vrsto pobud. Skupaj z občinskim vodstvom so prepričali vladne predstavnike in poslanske skupine ter jih uresničevali (cesta Kočevska Reka–Osilnica, ustanovitev občine, ohranitev šole ...). Civilno gibanje je bilo tudi pobudnik in donator, ko so skupaj z občino in akademskim kiparjem Stanetom Jarmom odprli likovno galerijo v Osilnici. Prav tako so izdajali glasilo *Osilniška dolina* (1994–2002). Po desetletjih je znova oživel praznovanje patronov osilniške cerkve, **Petruvo**. Vsako leto se ob Petruvu zberejo ljudje iz doline in drugih krajev. Vezi z rodno dolino so še vedno močne. To je tudi dan obujanja običajev in navad iz preteklosti.

Ob 70-letnici osilniškega umetnika Staneta Jarm je bila 29. oktobra 2001 v njegovi rojstni hiši (Puojzarska, Jarmova) odprta »**Galerija Staneta Jarma**«.

Društvo Osilniška dolina je bilo ustanovljeno 2005, potem ko je prenehalo delovati civilno gibanje. Slednje nadaljuje delo nekdanjega civilnega gibanja.

Prostovoljno gasilsko društvo Osilnica je bilo ustanovljeno 28. maja 1953 in je takoj imelo prvo gasilsko vajo sredi Osilnice. Gasilci so se predstavili množici gledalcev. Še danes so eno najbolj aktivnih društev.

Med ostalimi društvi moramo omeniti lovsko družino Osilnica, ki je bila po vojni bolj zaprtega tipa (samo za vplivneže in generale), v novejšem času tudi za druge. Tudi ribiči so se povezali v društvo (RD Kočevje). Dolina je dobila še Turistično društvo Osilnica.

Na šolskem vrtu so se učenci že v Avstro-Ogrski učili novosti v sadjarstvu in poljedelstvu. Za svoje delo so šola in učenci večkrat dobili tako denarno pomoč kot tudi orodje. Sedaj je tam doživljajski park Petra Klepca.

Mati in sin Peter Klepec (foto: Igor Kastelic)

V svobodni Sloveniji je občina Osilnica 1995 razglasila 1. maj za občinski praznik. Davnega leta 1363. je bila 1. maja prvič pisno omenjena Osilnica, in sicer v listini oglejskega patriarha Ludovika della Torre.

Častni občani občine Osilnice

Josip Gorup pl. Slavinski, pomemben slovenski gospodarstvenik, politik in mecen (1889)

Baron Andrej Winkler, deželni glavar Kranjske (1890)

Dr. Ludovik Thomann, pl. Montalmarski, predsednik okrajnega glavarstva Kočevje (1895)

Anton Vertnik, c. k. poštar in upokojeni učitelj (1895)

Karel Škulj, deželni poslanec (1917)

Stane Jarm, akademski kipar (2009).

Priznanja, ki so jih dobili Osilničani:

Osilniški **župnik Lenart Janeš** je dobil 1831 posebno vladno priznanje za delo pri pospeševanju sadjarstva.

Osilniškega **župana Josipa Ožura**, starosto kranjskih županov, je 1899 odlikoval cesar Franc Jožef s srebrnim križcem s krono.

Posestnik **Janez Kovač** iz Sel je dobil 1929 srebrno kolajno za državljanske zasluge v ljubljanski oblasti.

Posestnik **Alojz Vertnik** iz Osilnice je dobil 1929 srebrno kolajno za državljanske zasluge v ljubljanski oblasti.

Od tu so doma ali so živeli: Podobar in slikar **Peter Rutar** iz Sel, podobar in rezbar **Jože Jarm**, akademski kipar **Stane Jarm** oba iz Osilnice. Pisec učbenikov fizike **Franc (Branko) Kvaternik** iz Osilnice, katerega sin Roman je znani morjeplovec. Maistrova borca za severno mejo sta bila **Tomaž Ožura** iz Osilnice in **Anton Štivec** iz Bosljiive Loke. **Jože Malnar** iz Malinišča, profesor na škofijski gimnaziji, je bil zbiralec pesmi in običajev (v Štrekljevi zbirki je pesem kresnic in druge). Na Sorbonni je študiral in v Ljubljani diplomiral **Anton Žagar** iz Osilnice. **Dr. Ana Klun**, rojena Ožura, iz Osilnice, prva predsednica Civilnega gibanja za Osilniško dolino. **Miro Štimac** iz Grintovca, direktor Beti Metlika, eden od gonilnih sil civilnega gibanja in društva. Kardiolog **dr. Viljem Rutar** iz Sel in **prof. dr. Drago Žagar** iz Podvrha, univerzitetni profesor. **Jože Rugole** iz Bosljiive Loke, urar in direktor strokovne šole v Kanadi, **Tone Žagar** od Junakovih iz Bezgovice, vseznalec - »tavžentkunstler«, ki je veliko zapisal o življenju in delu v dolini. Med športniki je znan fizioterapevt **Tone Šerčer (Daso)** iz Osilnice, v Avstraliji priznani arhitekt **Cveto Mejač** iz Osilnice in njegova hči **Cvetka**, ki je mnogo delala s staroselci - aborigini. Potem je učitelj **Tomaž Podnar** iz Osilnice, začetnik Sokola. Njegovi vnuki so: priznana zdravnika prof. dr. med. Simon in prof. dr. med. Tomaž ter galerist v Berlinu Gregor Podnar. **Matija Turk**, harmonikar iz Črnega Potoka, ki je bil nekoč v osilniški občini. Med naše štejemo tudi **Ankico Žagar** iz Zamosta, pesnico, dobitnico številnih književnih nagrad, po mami Jarmova iz Osilnice.

Dodajmo še **par, fant in dekle iz Padova**, ki je bil sredi 19. stol. upodobljen v **osilniški noši** in vsem znani narodni junak doline in dežele **Peter Klepec**.

PRAZNOVANJE

PRAZNOVANJE

Za Petruvo je vedno veselo

Petruski spreved je vsako leto daljši, vse več občanov sodeluje v njem. Tokrat so bili na delu spreveda harmonikarji.

29. junija, na dan sv. Petra in Pavla, slavimo v Osilnici praznik, ki je za mnoge prvi in seznanju praznikov, saj ima več desetletno ali celo stoletno tradicijo. Stare običaje smo obnovili z nastankom nove občine. Petruvo, kot pravimo Osilničani, smo tokrat praznovali v soboto, 26. junija. Pričelo se je kot običajno že dan prej, s kresom na otoku v Bosljiivi Loki. V soboto pa je bila v v osilniški cerkvi, ki je posvečena sv. Petru in Pavlu popoldan maša, nato pa smo se zbrali na trgu.

Najprej so nam prišli godci in pevci. Na stopnicah šole, pod silko junaka Petra Klepeca, ki jo je spodobil naš rojak akademski kipar Stane Jarm, so ubrano zapeli in zaigrali nekaj slovenskih narodnih. Petruski prapor, ki ga je za to posebno priložnost izdelal Stane Jarm, je na plac prinesel Janko. Sledil je spreved »kresnic«, mladih deklet iz občine.

Cerpar že dolgo živi v Ljubljani, je nagovodnik in povzročevalka programa Branka Alča za vsako Petruvo v Osilnici. Domačo govorico še vedno zelo dobro obvlada, zato je tudi lokalni pripovedovalec iz njenih ust zvenelo resnično »domače«. Kot vsako leto so nastopili tudi naši najmlajši, otroci osnovne šole, ki jih je učiteljica Mirjana Šerčer naučila nekaj plesov.

Petruvu, pevke in Branka

Petruvu, Peter Klepec (Katja Štimac)

Otvoritev Galerije Staneta Jarma (Katja Štimac)

Galerija Staneta Jarma (foto: Janez Ožura)

Nekaj naravnih nesreč

Leta 1711 se je utrgal oblak nad Čabrom. Čabranka je naplavila ogromno materiala vse do Osilnice. Skozi naplavine si je potem utrla pot po novi strugi in rokavih (od Očic do Kolpe). Velika povodenj je bila tudi 1852.

V noči med 14. in 15. aprilom 1895 je prebivalce presenetil potres.

27. oktobra 1895 je bila povodenj. Kolpa je odnesla velik del Vidma, uničene so bile ceste.

V noči med 25. in 26. junijem 1896 je začelo zvečer bliskati, bobneti, nastal je nemir med živino. Ob pol enih je začelo deževati, kar je trajalo do treh. Narasli so hudourniki, ki so prinašali blato in kamenje. Hlevi so bili polni vode in v njih mukajoča živina. Ceste in poti so bile zasute, njive in vrtovi so bili razdejani, uničeni tudi nasadi.

19. oktobra 1898 je narasla Čabranka v dveh urah poplavila osilniško in selsko polje, da je nastalo pravo jezero! Leto poprej je bila 27. oktobra tudi velika povodenj, enako 1852 in 1907 so bila poplavljeni polja.

Tudi v 50-tih letih 20. stoletja je bila velika poplava. Z neurjem so prileteli z morja galebi, ki so se nekaj dni zadrževali nad poplavljenim osilniškim poljem.

Leta 1926 je bila toča v vaseh okrog Osilnice. Kolpa je odnesla most na Hrvatsko. Prav tako je bila toča 10. avgusta 1935.

SPREHOD PO DOLINI

Osilnica je primerno izhodišče za pohode po dolini in na hribe ter gore v deželi Petra Klepca. Do izvirov rek Kolpe, Gerovčice, Čabranke ter potokov Mirtoviški, Belca in drugih imate uro, dve ali nekaj več hoda. Tu se stikata nastajajoči park Kočevsko–Kolpa (Mirtoviški potok, Krempa, Krokav) in nacionalni park Risnjak, ki se prične pri Čabranki.

Pogled v dolino s Svete gore.

Sprehodimo se skozi vasi po dolini, da bi spoznali posebnosti posameznih krajev in tudi kaj jih povezuje. Majhen je ta svet, toda veliko pestrosti. Ne samo ljudje, tudi narava, pokrajina nas bo prevzela in nas znova vabila, da pridemo v deželo Petra Klepca. Ne bomo srečali našega junaka Petra Klepca, se pa najde sem ter tja tudi kakšen sodoben Peter Klepec. Hišna imena, ki so že bila večinoma objavljena v glasilu Osilniška dolina (1994–2002), so tukaj dodana naseljem osilniške občine, da ne bodo šla v pozabo. Tudi nekaj ledinskih imen.

Osilnica (296 m n/m)

Osilnica je najstarejše naselje v dolini in deželi, ki je bilo osnovano že okrog leta 1300. Je obcestno naselje z gručastim jedrom in zaselkom Potuharica – Hudi pot. Nastalo je ob sotočju Kolpe in Čabranke na obrobju najobsežnejšega in rodovitnega polja v dolini. Vode (izviri, studenci, podtalnica, reka) je bilo dovolj za njen nastanek. Tu so lažji prehodi preko Kolpe in Čabranke. Vse to je omogočilo naselju, da je stoletja igralo pomembno vlogo v dolini in deželi. Leta **1363** se že omenja cerkev.

V 15. stol. so zgradili **tabor** okrog cerkve, ki so ga Turki zavzeli 1528. Leta 1613 je pogorel in so ga obnovili. Znotraj tabora so imeli okoliški kmetje shrambe za pridelke in ostalo. Bilo je tudi

Osilnica in Sela (foto: Igor Kastelic)

pokopališče. Taborsko obzidje (100 m obsežno, 4 m visoko in 3 stolpi) oziroma del tega je ostal vse do gradnje nove cerkve. Še pred pol stoletjem so bili vidni temelji tabora pri zvoniku in zakristiji. Na temelje še vedno lahko naletimo ob kopanju okrog cerkve (ob gradnji kanalizacije). Na tabor nas spominja ledinsko ime »Za tabrom«.

Cerkev je bila posvečena svetima apostoloma Petru in Pavlu, kar je oglejski patrocinijski za zgodnje cerkve na njihovem ozemlju. To nam potrjuje, da gre za najstarejšo cerkev dolini. Ob popisu cerkvenih dragocenosti na Kranjskem leta 1526, ko so pobrali vrsto dragocenosti za financiranje obrambe pred Turki, sta bila v Osilnici dva duhovnika. Osilniška župnija je bilo velika (obsežna) in njeni duhovniki so delovali po vsej dolini, tudi na desnem bregu.

S porastom števila prebivalcev do 19. stol. so nastale potrebe po večji cerkvi, zato so starejšo z obzidjem podrli. Velikega projekta, zidave nove cerkve, se je lotil župnik Anton Puščavnik Jakšič (1858–1877). Opremljanje sta potem dokončala župnika Matija Videmšek (1877–1885) in Franc Henigman (1885–1893).

Pogled na Plac

Iz zapuščine župnika Jakšiča je nastal sklad za šolanje revnih in nadarjenih otrok iz Osilnice in Fare. Eden od teh, ki so dobili podporo, je bil Jože Poje iz Padova (začetek 20. stol.).

Sedanja **cerkev sv. Petra in Pavla** je na prostoru starejše iz 14. stol., ki so jo podrli (1875) in zgradili novejšo (1876) v obliki grškega križa in triosminski zaključen prezbitერიj, verjetno po načrtih Cividinija iz Broda. Osrednji prostor je prekrit s sferično kupolo na tendativih. Prezbitერიj je ožji od centralnega prostora in je ločen s polkrožnim slavloločkom. Prezbitერიj obdajata prizidka, stari zvonik in zakristija. Oprema je novogotska. Veliki oltar sv. Petra in Pavla je delo domačina Petra Rutarja. V niši sta kipa sv. Petra s ključmi in sv. Pavla z mečem, visoka 140 cm. Tri stranske oltarje (Matere božji, sv. Treh kraljev, sv. Kozme in Damijana) je naredil Ive Šubica 1887. Slike na stranskih oltarjih, Poklon Treh kraljev ter Kozma in Damijan, Mati božja, so delo Jurija Šubica. Za razstavo Šubica leta 1937 v Narodni galeriji so posodili vse tri slike in še nekaj drugih. Narodna galerija je odkupila Poklon Treh kraljev in sv. Kozma in Damijan, za župnijo pa so naredili kopiji, ki sta sedaj v Osilnici (originala sta v Narodni galeriji). Pri oltarju sv. Kozma in Damijana je Božji grob, katerega je 1937 naredil domačin Jože Jarm. Leta 1882 je cerkev dobila križev pot. Brata Zupan iz Kamne Gorice sta 1886 naredila orgle z 12 registri. Prižnica je na slavloločni steni na severni strani ladje, okrašena z novogotskimi motivi, piramidasto dno je sklenjeno s pinijevim storžem. Križ s Križanim je delo Petra Rutarja. Pod korom je kostnica tistih, ki jih niso prekopali ob gradnji nove cerkve. Tu je vzdian nagrobnik z napisom »MISEREMI MEI IOB 19 CAP« (Usmilite se me, Job, 19. poglavje) in letnicama 1749 ter 1877. Na drugi strani je krstilnica (1887). 1887 je cerkev dobila 4 nove kamne: krstni in 3 kropilne, ki jih je izdelal Vinko Čamernik, kamnosek iz Ljubljane. Posmrtni ostanke ostalih so odnesli na novo pokopališče, kjer so 1884 postavili in blagoslovili veliki križ.

Glavni oltar sv. Petra in Pavla, delo Petra Rutarja

»Poklon Treh kraljev«, delo Jurija Šubica, kopija

Ohranil se je manjši zvon z napisom »In onorem Beatae M. Virginis et S. Petre cuius patron ecclesiae fusa est haec campana. Adam Kokhel zu Laibach goss mich Anno 1644«. Večji zvon starejše cerkve, ki ga je naredil Antonius Samasa leta 1838, so, kakor tudi drugi večji zvon iz leta 1877 (Albert Samasa), prelili v topove med prvo vojno (zvonova so sneli 16. januarja 1917). Cerkev je potem dobila veliki in srednji zvon iz livarne Bühl iz Mariboru leta 1924. Največji zvon, ki je darilo ameriških izseljencev, tehta 1009 kg in so ga dvignili v zvonik v samo dveh minutah! S pomočjo škripca so ga dvignili domači ljudje. Leta 2006 so zamenjali kapo zvonika. Dodajmo še, da je Karl Wilhelm, knez Auersperg za opremo novozgrajene cerkve, za oltar in orgle, daroval – prispeval 400 fl. Cerkev so opremljali dlje časa s prispevki faranov.

Kot zanimivost naj omenimo, da je bila prva krščena v novi cerkvi Julijana Osvald iz Osilnice 2 (danes 15 a, Juzlova), rojena 18. januarja 1878.

Pri gradnji so pomagali tudi ljudje z desnega brega, zato so zahodna vrata cerkve poimenovali »hrvaška vrata«.

Pogled s Placa (foto: Igor Kastelic)

Desetega septembra 1887 je prišel v praznično Osilnico knezoškof Jakob Missia, ki so ga navdušeno pozdravili župnik Franc Henigman s ključarji, župan Jože Ožura z občinskimi svetniki, šolska mladina z učiteljem Francetom Povše in množica faranov. Naslednji dan, 11. septembra je knezoškof ob množici ljudi slovesno blagoslovil novo cerkev in podelil zakrament sv. birme.

V 15. stol. je bila v Osilnici, skupaj z zaselkom Sela, ena cela in 6 polovičnih kmetij. Kmetije so bile med rodovitnejšimi, kar lahko sklepamo po dajatvah. Podložniki iz doline so dajatve plačevali v denarju in imeli nekaj dni tlake. Grad Fridrihštajn je bil preveč oddaljen. Zato so imeli druge zadolžitve pri obrambi in v 17. stol. še dolžnost tovorjenje žita v Št. Vid pri Reki (Rijeka). Pridelovali so žita (ječmen, oves, pšenica, pira ...). Sadili so stročnice, zelje, repo korenje, »korado« ... Gojili so lan, ker so iz lanenih vlaken tkali blago za obleko. Ovce so jim dajale volno, da so ženske pletle nogavice, jopice, šale idr. Poleg ovac so gojili še krave in koze, da o kokoših ne govorimo. Konjev je bilo malo, ker si ga ni mogel vsakdo privoščiti. Zato pa so imeli vole in marsikdaj so pripravili tudi kravo.

Župa Osilnica je po urbarju iz leta 1498 obsegala ozemlje na levem bregu Čabranke in Kolpe od Račkega potoka (Srobotnik in Sv. Ana) do Drage in Kota (takrat Trave). Desni breg Čabranke je bil skoraj neposeljen, razen Zamosta in Podsten. Naselja Hrvatsko, Turki in Plešce so nastala kasneje.

Poleg Turkov so v dolino in Osilnico v 16. stol. večkrat vdrli in ropali najemniški vojaki Zrinjskih, ko so ti osvojili Brod na Kolpi. Skupaj s Frankopani so si prilaščali svet od izvira Kolpe do kasnejšega Čabra in Babnega Polja.

V času reformacije se je med kmeti razvilo štifstarstvo, ki ga je širila Maruša, znana po gradnji cerkve na Planinski gori. Leta 1584/85 so se nekateri Osilničani oprijeli nove vere in gorečnosti. Iz takratnih poročil izvemo, da se je štifstarstvo uveljavilo v Osilnici in novi verniki so se prav tako metali in bili goreči pristaši kot drugje. Oddaljenost od središč je pripomogla, da je v Osilnici pridigal in oznanjal božjo besedo kar osilniški mežnar, ki je 16. dec. 1584 zbral okrog sebe kar veliko skupino pristašev.

Takratni osilniški »fajmošter« Moratovič, ki je prišel na Kočevsko z Blagaji s Hrvaške, je deloval tudi v Gerovu in na Kočevskem, zato je lahko mežnar zbiral ljudi v Osilnici.

Že v 15. stol. je bila v Osilnici **mitnica**, ki naj bi preprečevala tihotapstvo proti morju. Kmetje, ki so svoje obveznosti do zemljiškega gospoda plačevali v denarju, so do denarja prišli s prodajo in preprodajo pridelkov in živine v obmorska mesta (predvsem na Reko in manj na Kras do Trsta). S trgovanjem, na primer s soljo, so tudi nekaj zaslužili. Povsod, če se je le dalo,

Petruvu, hauzirci - gozdni delavci (arhiv: Anica Štimec, Osilnica)

so se izognili mitnicam. Ko je bila med avstrijskim in ogrskim delom monarhije vzpostavljena carinska meja (1822), je cesar Franc I. poslal v Osilnico carinske stražnike. Osilničani, ki so se sklicevali na starodavne predprave, so stražnike pregnali.

Leta 1906 je Osilnica postala sedež c.k. finančne straže. Osilnici so namreč dodelili upravo cesarsko kraljeve finančne straže selskih občin na Kočevskem.

Mnogo ljudi iz doline je že v Avstro-Ogrski odšlo na delo v Ameriko (večinoma v ZDA), nekateri celo večkrat. Veliko jih je tam ostalo. O njih lahko preberemo kakšno novico v izseljeniških časnikih iz Novega sveta. Izseljenci, »Amerikanci«, so celo zbrali denar za novi zvon osilniške cerkve. Po vojni je marsikateri paket iz Amerike polepšal življenje domačih.

Drugi so šli po takratni Avstro-Ogrski na »hauziranje« ali na delo. Prav tako med obema vojnama. Med »hauziranjem« so popravljali in prodajali ure – »vekarce« (»vurmoharji«), brusijo orodja (»žagemajstri«) ali krošnjarijo z drobno trgovino. Nekateri so odprli trgovino ali obrtno delavnico v Prekmurju, Međimurju, Podravini in Slavoniji. Hodili so tudi na delo v slavonske in bosanske gozdove (kompanije, okrog 10–15 ljudi s kasatarjem).

Cele skupine ljudi so odšle na delo v gozdove in rudnike v Francijo, Belgijo, Nemčijo. Leta 1930 je odšlo iz osilniške občine na delo v Francijo kar 40 ljudi!

Leta 1835 so odprli najprej zasebno šolo in leta 1857 javno **šolo v Osilnici**. Šolsko poslopje je bilo zraven župnišča (»farovža«) na osrednjem trgu (»Placu«), približno tam, kjer je danes pošta. Prvi učitelj v javni šoli je bil France Masek. Od domačinov je v osilniški šoli poučeval Anton Vertnik (1866–1883), Janko Kokotec, Tomaž Podnar (1925–1937). Za domačina lahko štejemo Vitomirja Zemljaka, ki je učil do okupacije (sin Otilije Zemljak, učiteljice v Bosljivi Loki in Josipa Zemljaka, finančnega uradnika v Osilnici). Italijanski učitelji, ki so prišli 1941 in učili v italijanščini, so že spomladi 1942 tudi odšli. Otroci so bili nekaj časa brez šole. Med vojno so s partizani prišle tudi učiteljice (Antica Bajič, Milena Kokotec in kot pomožna učiteljica je pomagala Pepca Ožura) in nekaj časa učile otroke osnov, kolikor se je dalo. Razmere so se popravile po vojni.

Največ otrok je bilo 1894/95 – kar 213, zato so 1911 odprli še šoli v Bosljivi Loki in Papežih. Pred drugo svetovno vojno so staro šolsko poslopje v Osilnici, v katerem sta bili v pritličju dve učilnici in v nadstropju stanovanje učitelja, podrli. Nove šole niso zgradili takoj, zato je pouk potekal v sosednji hiši čez cesto (v Jakopovi hiši) vse do 1951. Na spremenjenem Placu so po vojni zgradili novo dvonadstropno šolo. Poleg domačih ljudi, so pri gradnji sodelovali tudi nemški vojni ujetniki. V njej so bile 4 velike učilnice, zbornica, kuhinja, stanovanje učiteljice, (kino)dvorana, knjižnica in ambulanta. Velik prostor v vsakem nadstropju, v velikosti dveh učilnic, je služil tudi kot telovadnica. Danes je to večnamenska stavba (šola, občina, trgovina, dvorana, stanovanja) in le malo spominja na nekdanjo šolo, ki je imela spredaj še ograjeno dvorišče za igranje otrok. Igrišče je sedaj za šolo.

Učenci OŠ Osilnica z učiteljico Anico Štimatec

Učenci OŠ na šolskem izletu na Hrib (arhiv: Anica Štimatec)

Učenci OŠ na šolskem izletu na Hrib (arhiv: Anica Štimatec)

Učenci so v času od prve do druge vojne imeli izlete v razne kraje: na izvir Kolpe, Gerovčice in Čabranke, na Hrib in v Gerovo, v Čabar, z vozom so se odpeljali na grad Kostel, v Trstju so si ogledali rudnik, odpeljali do Broda in potem peš k Zelenemu viru ter v Skrad, da so prvič videli železnico (vlak). In prvič so videli morje na Sušaku.

Največ prebivalcev je bilo 1910 in 1931, ko je bilo v Osilnici 167 prebivalcev. Gospodarska kriza je nekatere pogнала v svet in 1935 je Osilnica imela 135 prebivalcev.

Poleg občine je bilo v Osilnici več trgovin (4), gostiln (4), pošta (že konec 19. stol., brzojav 1928, telefon 1939), hranilnica in posojilnica (od 1909) ter več obrtnikov raznih strok (krojači, čevljarji, mizarji, urarji in pekarni ter podobar in rezbar).

Osilnica je imela letne sejme že v času Avstro-Ogrske, in sicer 15. aprila, 1. junija, 1. avgusta in 15. septembra, ki so pritegnili številne ljudi. Bili so tudi za Jurjevo, Petruvo in Veliki šmaren.

Povezava s svetom je bila različna. Najprej je bila dvovprežna vožnja iz Delnic, od 1913 je imela avtobusno zvezo z Delnicami. Po drugi vojni s Kočevjem in z Delnicami. V 60-tih letih je bila povezana z Ljubljano po dveh linijah (Osilnica–Kočevje–Ljubljana in Gerovo–Osilnica–Cerknica–Ljubljana). Danes si mora človek pomagati kot nekoč – pot pod noge. Nekoč so ljudje hodili peš preko »Guore« v Kočevje in potem na vlak za Ljubljano, nazaj enako. Danes bi rekli, za zdravo telo in duha.

Za primerjavo še pogledjmo vožni red za progo Osilnica–Brod–Kočevje decembra 1949. Iz Osilnice je bil odhod ob 6.25 in prihod v Kočevje ob 9.10. Povratek iz Kočevja ob 14.35 in prihod v Osilnico 17.20. Za 50 km in 3 ure vožnje so plačali 45,- din.

Prvo vojno je dolina občutila posredno. Moški so bili vpoklicani in so se kot avstro-ogrski vojaki borili na vseh frontah. Tako jih zasledimo na tirolski in soški fronti, veliko jih je bilo na vzhodni fronti, 17. pešpolk v Galiciji. Tu je bilo ranjenih več vojakov iz doline, ubitih, pogrešanih ali pa so bili zajeti in so bili v ruskem ujetništvu, v Sibiriji. Nekateri pogrešani se niso vrnili, ostali so nekje na bojnem polju.

Prebivalci doline so med vojno kmalu občutili pomanjkanje nekaterih dobrin, od sladkorja do petroleja. Tudi koruze ni bilo dovolj. In vendar so tudi oni pomagali in zbirali pomoč za ranjene in bolne vojake. Dajali so denar, tudi srajce, spodnje perilo, nogavice, cigarete in tobak, celo mesnine in jabolka.

Ne smemo pozabiti otrok, ki so hodili v šolo, obenem pa so morali pri delu nadomestiti očeta ali brata, ker je bil na bojišču. Šola se je prilagajala vojnim razmeram. Spomladi 1915 so starejši učenci ostali doma in pomagali pri poljskih delih, mlajši so prihajali k pouku dopoldan (prej popoldan), ki je bil od 8. do največ 11. ure. Otroci so zbirali zelišča in jih sušili, dekllice so pletle nogavice. Vsi skupaj so izrezovali podplate iz papirja za copate, ki so jih namenili sirotam in vdovam. Število otrok v tem šolskem letu je bilo v Osilnici 124 in še 25 ponavljalcev. Naslednja leta so bili v šoli mlajši, starejši pa samo dvakrat na teden, slednji so bili doma in pomagali pri delu. Zbirali so pomoč, tudi baker in medenino, zato so bili tisti dan prosti.

V šolskem letu 1916/17 je bila huda zima in visok sneg. Ne pozabimo, da so otroci hodili v šolo peš in zaradi tega je bil pouk nekaj časa prekinjen. Niso plužili poti, otroci so imeli slabo obutev ali bili celo brez nje. Tudi obleke so bile revne (zakrpane, strgane, neprimerne za zimo ...).

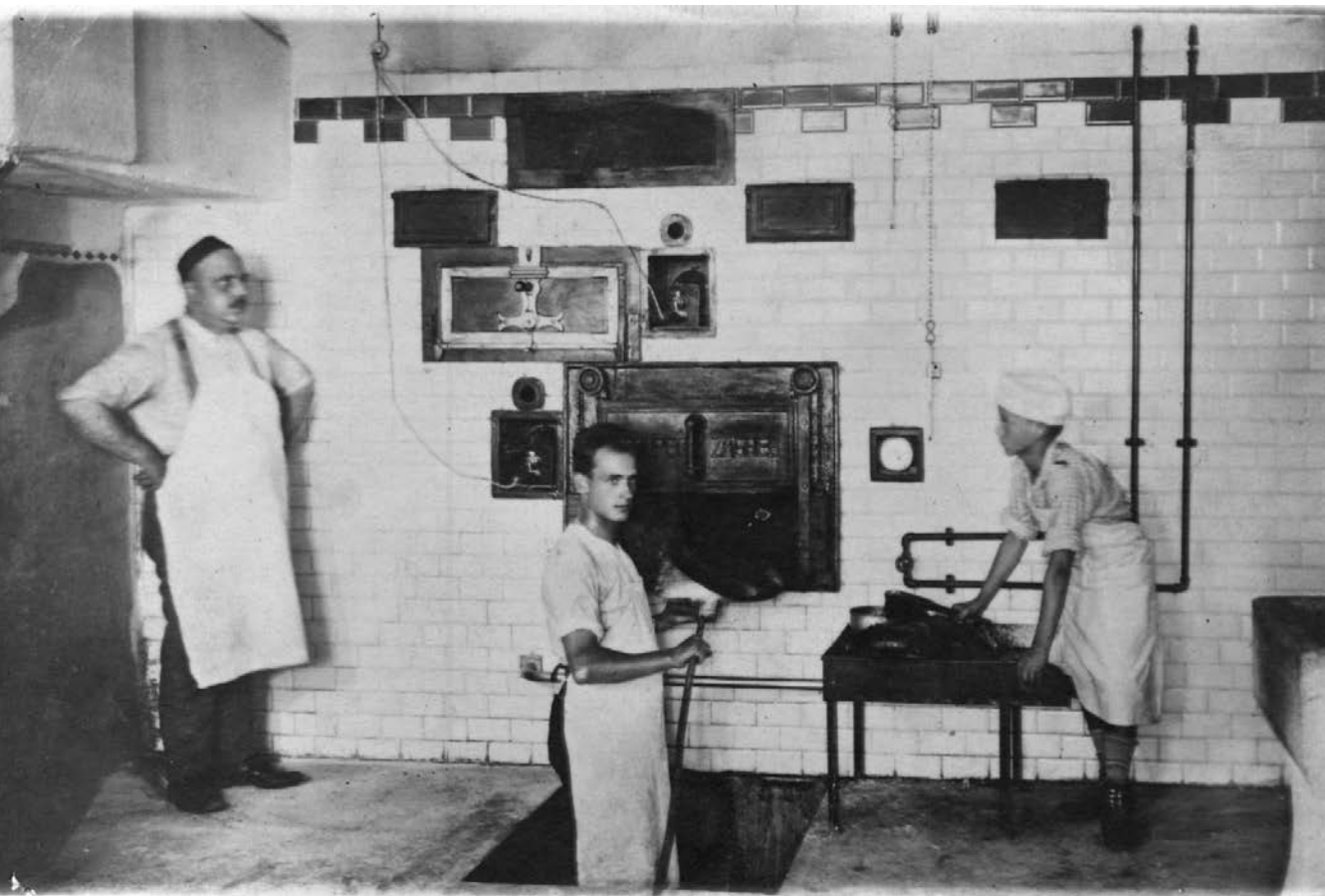
Še en utrinek iz šolske zgodovine. V tem času je prišlo do spremembe na prestolu. Cesar Franc Jožef, ki je vladal od 1848, je umrl leta 1916 in nasledil ga je cesar Karel I. V spomin na kronanje cesarja Karla in cesarice Cite so imeli šolski otroci slovesnost. Na osilniškem Placu so v spomin na kronanje in vojno zasadili lipo, ki jo je podaril Šerčer iz Ribjeka. Otroci so zasadili lipo pod nadzorom nadporočnika finančne straže Zemljaka. Ker so lipo posadili pred Jevankovo hišo, in gospodarja niso vprašali, je lipa neke temne noči izginila.

Ob koncu vojne je bila epidemija španske gripe, ki je pobrala veliko ljudi. Osilniški učenci niso imeli pouka cel mesec (28. 10–23. 11. 1918). Naslednje leto so bili vsi otroci cepljeni proti kozam. V Osilnico so prišli na cepljenje tudi otroci iz Bosljive Loke. Župnik Omahna je imel za šolarje predavanje o škodljivosti pitja alkoholnih pijač.

Občinski svet je na seji 2. decembra 1917 soglasno podprl Majniško izjavo. Začelo se je zbiranje podpisov za Majniško izjavo Jugoslovanskega kluba in do marca je **567 občanov Osilnice podpisalo Majniško izjavo**. Žene so bile tiste, ki so prispevale toliko glasov, saj so bili mnogi moški še na bojišču.

Vojna se je končala šele v jeseni 1918, ko je začela razpadati Avstro-Ogrska in nastala je najprej Država Slovencev, Hrvatov in Srbov (29. okt.). V Osilnici so že 3. novembra ustanovili Krajevni narodni svet. Bilo je veliko slavlje, imeli so proslavo svobode. Bili so navdušeni nad koncem vojne.

Razmere so se po prvi vojni uredile in osilniška občina je zaživela v novih razmerah. Politična prerivanja med klerikalno in liberalno stranko so se nadaljevala in bila vsakdanjost. Živahni so bili politični shodi, posebno ko so prišli kandidati za poslance. Osilničani so bili gostoljubni in vsakega gosta so sprejeli. V preteklosti so visoke goste pozdravili že na mirtoviškem mostu s streljanjem možnarjev (enega imajo ohranjenega v Mirtovičih).

Osilnica, pekarna Štimatec pred vojno (arhiv: Anica Štimatec)

V Osilnici je bila žandamerijska postaja, katere načelnik je bil iz Srbije, kar se je poznalo pri praznovanju rojstnih dni članov dvora. Župnika, Omahna in Pirkovič, oba slovenska rodoljuba, sta to občutila. Oblast je dosegla, da so Omahna premestili v Dragatuš, Pirkovič je moral plačati kazen.

Pred vojno in tudi po drugi vojni je bilo živahno kulturno življenje. Imeli so gledališke predstave (Tri sestre, V Ljubljano jo dajmo, Lovski tat ...), pevski zbor, pa tudi tamburaši in harmonikarji so večkrat imeli nastop. Leta 1931 so ustanovili Sokolsko četo, katere starosta je bil župan Janez Kovač, načelnik pa učitelj Tomaž Podnar, ki je bil najbolj zaslužen za delovanje Sokola. Imeli so več nastopov, posebno ob proslavah so imeli posebno točko. Ne smemo pozabiti Orlov, ki so delovali na drugih področjih. Po drugi vojni so mladi odšli v šole in veliko se jih je zaposlilo v mestih (Kočevje, Ljubljana in druga mesta). To se je vse bolj poznalo na kulturnem področju.

Že pred prvo vojno je prišel v Osilnico **Jože Jarm**, podobar in rezbar, za pomočnika k Petru Rutarju. Jarm se je poročil z Rutarjevo hčerko Matildo, kupil hišo v Osilnici ter odprl svojo rezbarsko-podobarsko delavnico. Deloval je v dolini in po številnih slovenskih in tudi hrvaških cerkvah. Po njegovih poteh sta šla sinova Peter in predvsem Stane, ki se je uveljavil doma in po svetu. Jarmova vnukinja je znana hrvaška pesnica Ankica Žagar.

Ko so državo po 6. januarju 1929 preurejali in uvedli **banovine**, je **osilniška občina prišla pod Čabar/Čeber**, ki je bil najprej del Dravske banovine (slovenska, sedež v Ljubljani). Ker pa s tem ni bil zadovoljen Zagreb, so začeli mešetariti z deli Bele Krajine in leta 1931 je prišel Čabar v Savsko banovino (Zagreb), z njim pa tudi osilniška občina (ter še Trava in Draga). Tik pred vojno se je povečana Savska banovina spremenila v Banovino Hrvaška. Tako je ostalo vse do vojne in šele leta 1945 je bila Osilnica vrnjena Sloveniji.

Da je bila Osilnica privlačna in center doline, nam pritrjujeta prošnji prebivalcev Rezug in Hrvatskega. Obe naselji bi se radi priključili Osilnici. Osilnica ni bila pristojna za takšne spremembe. To so odločali drugje, predvsem Brod, Delnice in Zagreb so bili proti.

Med obema vojnama so ustanavljali tudi pašniške in gozdne zadruge. Tako je bila ustanovljena 19. julija 1931 Pašniška in gozdna zadruga v Osilnici, ki je imela ob ustanovitvi 20 članov.

Pomembno je bilo tudi čebelarstvo, saj so ljudje, predvsem na podeželju, namesto sladkorja uporabljali med. Sladkor je bil predrag in težje dostopen revnemu prebivalstvu. Sladkarij je bilo malo. V vsaki vasi je bil kakšen čebelar, če ne celo več. Čebelam niso grozile bolezni, kakor danes, varoja in druge. Čebelarstvu so namenili večjo pozornost in čebelarji v dolini so se povezali v društvo že po prvi vojni.

Leta 1925 je Osilnica dobila meteorološko postajo IV. razreda, ki jo je vodil Tomo Podnar, za njim je prevzela Zora Žagar po drugi vojni.

Druga vojna je prinesla veliko gorja v dolino. Italijani so prišli iz smeri Gerova v dolino že teden po napadu 6. aprila 1941. Zasedli so strateške položaje v Osilnici in na Selih, podobno tudi v Bosljivi Loki. Podrejeni so bili poveljstvu na Plešcih oziroma komandi v Čabru. Italija je zasedla ozemlje na levem bregu Kolpe, desni breg Kolpe (Hrvaško, Rezuge in drugi kraji na desnem bregu) je bil pod Neodvisno državo Hrvaško – NDH. Občino Osilnica so zasedli Italijani in jo vključili v Reško pokrajino (provincio).

Italijani so iz Osilnice in Sel nadzorovali osrednji del doline. Po 1. maju 1942 je nastalo večje svobodno ozemlje, tako na Kočevskem, kakor tudi v Gorskem Kotarju. Italijani so os-

Učenci in vojna (arhiv: Anice Štimatec)

tali le v večjih krajih, v postojankah. V maju (21. in 26. 5.) in juniju (4. 6.) so partizani izvedli več izzivalnih, vendar neuspešnih napadov na Osilnico. Napadli so italijanske postojanke v Osilnici (Ruglečka in Burgemajstrova hiša) in Selih (Kasarna) ter Bosljivi Loki. Italijani so v odgovor požgali župnišče, v nevarnosti pa je bilo še nekaj hiš (Tratarjeva idr.). Župnika Franca Fistra in njegovega strica, dekana Beštra, ki je pribežal iz Gorenjske pred Nemci, so kasneje internirali v Italijo. Prav tako so poostriili nadzor nad prebivalci. S področij, ki jih niso mogli nadzirati, so prebivalce preselili v Osilnico in na Sela. Junija je sledil še napad na postojanko na Selih.

V odgovor na nastanek svobodnega ozemlja so Italijani (v ljubljanski in reški pokrajini) pripravili t. i. italijansko ofenzivo, ki je prizadela in opustošila dolino in deželo. To je čas požiganja vasi in izseljevanja ljudi v številna italijanska taborišča. V Osilnici so prijeli moške, ter jih odpeljali in zaprli na Plešcih. Večino so po hitrem postopku obsodili in jih potem streljali kot talce (6. avgust 1942, Skranjce) ali pa so jih postavili pred vojaško sodišče v Reki in obsodili ter poslali v konfinacijo (Cairo Montenotte).

Po kapitulaciji Italije so se začeli vračati ljudje iz taborišča. Kakor je bilo težko življenje v taboriščih, tako je bila trnova pot nazaj domov na požgane domačije na bregovih rek. Nekaj jih je začasno ostalo v Osilnici. Hodili so obnavljati domačije, po vrtovih pobrali, kar je zraslo in ostalo. Nekateri moški so se pridružili partizanom, ker so v jeseni prihajali pozivi mobilizacije. Drugi moški so morali hoditi na nočne javke (zbor, Čačič), da jih terenci preštejejo.

Dolina je bila nekaj časa po italijanski kapitulaciji svobodna. Italijane so zamenjali kot okupatorje Nemci, ki so postavili strožji nadzor, kadar so bili v dolini. Namreč že leta 1944, še bolj 1945 je bila dolina več ali manj svobodna in je predstavljala vez med Belo krajino in Primorsko. Prišle so tudi partizanske učiteljice in otroci so bili spet v »šoli«, ki je bila prirejena takratnim razmeram.

*Na grozote vojn nas opozarja
spomenik Matere z otrokoma
sredi Osilnice.*

Spomenik žrtvam 2. sv. vojne (delo Staneta Jarma)

Osilnica 1934, pogled na Plac, šola in farovž

Po drugi svetovni vojni je bilo območje osilniške občine vrnjeno Sloveniji. Začela se je obnova in gradnja porušениh in požganih domov po dolini. Tega je bilo manj v sami Osilnici.

V Osilnici je bil najprej sedež Krajevnega ljudskega odbora, organa nove oblasti. Občino so obnovili 1952 in jo že 1955 ukinili. V tem času so ljudje okusili kolhozništvo z ustanovitvijo Kmetijske obdelovalne zadruga (1949), zadružne obrtnike (čevljarje, krojače, mizarje in gostinstvo) in nazadnje še kovaško podjetje KLO v Mirtovičih ter trgovskega podjetja. Toda po letu 1953 se to ukinja in nazadnje še občina.

Medtem pa so imeli kmetje obvezno oddajo (pridelke, živino, les ...) in ljudje so z dodeljenimi boni dobili racionalizirana živila in ostalo blago v trgovini. Najrevnejši in pomoči potrebni so dobivali pomoč (hrana, obutev, obleka ...), kar je odobrila komisija.

Ob vsem tem je nastalo zaprto območje Kočevske Reke, kjer so nekateri iz doline dobili delo, večina pa je po šolanju iskala zaposlitev in naselitev izven doline.

Privatne dejavnosti je bilo malo, 1952 so bili v Osilnici 4 obrtniki (rezbar, 2 čevljarja in 1 krojač). V občini je bilo vseh obrtnikov 8, nekateri so ostali brez dovoljenja. Šele 1955 je dobil dovoljenje za zasebno gostinsko dejavnost Anton Kovač iz Sel. Leta 1953 je občina izdala 19 dovoljenj za potujočo obrt (popravilo ur in brušenje žag). Osilničani so hodili v Slovenijo preko Hrvaške!

V preteklosti so hodili Osilničani po vodo za gospodinjstvo na »Korito«. Izvir vode je pod skednjem Pr' Korit', ki so jo po vkopanih ceveh speljali do korita ob cesti. Vodo so natočili v posode (vedro) in jo imeli za pitje, kuho. Korito je bilo za napajanje živine.

Domačije v središču Osilnice so imele izkopane vodnjake, »štirne«, globoke več metrov. Bile so tri. Po dva soseda sta na meji skopala vodnjak in vsak je s svoje strani (polovice štirne) zajemal z vretenom podtalnico, ki se je natekla v »štirno«. Voda je bila predvsem za živino, pranje. Danes je samo še ena in še tu se sosedski dogovor krha.

Osilnica s Seli je dobila vodovod 1965 leta, zgradili so ga prebivalci sami. Voda je takrat pritekla iz Podsten na Hrvaškem (več o tem v uvodnem delu). Potem je bilo zgrajeno zajetje pri Bezgovi in vodovod oskrbuje veliko naselij v občini.

Praznovanje žena doline (arhiv: Olga Malnar-Mavrin, Sela-Osilnica)

Elektriko je Osilnica s Seli dobila že pred drugo vojno ob večernih urah samo za razsvetljavo. Najprej z Jezirske žage, po vojni tudi od Mihlove žage, obe iz Zamosta. Preden so izklopili električno turbino, so z žmrkanjem opozorili ljudi, da bo konec z razsvetljavo in bodo morali iti v posteljo. Z »laterno« so si svetili v hlevu (štali), kleti (kudr') ...

Leta 1955 sta Sela in Osilnica dobili normalno električno oskrbo. To je prineslo več življenja (radio, kino ...).

Na osrednjem trgu v Osilnici – Placu so leta 1967 postavili spomenik žrtvam v drugi svetovni vojni. Spomenik je delo domačina, akademskega kiparja Staneta Jarma.

Kulturno življenje je bilo živahno. Pred vojno so domači amaterski igralci navduševali s številnimi igrami, pevskimi nastopi, zaigrali so tamburaši in harmonikarji. Tudi Sokoli in Orli so se predstavili. Po vojni so bile prireditve v znamenju »novih časov«. Bile so tudi prve filmske predstave. Kasneje je bilo ustanovljeno kulturno prosvetno društvo, ki je imelo več sekcij in veliko ljudi je sodelovalo.

Športniki so se povezali v društvo, najprej »Zmaj« 1954 in 1960 pa je nastalo športno društvo »Kolpa«. Prirejali so številna tekmovanja doma (mali nogomet, namizni tenis, šah, atletika, odbojka, smučarska tekmovanja...) in gostovali pri sosedih Pleščanih.

V 70-tih letih so mladi začeli z »Akcijo za razvoj Osilniške doline«. »Osilniška pomlad«, je nastala jeseni 1971, ko so s Krajevno skupnostjo Osilnica ter mladim vodstvom SZDL pripravili

množično zborovanje decembra 1971. Rezultat tega sta prva večja obrata (Tekstilana in obrat LIV-a).

Dolina je z "osilniško pomladjo" dobila asfaltirano cesto, tudi vaške poti so asfaltirali. Ljudje so se zaposlili v prvih industrijskih obratih, vodovode so napeljali v preostale vasi, telefon je zazvonil v vsaki vasi. V Osilnici je bila ponovno banka. Zgrajen je bil zdravstveni dom. TV signal iz Ljubljane je bil še vedno „meglen“ do leta 1997.

Na šolskem vrtu so se učenci že v Avstro-Ogrski učili novosti v sadjarstvu in poljedelstvu. Dobili so denarno pomoč in orodje. Sedaj je tam doživljajski park Petra Klepca, ki bi lahko postal letno gledališče.

V samostojni Sloveniji je bilo 1994 ustanovljeno Civilno gibanje za Osilniško dolino, ki je pomagalo pri uresničevanju želja prebivalcev (občina, cesta, galerija, šola ...). Izdajalo je glasilo Osilniška dolina (1994–2002), oživelo praznovanje Petruva, Društvo Osilniška dolina nadaljuje delo nekdanjega civilnega gibanja.

Pozdrav z Osilnice

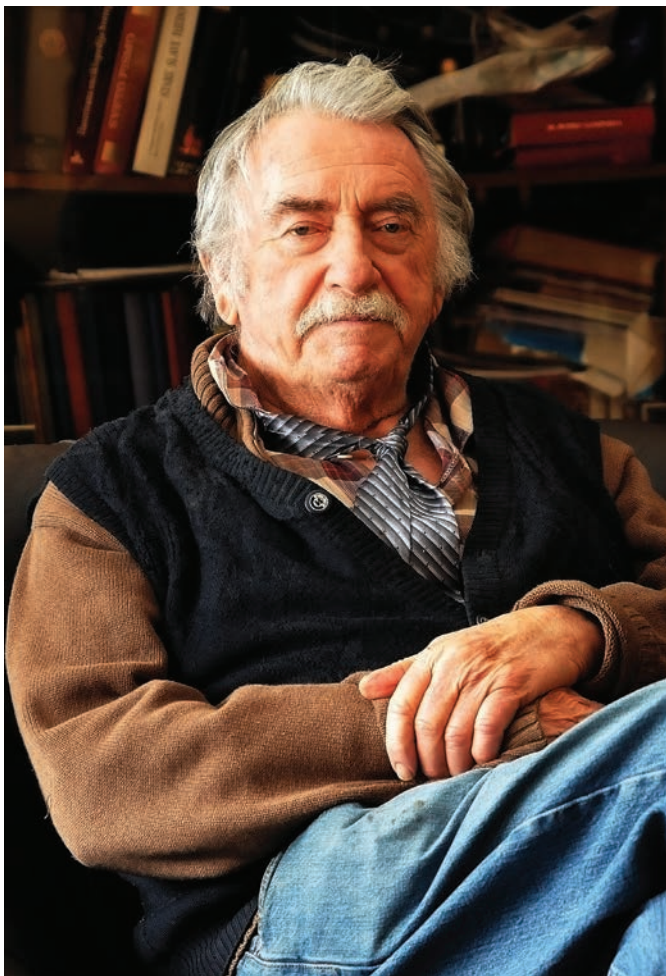

Osilnica, 1910

Stane Jarm

Ob 70-letnici osilniškega umetnika Staneta Jarma je bila 29. oktobra 2001 v njegovi rojstni hiši (Puojzarska, Jarmova) odprta »Galerija Staneta Jarma«.

Stane Jarm (1931, Osilnica – 2011, Ljubljana) je deveti otrok očeta Jožeta, podobarja in pozlatarja v Osilnici, in Matilde, hčerke Petra Rutarja. Odraščal je v družini z živo rezbarsko tradicijo, končal študij kiparstva in specialko pri prof. Borisu Kalinu. Ob poučevanju v Kočevju je ustvaril veliko del, ki jih najdemo širom Slovenije in izven njenih meja. Samo nekaj njegovih del: spomenik žrtvam vojne v Osilnici, likovne opreme cerkva (Nova Gorica, Kovor, Ptuj, samostan Stična, Bloke, Kočevska Reka ...), Križev pot Slovencev v Rogu, Križev pot v Škofljici in na Sveti Gori v Bistrici ob Sotli ...), Dekle s piščalko v Kočevju, številna obeležja ... in ne pozabimo – Mati na pragu njegove rojstne hiše ter njegove lesoreze na vežici pokopališča. Razstavljal je v številnih krajih po Sloveniji in zamejstvu. Dobil je nagrado Prešernovega sklada (1964), Šeškovo nagrado za življenjsko delo (1988), posthumno priznanje Dekle s piščalko (2012). Postal je častni občan Ribnice, Kočevja in Osilnice.

Stane Jarm (foto: Janez Ožura)

Omenimo še splošno zanimivost za dolino. Ljudje iz doline so leta »hanžirali«. Nekateri so odprli trgovine v Prekmurju, Međimurju, Podravini in še kje. Tako se je Klepec iz Padova po poroki s hčerko Koritnih preselil v Beltince in imel veliko trgovino. Nekaj mladih iz doline se je pri njem izučilo za trgovca. Podobno je bilo z vurmoharji. Niso vsi samo hanžirali, tudi delavnice so imeli. Te Štimce in urarje srečamo še v novejši čas, v Lendavi, Trbovljah, Kočevju, v Ljubljani in še kje, tudi na Hrvaškem (Štimec, Kajfež, Knavs ...).

Ostale znane ljudi iz same Osilnice smo že spoznali v uvodnem delu.

Hišna imena: začeli bomo pri Potuharci, kjer je nekoč živel Potuhar. Ob Potuharskem jarku je Uosobejnek (Osobejnik) imel delno leseno hišo, danes je spremenjena v vikend. Osobejnik je bil kajžar s koščkom zemlje ali brez nje. Zadnji čevljar je pustil lepo zbirko »šuštarskega« orodja, prava etnološka zbirka. Naslednja domačija v tem zaselku je Potuharska, po Potuharju. Tu je živel Potuharski Blaž, ki je veliko bral ob siju ognjišča. Na volišče šel zadnji, tik pred zaprtjem volišča. »Gospodi« je dal vedeti, da tudi njegov glas nekaj velja. Malo naprej je Hudi put in domačija Hudobivnikovi. Hudobivnikovi so se odselili, prišli Križevi in sedaj njihovi nasledniki Kovači. Ime domačije je ostalo. Ob odcepu na Hrvatsko, pri »Škarpi«, je zgradil hišo v 50-tih letih Jurij, zato so domačijo poimenovali Jurinova. Naslednja je nastala še v Avstro-Ogrski ob vaškem vodnjaku, zato Pr' Korit'. Novi lastniki so prišli iz Ribjeka, ki so tudi krošnjari in imeli trgovino v Međimurju, Kotoribi, kjer je nekaj potomcev še danes. Nekaj časa so poskušali z gostilno, potem z oddajanjem sob. Sedaj so tu taborniki, ki še niso spoznali možnosti »Doučka« (od dola), ker je zaraščen. Še pred pol stoletja je bil to kultiviran svet (pokošen, brez grmovja) in je dajal vtis naravnega polkrožnega amfiteatra. Idealen prostor za gledališče na prostem.

In še ena zanimivost za domačijo Pr' Korit'. Njihova kmetija, grunt, je lep primer celca, ker je kmetija vsa v enem kosu. Kmetija je obsegala svet od »Doučka« do »Zadrloska« (plazoviti svet) ter »Hudega puta« seže preko ceste v »Otok« ob Kolpi, da ne omenjamo predela na »Ošteti«. Nekaj podobnega (celec) je domačija Hrebčki na Selih, ki pa ima njive ločeno. Tudi sosednja, Kovačevi, so bili nekaj podobnega. Gozd imajo čez Čabranko. Še kje v dolini bi se našlo kaj podobnega.

Sledi domačija Šnajdarjeva, po krojaču, ki je tu zgradil hišo 1903. Hiša ima italijanski pridih, ker so jo gradili italijanski zidarji. Ti so takrat veliko delali v dolini. Opeko so dobili onstran Čabranke, na Vustju, na Ciglani. Ime samo pove, da so tu Osilničani pripravljali opeko – »cejgle«. Gremo naprej do nekdanje Slovetove domačije (Slavko, Slave), tudi Malkina, nekoliko nad cesto. Zaradi siromaštva so celo del hiše porušili in opeko prodali, Ostala je nedodelana. Danes je tam nova, Klaričeva. Tudi naslednja nas spominja na stare čase, majhne hiške. Domačija je imela več imen, najprej Skednarska, potem tudi Tratarjeva in nazadnje Zorina. Ob požigu župnišča 1942 je hiša zagorela. Dimnik, ki se je podrl, je padel na nogo gospodinje Mice in hudo poškodoval malega sina Petra, ki je potem 4. avg. 1942. umrl v reški bolnici. Na drugi strani ceste, v »Mlaki«, je po vojni zgrajena Grgurčeva, v katero so se iz Sel priselili in prenesli ime domačije.

Večja hiša, ki je imela še po vojni hlev na drugi strani ceste in večjo lipo pred njo, je Jakopova. Ime je dobila po Jakobu Žagar, ki se je priženil iz Padova. V njej je bila nekaj časa šola in tudi mizarska delavnica po vojni. In že smo v osrednjem delu naselja. Poglejte portale hiš. Nekateri so jih ohranili v prvotni obliki, drugi prebelili. Škoda.

Naslednje tri domačije so sorodstveno prepletene in imajo lepo zgodovino. Prva je starejša domačija – sedaj Podnarjeva. V 19. stol. je bil tu mizar, Anton Ožura, ki se je zadolžil. Ob gradnji nove cerkve, se je dogovoril za izdelavo cerkvenih klopi po določeni ceni. Ker se je les podražil, odbor pa vztrajal na dogovoru, je bil prisiljen hišo prodati in se je preselil k sinu na Hrvatsko. Hišo je kupil sosed, njegov daljnji sorodnik in župan, za svojo hčerko Ta se je poročila s Tomom Podnarjem in hiša je dobila ime po njem – Tometova, tudi Podnarjeva.

Ohcet v Osilnici v 30-tih letih (arhiv Ožura)

Dober korak naprej, z vogalom potisnjena na cesto je domačija, ki so jo poimenovali po dolgoletnem županu Jožetu Ožura – Burgermajstrova (županova). Župan je imel gostilno – restavracijo in nekaj trgovine ter sobe za goste. Hiša izstopa iz niza z drugimi hišami. Zakaj? Prednika, brata, sta bila v sporu in brat se je maščeval bratu tako, da je vogal hiše zgradil tik ceste, da je bratu odvzel pogled na zgornji del Placa.

Županova hčerka, ki je imela dve hiši (Burgemajstrovo in Podnarjevo), koncesijo za pošto in njen mož je odprl še mesarijo, se je zadolžila. Županovo hčerko je reševal Dragarski, njen stric. Kupil je Burgemajstrovo hišo. To so po vojni kupili Mavrovičevi in domačija je dobila novo ime – Rajharjeva (preneseno poimenovanje).

Naslednja domačija, ki se drži Burgemajstrove, je stara Ruglečka (družini Rugole). Hišo so v 19. stol. preimenovali po novih lastnikih z Malinišča (Jurij Malnar) – Dragarska (ti so bili povezani z Drago pri Borovcu). Potem so se v nekdanji Dragarski zvrstile v zadnjih sto letih naslednje ustanove: Hranilnica in posojilnica, občina, Kmetijska zadruga, banka in nekaj časa po vojni je bila spodaj zadruga pekarna, potem skladišče trgovine. Sedaj so tu apartmaji Kovač.

Vrnimo se nazaj do Jakopovih. Nasproti njih je bila pred drugo vojno šola, ki so jo podrli, da bi zgradili novo. Zgradili so jo šele po vojni, ker je bilo medtem veliko prerekanja, kje bo stala in potem je sledila še vojna. Šolski pouk je bil v Jakopovi, v nadstropju. Polovico nadstropja je bila ena sama učilnica. Zraven šole je bila ena najstarejših hiš v Osilnici – Farovž (župnišče). Med vojno so Italijani po tretjem partizanskem napadu (maj–junij 1942) farovž zažgali. Ogenj je zajel nekaj sosednjih hiš. Po vojni so na tem področju zgradili novo šolo, nekoliko stran od ceste in z velikim dvoriščem okrog. Največjo zgradbo so poimenovali različno: šola, občina ... Med šolo in cerkvijo je v 60-tih letih nastal najprej gasilski dom, ki so ga spremenili v obrat Tekstilana, danes je večnamenski prostor, ki bo morda dobil novo ime. Za šolo in Tekstilano, na Vidmu, je obrat LIV-a, ki je trenutno zaprt. Novo Župnišče so zgradili za cerkvijo, na Vidmu. Na Vidmu so bili po vojni zadružni hlevi in skedenj.

Prihod Petra Klepca na Petruvu

Gremo na osrednji trg – Plac. Prva je prenovljena stara domačija, še po vojni nizka, s skodlami krita Juzlova, poimenovana po Jožetu. Bil je iz Zamosta in se poročil v družino Osvald. Še po vojni so imeli s sosednjo hišo skupno »štirno«. Naslednja je po Ivanu poimenovana Jevankova. Bila je pritlična hiša, s skodlami pokrito streho, kjer je bila pred vojno pekarna (še ohranjena) in tudi trgovina s tekstilnim blagom. Grajena je v črki L. Po vojni so jo obnovili in dvignili. Omenimo še Jevankovo mamo, ki se je kot dekletce igrala na ostankih taborskega zidu v Osilnici in bila večkrat v Ameriki. Sledi domačija Grajski. Sedanja hiša je zgrajena v začetku 20. stol. (italijanski pridih, fasada) s precej svojevrstnim tlorisom. Zadnji vogal je porezan, da ima dohod na dvorišče po dovozu, ki si ga deli s sosedom. Ime domačije se je preneslo na nove

lastnike v 19. stol. Poimenovanje »Grajski« je skoraj v vseh vaseh po dolini (na hrvaški strani Sočavi, Sočkovi), kjer se je zemljiški gospod, večinoma pa oskrbnik ustavljal po vaseh in so ga morali gostiti, ko je razpravljal ali razsojal s podložniki. Pred vojno in nekaj časa po vojni so imeli tudi trgovino (oprema trgovine je ohranjena). Hiša je nekoliko dvignjena in delno podklete-na. Namreč, skoraj večina hiš nima vkopanih kleti zaradi podtalnice. Hiše imajo gospodarska poslopja zadaj, večja poslopja (hlev, skedenj) in vrtove imajo domačije pod cesto. Njive sežejo kot trakovi do Čabranke. Na zgornji strani ceste so domačije glede tega prikrajšane, a ne vse.

Naslednja na spodnji strani je domačija Koritni, kjer so novi lastniki verjetno ohranili in prenesli ime s prejšnje domačije Pr' Korit'. Pri tej rodbini lahko zasledimo navado, da mladi po poroki odidejo »na svoje«, v podnajem in potem kupijo, zgradijo novo hišo. Jurij Ožura je po poroki odšel z domačije na Placu (današnja Tometova) na obrobje, Pr'Korit', kjer so bili sorodniki. Kasneje je kupil Koritno v osrednjem delu. Prizidali so novejši del, ki je nekoliko višji. Zanimivo, da je pred tem tu bival uradnik Koritnik in je lahko poimenovanje tudi od Koritnik. Domačija Koritni je imela trgovino vse v novejši čas, eden od lastnikov je bil celo trgovec v Devi (današnja Romunija), po balkanskih vojnah v Ljubljani in nazadnje v Osilnici. Pošta, ki se je selila od Poštarskih, potem pri Vertnikovih in Tometovih, je dobila prostor pri Koritnih pred drugo vojno. V 70-tih letih so zgradili pošto pri šoli.

Gremo naprej pri opisovanju domačij. Na drugi strani ceste je Bukovščeva (Bukovec), tudi Vertnikova po novih lastnikih. Imeli so nekaj časa pošto in potem gostilno. Turisti so lahko prespali pri njih. Pot med Bukovščevo in Ruglečko nas pripelje najprej do gasilskega doma. Po vojni je bila tu garaža za avtobus, ko je imela Osilnica še redno avtobusno povezavo s Kočevjem in Ljubljano. Naprej je domačija Puojzarska, po podobarju in rezbarju Jarmu – Jarmova. Svet je tu plazovit še danes, zato Puojz (plaz). Na Puojz' je bila stara Rajharjeva domačija, sedaj je to Majdina. Na vrhu Puojza je bila nekoč Frbežarjeva domačija z lepim razgledom na Osilnico, sotočje Kolpe in Čabranke. Mimo je vodila pešpot v vrhovske vasi.

Vrnimo se nazaj h Koritnim in že pridemo do Poštarske, tudi Stara pošta, kar nam pove, da je bila tu prva, stara pošta. Takrat so dobili pošto s koncesijo. Domačija je prenovljena in nima več tistega obcestnega dela hiše, grajene v črki L in lepim »gankom« zadaj. Rebarkina je naslednja. Ime pove, da gre za reber in povrhu je hiša še pod cesto. Po gospodinjji Heleni so včasih rekli tudi Linkina. S Poštarsko sta imeli nekoč skupno štirno.

Omenimo še eno žalostno. Zraven nekdanje štirne je Poštarski Stane imel stajo s kozami (kozy in kozlička). Pred leti se je po dolini klatila medvedka s tremi mladiči in vdiral v hleve. Tako je nekega dne najprej pospravila mladiča, naslednjič pa je meketajočo kozo vlekla vse do Čabranke. Naši lovci niso dobili dovoljenja za odstrel (povsem slovensko), na hrvaški strani pa je »izginila«. Tudi tam je vdiral in raztrgala živali, v Magušarjih in drugje.

Rebarkini je sledila Mežnarjeva domačija, ki je ni več. Bila je lesena hiša z zidanimi temelji, krita s skodlami in s frčado na strehi. Med zadnjimi stanovalci je bila po vojni družina »šuštarja« iz Prezida. In že smo pri Knavsovi, tudi Karlini domačiji, poimenovana najprej po priimku lastnikov in potem po hčerki. Nasproti nje je bila stara Grgurčeva, kasneje preimenovana v Štefetovo, po Štefanu, čevljarju. Zraven si je sin Štefan zgradil novo, ki je tudi Štefetova, ker so staro

podrli. Naprej je na levi zdravstveni dom, desno navzgor je pokopališče.

Zadnje hiše se držijo že Sel, čeprav sodijo k Osilnici. Vse so pod cesto. Prva je Lubetova domačija, poimenovana po Bogdanu, domače Lube. Hišo si je zgradil kot povratnik iz Francije. Je znan čebelar v dolini. Sosednja domačija je starejša (sedaj preurejena) in so jo poimenovali Siuska (od Sel) Jakopova, da se ne zamenjuje z Jakopovo. Domačiji pravijo tudi Štirenska, ker je zraven vodnjak, »štirna«, izvir čiste vode. Tu so bili doma vurmoharji in hauzirci še po zadnji vojni. Zelo znana je bila Štirenska Joza (Jožefa), ki so jo vedno klicali, ko je bilo treba prašiča zaklati. V preteklosti so bili moški v jesensko-zimskem času na hauziranju in žene so morale poprijeti za vsa dela, tudi moška. Koline so pomenile pomemben dogodek za družino. Vsaj takrat je bilo nekaj mesa na mizi in seveda krvavice po osilniškem receptu.

In še ena iz otroških vrst. Učenka Alojzija Kovač (Siuska Jakopova, poročena Jurinova Lojzka) je bila nagrajena za rešitev križanke (november 1929). Včasih se sreča nasmehne tudi vaškemu otroku.

Da zaključimo s sprehodom po Osilnici z Jakčevo domačijo, poimenovano po lastniku Jakobu Osvaldu. Jakec se je s Hrebca (Sela) preselil na drugo stran ceste. Domačija je že na meji s Seli. Tudi tu so doma harmonikarji.

Vsaka vas ima svoje zgodbe, tako hiše kakor tudi družine in posamezni ljudje. Lepo je, da se vsaj nekaj ohrani.

Osilniške gasilke

Sela (300 m n/m)

Sela so starejše naselje, ki se omenja skupaj z Osilnico že leta 1498 in si delijo marsikaj z Osilnico. Starejši del je obcestno naselje, ki se je širilo v »Očice« in ob poti proti »Novim Selom«, kjer je vrsta novih hiš. Ob cesti za Zamost so bile hiše večinoma lesene, bile krite s škodlami in so imele svoje »štirne«. Pridružila se jim je četrta, zidana. Imele so tudi studenček v bregu. Največ prebivalcev je na Selih živelo 1931 in 1948 – 86 prebivalcev. Morda jih bo v prihodnosti več, ker bo na Novih Selih **dom za starejše**. In ne smemo pozabiti na novejša hiša, kjer je več mlajših in otrok.

Skozi središče je še po vojni tekkel potoček, ki je ob deževju narastel in poplavljal dvorišča. Sedaj je ukročen in pod zemljo. Malo naprej priteče večji, ki je tudi ukročen in ne izpodjeda ceste na Nova Sela. Polja so pod cesto in sežejo do Čabranke.

Pogled na Sela s Svete Gore (foto: Igor Kastelic)

Sela so znana po gostilni »**Na Potoku**« (tudi »**Pr' Micki**«) iz 19. stol. Slovela je daleč naokoli po nedeljskih plesih, kjer so igrale glasbene skupine iz različnih krajev Slovenije. Iz domače gostilne, znane na Kočevskem, Notranjskem, po Gorskem Kotarju, je nastal sodoben družinski hotel. Začetnik je bil Blaž Kovač, ki se je povrnitvi iz avstro-ogrske vojne za Bosno in Hercegovino 1878, poročil z vdovo Heleno Žagar (roj. Ožura) in začel z gostinstvom. Bil je skrben gospodar, kakor tudi njegovi nasledniki. Naslednik Jurij je ostal nekje na vzhodni fronti 1915. Nadaljeval je Janez, ki je bil tudi osilniški župan. Za sodobni hotel skrbi že 6. rod Kovačevih. Še tako zahteven turist bo tu našel svoj kotic za preživljanje prostega časa in športnih dejavnosti. Apartmaje nudijo tudi druge domačije na Selih in jih tržijo tudi s pomočjo hotela Kovač.

Tu je živel in deloval rezbar in podobar **Peter Rutar**, ki je znan po številnih slikah in kipih ter oltarjih na Slovenskem in Hrvaškem. Rutar je prišel iz Cerkljanskega popravljati oltarje na Pleščih in se ustalil na Selih, kjer je kupil hišo ter se poročil. Zanimiva so njegova prizadevanja, da je

postal osilniški občan z domovinsko pravico (1897). Včasih nisi dobil domovinske pravice, če nisi imel nekaj imetja ali zaposlitev ali nisi nekaj časa bival v kraju. Imel je delavnico z več pomočniki, tudi iz Italije. Delal je po naročilu za cerkve v dolini, deželi in na Hrvaškem. Veliko del iz njegove delavnice boste našli po cerkvah v dolini in deželi Petra Klepca. Njegova dela so omenjena v opisih cerkva v vaseh osilniške občine. Med njegovimi pomočniki je bil Jože Jarm, kateri se je poročil z njegovo hčerko Matildo in se naselil v Osilnici. Ko je Rutar in kasneje tudi Jarm, delal po cerkvah izven doline, je bil odsoten več tednov, tudi mesec ali več. Med prvo vojno, ko je bil Jarm vpoklican v vojsko, je Rutar dokončal naročila za obnavljanje cerkva in izdelavo kipov, slik, ki jih je prevzel njegov zet. Bil je dvakrat poročen in imel 9 otrok. Sinova Peter in Rafael sta odšla v Ameriko. Za Rafaelom, ki je bil prej v Nemčiji, se je sled izgubila. Je nekaj domnev glede življenja v Ameriki. Peter pa je 1932 umrl v New Yorku za jetiko. Tretjega sina, Vladimirja so Italijani ustrelili kot talca 1942. Vladimirjev sin je kardiolog dr. Viljem Rutar. Pravnu kinja Petra Rutarja je pesnica Ankica Žagar.

Čeprav je vurmoharstvo bolj znano okrog Bosljive Loke, je bilo nekaj vurmoharjev tudi na Selih (Štirenski, Pejščavi). S krošnjarstvom (lectarije, slaščice idr.) se je na sejmi in romanjih ukvarjala družina Tomec – Edetovi.

Bilo je tudi nekaj mizarjev (Pejščav, Hrebčki, Tuomčev) in čevljarjev (Hrebčki, Uočički). Enemu od tukajšnjih čevljarjev (Hrebčki) je leta 1935 zagorela lesena hiša. Na pomoč so prišli okoliški gasilci iz Čabra/Čebra, Gerova in celo iz Broda, da so preprečili širjenje požara na sosednje hiše. Vendar ni bil to edini požar Hrebčkih. Leta 1942 so Italijani požgali domačijo, ker so jih s tega hriba napadli partizani in so hoteli na ta način preprečiti nove napade. Posekali so celo drevje.

Po drugi vojni sta bili na Selih v t.i. »Kasarni« krojaška in čevlarska delavnica v sklopu Kmetijske in obdelovalne zadruge (KOZA) Osilnica. Mizarska delavnica je bila v Osilnici. Na Selih je bila nekaj časa po drugi svetovni vojni tudi drevesnica pod vodstvom Jožeta Kovača. V njej je bilo zaposlenih precej žensk.

Ohranjen je vodnjak (»štirna«), kjer je živi izvir vode, ki ne presahne. Včasih je bilo še nekaj manjših izvirov in vodnjakov (»štirn«), ker je veliko podtalnice. Svet pod cesto je v preteklosti nastal z nanosi Čabranke in Gerovčice, ki so ga sčasoma kultivirali v rodovitno polje. Sejali in sadili so »ječmen, pšenico, oves/uovos, koruzo/hrmentun, krompir/krumpir, korenje/mirne, repo/rejpo, peso/pejso, zelje/zile, kolerabo/korado, fižol/fažun, buče« in ostalo zelenjavo za ljudi in živali.

19. oktobra 1898 je narasla Čabranka in v dveh urah poplavlila »sevsko« in osilniško polje, da je nastalo pravo jezero! Leto poprej je bila 27. oktobra tudi velika povodenj, enako leta 1852.

Delavnica Petra Rutarja s pomočniki, ob Rutarju Jože Jarm (arhiv Viljem Rutar)

Na zgrešeno kmetijsko politiko v času kolhozništva nas spomni začetek gradnje hleva za prašiče na »Žup'nci«. Ostalo je samo pri temeljih. Ko so Osilnico elektrificirali, je bil tam transformator. Danes tam pripelje sodobna cesta v dolino iz Kočevske Reke.

Osilniško-selsko polje se konča na »Skrajncih«. In tu, približno nasproti mejnega prehoda pod gozdom, so 6. avgusta 1942 Italijani streljali osilniške talce. Po vojni so njihove posmrtno ostanke prenesli na osilniško pokopališče.

Čabranka dobi pri Selih še pritok Gerovčico, ki je pomagala k nastanku »Vešuvja« (nanosi, vršaj). Naj omenimo še, da Zamoščani pravijo polju med Čabranko in Gerovčico »Uoka« (Loka), zaradi močvirnatega sveta. Skozi nanose v Vešuvju je Čabranka ob poplavih spreminjala strugo. Znanе so visoke vode in nanosi leta 1711, ko se je nad Čabrom utrgal oblak. Poplave so bile večkrat, vse do novejšje dobe. Zato imamo ob Vešuvju tudi »Jezbico«, »Male vodice«, »Uotok«. Čabranko so morali večkrat vračati v staro strugo, novonastale rečne otočke, ki so medtem nastali, so začeli obdelovati in jih imajo bližnji sosede.

Hišna imena domačij: Prva domačija je bila Mauarjeva, poimenovana po podobarju Rutarju, ki je prišel iz Cerknega, se poročil, kupil staro, napol leseno hišo in imel delavnico. Stare hiše ni več, ker je zgrajena nova, ki so jo začeli imenovati po novem lastniku, takrat županu, tudi Županova. Na hribčku je Hrebčka ali Na Hrebc', katera je dvakrat pogorela (1935 in 1942), sledi Eržinova in že smo v centru. Na levi je namesto nekdanje domače gostilne Potočki sedaj hotel Kovač. Gostilna Potočki je bila znana daleč naokoli po nedeljskih plesih. Ko smo že pri Potočkih, omenimo še Vladimirja, ki je že pred vojno imel prvi motorno kolo, potem kamion in še osebni avtomobil. Čez cesto, desno so Kovačevi, ki jih ne smemo zamenjevati s Kovači (gostilna, hotel). Domačija (sevske familije Ožura) je prešla na priženjenega zeta Kovača, druge hčere so odšle z doma, tudi sin, ki se je poročil v Zamost. Zato Kovačevi. Hiša še vedno daje vtis večje in močne kmetije.

Naj omenimo še eno zanimivost Žup'nce. Tu so konec 50-tih let 20. stol. odigrali nogometaši Osilnice in Plešč prvo medsebojno tekmo. Kapetana moštev sta bila takrat študenta, Stane Jarm (Puožarsk' Stanko iz Osilnice, znani kipar) in Andrej Žagar (Selank'n Drejč'k iz Zamosta, zobozdravnik v Kočevju).

Sela, zimska idila

Naprej so Mavrinovi. Domačija je dobila ime po starejši družini Mavrin, ki je tu živela. Nasledila jo je družina Žagar, ime domačije pa je ostalo. Hiša je prenovljena. Sosednja večja hiša ob cesti je Kasarna (med vojno so jo zasedli italijanski vojaki). Hotel Kovač ima tu klet in sobe. Za Mavrinovimi so Peričevi (prenovljena) in nad njimi Drejč'k (po Andreju). Če nadaljujemo proti Zamostu so, takoj po odcepu za Očice, Prezdančevi (po priseljenih iz Prezida) in nad njimi so bili nekoč Grgurčevi (po Gregorju). Lesene hišice ni več.

Na spodnji strani ceste so Tuomčevi, včasih Peričevi, tudi Francetovi (France), da se razlikujejo od prvih Peričevih. Domačije, ki so tu, so lesene ali na pol zidane. Tudi vodnjake, »štirne« imajo (so imele). Sledi domačija Pr' Terezi (po Tereziji), nato starejša Pr' Edet' (Edo, ki je bil znan krošnjar – lectarija in ribič) in naprej novejša Toneta Edetovega. Ob mejnem prehodu čez Čabranko stoji Mihlova, ki jo obnavlja mladi Mihlov Dejan iz Zamosta.

Med Kasarno in Prezdančevo gremo na zgornji del Sel, v Očice in proti domu na Novih Selih. Mimo nekdanje Grgurčeve pridemo do Tunetove (Pejščovega) in Pejščove domačije (po priseljenem Piju iz Hriba – Brezovci) Imeli so svoj vodnjak in izvir vode. Na križišču so bile včasih domačije Pr' Barbiki (Barbara), Marinčkin' (Marina, Marinčka) in še vedno obstoječa Osmakova. Sedaj so nove domačije Pr' Branet' (gospodar Branko), kjer je veselje, ko zaigrata domača harmonikarja. Nasproti je domačija Pr' Mileni, po lastnici poimenovana.

V Očicah, na robu terase z lepim razgledom je Oučička (Očička od loke, ločic), sedaj povsem

preurejena. Tu je bila po vojni nekaj časa drevesnica in gospodar Jože je lepo skrbel za njo. Na drugi strani je Dančetova domačija (Danijel).

Vrnimo se k Osmakovi, kjer se začne vrsta novih hiš, katerih lastniki so se priselili, nekateri tudi iz drugih vasi, zato tudi takšna poimenovanja. Terezina Fanika si je zgradila hišo in zato domačija Pr' Veselovi Faniki, naprej je domačija Rasperič (po gospodarju), potem Fažunski (iz Fažuncev), naprej so Zdenetova in Janina (brat in sestra iz Osilnice, Jana je tudi ljudska pesnica), Rezučka (doma so iz Rezug), sledita Veselova (Vesel iz Ribjeka), Pr' Mladen' (Mladen Junakov z Bezgovice). Na drugi strani je bila hiša namenjena učiteljem, če bi prišli poučevati v Osilnico. Toda stanovanji sta dobila druga dva, ki nista bila zaposlena v šolstvu.

In že smo na »Novih Selih«. Velika, nedograjena stavba je veliko upanje za občino in dolino. Do leta 2023 naj bi zgradili dom za starejše občane.

Spoznavali smo osrednji naselji, Osilnico in Sela. Sprehodimo se po dolini. Najprej se odpravimo ob Kolpi proti Bosljivi Loki in potem bomo šli preko vrhovskih vasi še v zgornji del doline. Sledi še pogled k sosedom.

Sela, DSO, novo upanje za razvoj doline (foto: Igor Kastelic)

Na poti z osilniškega »Placa« pridemo do »Škarpe« in odcepa za Hrvatsko (prehod za dvolastnike). Pri mostu čez Kolpo je bila še po vojni lesena hiška, nekdanja »stražarnica«, kjer je po vojni prebival Janez »Z' barake«. Bil je znan hauzirc – »poletnikar«. Poletnikarji so bili hauzirci, ki so hauzirali tudi poleti. Ostali so takrat delali na domači kmetiji.

Vrnimo se na cesto in že pridemo do zaselka »Hudi pot«. Kolpa je v preteklosti ob visokih vodah izpodjedala cesto, zato takšno ime. Tudi za domačijo, ki je tu. Nad domačijo je »Zaderlosek«, svet, ki počasi polzi. Naprej je »Potuharca«. Poimenovana je po prebivalcu Potuharju. Tu sta dve domačiji, ki smo ju že spoznali. Ko so cesto posodobili in asfaltirali, so zgradili novi most preko Potuharskega jarka.

»Potuharski jarok« je zanimiv s svojo strugo, ki si jo je utrl v kanjončku pod »Zarisen hribu« (ris'nce = borovnice). Iz dveh pritokov nastane. Eden priteče izpod Križmanov, drugi od Padova. Včasih je bilo v njem več rib in rakov. S Potuharce je bil v preteklosti kolovoz nad »Kozjo njivo« za Padova in pešpot preko grebena »Buča«. Tisti, ki so šli po pešpoti, so se na Buči malo odpočili na mogočnih koreninah, rekli so »P'r hojah«, zato »Počivavnik«. Nadaljevali so mimo »Agine ograje«. Na starem zemljevidu je pot označena »Sapotje«, od »zapuata« (za ograjo). Osilniški »put« ima dvojni pomen – je plot in tudi pot, odvisno od naglasa in osilniške izgovorjave. Ne smemo to enačiti s »Sopotjem« ob Čabranki.

Vrnimo se na Potuharco in nadaljujemo ob Kolpi naprej mimo »Zbitkov«, kjer se dolina zoži (zbije) in pridemo na »Lipco«. Tu je znano zbirališče ribičev po načelu »ujemi in spusti«. Lovijo

predvsem lipane in postrvi. Nastalo je tudi naravno kopališče, saj Kolpa prestavlja prod sem ter tja. Na Lipci je odcep za Malinišče, 1 km dolga asfaltirana pot do Malinišča in naprej do Padova. Precej strmo je, za dobre kolesarje – hribolazce prava poslastica.

Naprej bomo nad cesto opazili nekaj malih slapov, ki ob deževju precej narastejo. In že smo pri »Starih malnih«, kjer nastaja modernejše naselje hišic – glamping. Nedokončan kajakaški center so porušili. Novi lastnik ima v načrtu nekaj podobnega še druge. Pri »Starih malnih« so bila v nekdanji državi kajakaška tekmovanja.

Kmalu prečkamo Vezanski potok, ki priteče iz Padova, mimo Malinišča (tam je poganjal mlin v preteklosti) in se izliva v Kolpo. Znamenje ob mostu nas spomni na tragični dogodek iz leta 1938, ko sta se tu ponesrečila trgovca, pleški Zvonimir Čop in Tavčar iz Gornjega Logatca.

Ko se bližamo Ribjeku, se nam odpre pogled na Loško steno z Možem in vsem, kar sodi zraven. Že smo v kulturni krajini na vršaju ob Ribškem potoku. Ribjek, sveti Egidij (Tilen), Loška stena z Možem so pred nami.

Ribjek (291 m n/m)

Pod **Loško steno z Možem**, tam kjer boste na pobočju (grebenu) zagledali kamnite stebre, ki jim pravijo Baba in Otrok, se je med Ribiškim potokom in Sušico namestil Ribjek. Je obcestno naselje z gručastim jedrom, na vršaju Ribiškega potoka. Naselje se omenja že leta 1498 kot Fischbach. Imelo je dve kmetiji, ki sta ju z družinama obdelovala Pavel in Urban.

V sam vrh osilniških cerkva postavljamo eno najstarejših cerkva, ne samo v dolini temveč tudi na Kočevskem, **cerkev sv. Egidija**. Restavriranje cerkve je bilo dolgotrajno in bogato poplačano. Odkrita je bila lepota, ki so jo zastirali številni beleži in preslikave. Potrjena je bila domneva, da je cerkev za stoletje starejša, kot se je sprva domnevalo. Zgrajena je bila

Ribjek (foto: Igor Kastelic)

že v drugi polovici 16. stoletja, po turških vpadih. Lopa je bila prizidana kasneje. Zunanost cerkve je bogato okrašena s šivanimi robovi, poslikanimi okenskimi špaletami, posvetilnimi križi in ostanki fresk. V celoti ohranjena pozno renesančna arhitektura je obogatena z izjemno kvalitetno zgodnje baročno opremo.

Glavni oltar, datiran z letnico 1681, posvečen sv. Egidiju, sodi v skupino **zlatih oltarjev**. Med nje uvrščamo tudi oba stranska oltarja, sv. Barbare (levi) in sv. Antona (desni), ki sta nastala 1697. Ob severni cerkveni steni stoji **prižnica** s slikami štirih evangelistov (sv. Janez, sv. Matej, sv. Luka in sv. Marko). Iz sredine 17. stoletja je **lesen kasetiran strop** v cerkveni ladji. Razdeljen je na 48 kvadratnih polj. Ohranjena in restavrirana sta tudi slikana oltarja na slavoločni steni. Nekaj poslikav, ostankov fresk je tudi na stenah.

Cerkev sv. Egidija, stranska oltarja

Oltar sv. Egidija

Cerkev sv. Egidija, notranjost

Ustavimo se še pri gradnji in opreми cerkve. Ljudje iz doline so pomagali graditi številne cerkve. Brez njih ne bi bilo tega kulturnega bogastva, ki ga moramo varovati, obnavljati in hraniti za naslednje rodove. Pri tem so jim pomagali tudi njihovi dušni pastirji. Tako je župnik Ivan Jakob Roth dal napraviti iz lastnega premoženja baročni oltar sv. Egidija v Ribjeku. Njegov naslednik Peter Janež je dodal še dva stranska baročna oltarja, sv. Barbara in sv. Anton. Oba župnika sta umrla v Osilnici.

V prvi svetovni vojni je bila cerkev hudo poškodovana in takratni župnik Omahna je predlagal škofiji, da jo porušijo. Na srečo ni dobil dovoljenja. Dr. Marijan Zadnikar je že leta 1947 omenil, da se je pod beležem pokazala stenska slikarija. Tisti časi niso bili za restavriranje cerkva in čakati je bilo treba do samostojne Slovenije. Cerkev je bila z večkratnimi popravili ter nazadnje restavriranjem rešena. Tako je v sedemdesetih letih pomagalo gibanje »Akcija za razvoj Osilniške doline«, ki je zbralo nekaj denarja, nekaj pa je dal tudi kočevski občinski odbor za kulturo, katerega je takrat vodil prof. Miloš Humek, človek zapisan umetnosti.

Ustavili se boste, da si ogledate cerkev, se ozrli na Loško steno in Moža. Morda boste opazili tudi Otroka in Babo, ki sta šla za možem/očetom lovcom in naj bi potem skupaj okameneli. Tako pripoveduje legenda o lovcu, ki je streljal na praznično Sveto Goro, kjer se je oglašil opoldanski zvon, in ker ni nič ujel.

Za ogled cerkve se obrnite na skrbnike, ključarje, družino Knavs.

Cerkev, posvečena sv. Egidiju – Tilnu, stoji na črti, ki povezuje okamenelega moža na Loški steni in Sveto goro. Sv. Egidij je znan kot puščavnik, ki se je umaknil v samoto ob potočku in votlini. Prehranjeval se je z želišči in koreninami. Bog mu je poslal v pomoč košuto. Kraljevi lovci so jo zasledili in lovili. Puščica, namenjena njej, je ranila puščavnika, košuta pa je krotko ležala ob njem. Kralj je oskrbel puščavnika, da je ozdravel. Ker je Egidij zavrnil darila, je kralj dal zgraditi samostan. In mi imamo tu okamenelega lovca, ki je lovil in streljal ter ob potoku cerkev sv. Egidija.

Naselje Ribjek predstavlja kot celota kulturno krajino. Ko se bližate Ribjeku, se vam z obeh strani odpre lep pogled. Z osilniške strani Ribjek z Loško steno v ozadju in na drugi strani sv. Egidij in vas Ribjek.

Po ogledu cerkve se sprehodimo po vasi. Portali na nekaterih hišah nam bodo povedali, da so bile hiše grajene še pred marčno revolucijo 1848. Dva imata letnici 1843 in ena 1845. Častitljiva starost hiš. Nekaj hiš na zgornji strani ceste je grajenih kot vrstne, drže se skupaj. Večina domačij ima gospodarska poslopja zadaj, kjer so tudi dvorišča. V ribogojnici Knavs imajo potočne postrvi in prodajajo domači med. Ribogojnica je prava paša za otroške oči.

V Ribjeku imajo lovski dom in z malo več podjetnosti bi v njem uredili kakšen apartma ali sobo za oddajo turistom. Mimo doma vodi posodobljena, asfaltirana cesta za Padovo.

Največ prebivalcev je imel Ribjek 1890, in sicer 79, še po drugi svetovni vojni je tu živelo 66 ljudi. Pred prvo vojno je bilo do 15 šoloobveznih otrok.

Nekaj pomembnih dogodkov iz življenja Ribčanov, kakor pravijo domačinom.

Leta 1738 je bil Jurij Vukovič (Bukovec) iz Ribjeka med predstavniki, ki jih je vodil župan osilniške župnije Jurij Klepec iz Bezgarjev v Kočevje. Tam so Osilničani zaprisegli in izjavili, da so do takrat vedno skupaj s podložniki iz Kočevske Reke tovorili žito (200 starov) v Št. Vid pri Reki (Rijeka).

Leta 1801 je umrl **Luka Štimec** iz Ribjeka št. 11. Dočakal je **112 let**, največ v dolini, kolikor je znano. Kar v treh stoletjih je živel, saj se je rodil okrog 1689. leta. Leta 1929 je umrl Jože Tomec, ki je kot dvajsetletnik postal ključar in je 58 let skrbel za ribiško cerkev.

V Ribjeku je živela Amalija Šercer, babica, znana daleč naokoli. Pomagala je številnim otrokom na svet. Večinoma je šla s kolesom, pa tudi peš, če ni šlo drugače po poteh v dolini. Tudi mlin so imeli.

Omenimo še tragično smrt Štefana Šercer iz Ribjeka konec junija 1926. Delal je na polju, ko je izvedel, da doma rojeva žena. 33-letni Štefan je pohitel domov in se doma zgrudil ob rojevajoči ženi. Eno življenje je bilo dano, drugo vzeto.

Ribjek, cerkev Sv. Egidija, freska

In še ena žalostna vest iz časnika Cleveland-ska Amerika. Oktobra 1913 je umrla 17-letna Frančiška Štivec iz Ribjeka, ki je prišla dva meseca prej k bratu Ivanu v Cleveland.

Leta 1929 so v Ribjeku gradili novi most pri cerkvi. Dela je nadziral Emil Bižal iz Kočevja, ki ga je na ogledu spremljal pravnik Vilko Bojc. Ob vračanju domov z motorjem s prikolico sta imela nesrečo pri Dragi. Zdrsnila sta s ceste 15 m globoko.

Že v svobodni Sloveniji je bilo 17. avgusta 1996 veliko slavlje v Ribjeku. Župnik g. Jože Brilej je krstil helikopter slovenske vojske, katerega so poimenovali po našem narodnem junaku – Peter Klepec. S svečano sveto mašo, ki sta jo opravila domači župnik g. Jože Brilej in dekan iz Fare g. Ivan Potrebuješ, je bila odprta prenovljena cerkev sv. Egidija (Tilna). Cerkev je po dolgotrajnem restraviranju pokazalo vso svojo lepoto. Ribjek je dobil tudi nov lovski dom.

Otrok in Baba

Hišna imena: pojdimo od cerkve sv. Tilna. Prva je P'r Nakrajni, ob Ribiškem potoku sta Ferunka (sedaj Vesel) in na drugi strani Knavsova Na Pejšk' (ribogojnica Knavs), ob cesti na zgornji strani so P'r Barbk'nih (Vesel), Ravenški (prej P'r Tišlerj'), Štamflova. Naprej je Uovretova (Lovro), tudi P'r poštarj, kjer je živela daleč znana babica Malka. Sledijo Mehejlova (Mihael), Uoplinčarska (uoplejnca – apnenca), tudi Jelenčeva (gospodar Jelenc, bil je dolga leta ključar). Na spodnji strani ceste sta Podputna in Grajska, ki ima na skednju lepo zbirko orodja. Pri križišču za Padovo je bila nekoč Katrška, potem Grajska stara hiša, Vulška (vulce – ozke parcele), tudi po gospodarju Gecan, Marinčetoj', P'r Šešičk'h (suh potok), Tratarsk', Šeme, Dulmin, Peršič in Aupič (po gospodarju) in med obema cestama P'r Mrharj'.

Cerkev sv. Egidija (foto: Igor Kastelic)

Malo naprej od Ribjeka je bila nekoč sredi Kolpe mogočna skala. Pozimi, januarja 1938 se je odlomila na Loški steni in zgrmela po pobočju v Kolpo. Nekaj manjših skal je še na pobočju. Skala bi bila danes prava atrakcija, da je niso razstrelili.

Od Ribjeka naprej proti Bosljivi Loki so bili doma »vurmoharji«, pa tudi »hauzirci«, ki jih je bilo več v zgornjem delu doline.

Ložec (275 m n/m)

Ložec je obcestna vasica ob Kolpi, pod Loško steno (875 m), ki je dobila ime po njej. Vse hiše so med Kolpo in cesto. Naselje se omenja že leta 1498, ko je bila tu ena kmetija. V 16. stoletju (urbar 1574) je bila kmetija že razdeljena med družinama Melhorič (Melchoritsch) in Šafer (Schaffer). Na drugi strani Kolpe se Ložec spogleduje s hrvaškim Ložcem. Za Loško steno se dviga Firstov ali Knezov rep (1002 m), Mož (1025 m) in Cerklj (1188 m).

Z Loške stene je lepo videti, kako so si vaščani razdelili polje (njive) nad cesto. Številni pasovi parcel se vlečejo od ceste do podnožja stene. Vendar te njivice niso bile dovolj, zato so tudi oni hodili na delo v tuje kraje ali na hauziranje. Danes je v vasi nekaj novih hiš in tudi nekaj več življenja.

V 18. stol. spoznamo ljudi z imenom in priimkom. Leta 1713 sta Peter Žagar in žena Marija, rojena Tomec, dobila hčerko Uršulo in po petih letih se je rodil naslednji otrok v Ložcu. Marijo

Ložec

sta dobila oče Blaž Rugole in mati Marija, rojena Šafar.

Konec leta 1869 so v Ložcu našli 7 hiš, v katerih je prebivalo 20 ljudi, od tega samo 7 moških in kar 13 žensk. Ob koncu 19. stoletja (1900) pa je bilo že 29 prebivalcev, razmerje med moškimi in ženskami je ostalo enako – 10 : 19. Ko so popisovali aprila 1949, so v Ložcu ugotovili: v štirih hišah je živelo 24 prebivalcev. Ti so imeli osem velikih živali (sem so šteli kravo, konja, vola) in 4 male živali (ovca, koza).

Med drugo vojno je prebivalce Ložca doletela enaka usoda kakor prebivalce sosednjih vasi. 8. avgusta 1942 so jih Italijani najprej preselili v Osilnico, od tam v Gerovo in potem Reko. Tam so jih ločili na dve skupini, ženske in otroci do 15. leta ter moški in fantje starejši od 15 let. Odpeljali so jih v Italijo, v Treviso (ženske z otroci) in v Padovo (moški). Kmalu potem so tudi moške odpeljali v Treviso, kjer sta bili skupini ločeni. Po kapitulaciji Italije so se po različnih poteh začeli vračati domov, tudi tisti z Raba, kamor so poslali ljudi iz drugih vasi. Nad cesto so leta 2009 postavili kapelico.

In še ena zanimivost. Ob popisu za franciscejski kataster je bilo v Ložcu pet posestnikov in le eden se ni pisal Štampfel. Bil je Matija Kovač.

Hišna imena domačij so kar zgovorna: Zduajni, Pr' Bolf' (od Volf), Pr' Terezinih (tudi Pr' Kovačevih), Pr' Kouparjevih, Zgurajni, Šercerjeva in Pr' Šercerjevih (tudi Pr' Mrletovih). Imena kar samo povedo, zakaj tako.

Ložec v dolini Kolpe (foto Igor Kastelic)

Grintovec (270 m n/m)

Tu se vam odpre pogled na Moža z druge strani. Grintovec je manjše, starejše naselje ob Sušici. Ima še zaselek Mostec. V urbarju iz leta 1498 se omenja podložnik Matej (Mathe), ki je imel eno celo kmetijo in še 1576 je bil tu samo en podložnik, Žagar (Sager). Dolina se tu nekoliko razširi na obeh straneh. Na levem bregu Kolpe je nastal Grintovec, na desnem, nekoliko nižje Turki. Rodovitna zemlja, ki so jo pridobili s krčenjem, je omogočila sčasoma nastanek novih kmetij.

V ohranjeni rojstni knjigi je prvi Grintovčan 1710. leta rojeni Anton, sin očeta Simona Markovič in matere Elizabete, rojene Štimec. Leta 1823 sta postala vojaška obveznika Blaž in Anton Štimec, nista brata, sta pa lahko sorodnika.

Danes so vse hiše nad cesto. Starejša hiša pod cesto, katerih lastniki so se odselili, je razpadla in so jo porušili. Ko so cesto posodobili, so zgradili novi most in cesto. Manjši, stari most, nas spomni na starejše čase, ko je ob Kolpi peljala makadamska cesta in je nekaj časa privlačila avtomobiliste iz Evrope. V šestdesetih letih je bil namreč po teh cestah rally na progi Liege–Sofija–Liege. Če je prišlo do kakšne okvare avtomobila (trčenje, nalet, zdrs s ceste ...), je bila to prava paša za otroke, ki so prvič videli dirkalne avtomobile.

Po vojni so zgradili viseči most preko Kolpe. Žal je sedaj zaprt zaradi meje pa tudi varnosti. Bil je

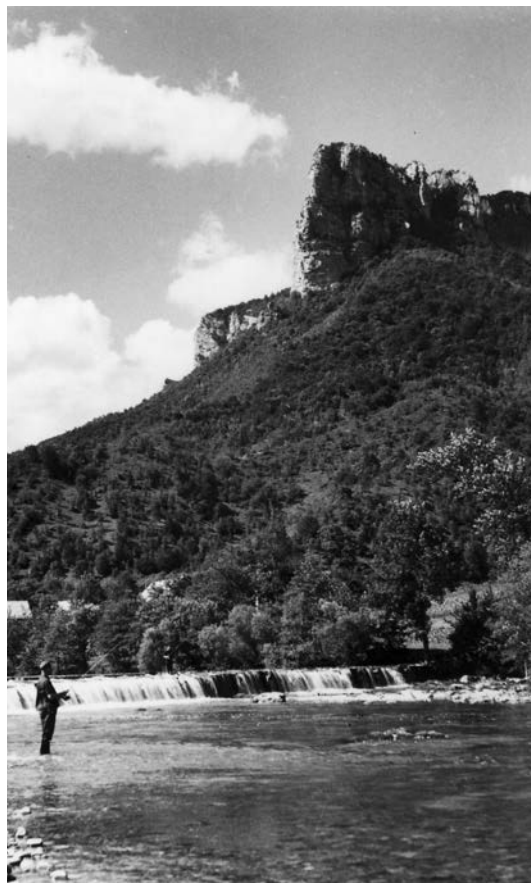
Grintovec (foto Igor Kastelic)

za prehod na hrvaško stran (Turki). Malo nižje je bil nekoč tudi jezu na Kolpi, da je voda, speljana po koritu, poganjala mlinska kolesa turkovškega mlina. Danes ni ne jezu in ne mlina. Zaradi jezu je bilo manjše jezerce, ki je poleti privabilo veliko kopalcev in z visečega mostu so skakali v Kolpo. Jezu ni več, most je zaprt in ljudje se lahko osvežijo le v tolmunu.

Loško steno in okamenelega Moža vidite v Grintovcu z druge perspektive, kakor v Ložcu ali Ribjeku. Nekateri se podajo k Možu tudi iz Grintovca in naprej na Loško steno.

V vasi je gostišče, ki deluje občasno. Leta 1900 je tu živelo v 5 hišah kar 37 prebivalcev, 24 žensk in 13 moških. Največ do sedaj. Od tu je bil doma Miroslav Štimac, sin enega zadnjih vurmoharjev v dolini, znan tudi kot dolgoletni direktor metliške »Beti«. Bil je eden izmed vodilnih pri Civilnem gibanju in Društvu Osilniška dolina (cesta, občina, galerija, časopis, kapelica, kip vurmoharja ...). Z drugimi domačini se je zavzel za postavitev obeležja nekdanjim »vurmoharjem« v Bosljivi Loki in da se spomini vurmoharjev zapišejo.

Omenimo še nesrečo v narasli Kolpi 26. aprila 1908. Pozno zvečer je italijanski zidarski mojster Emilio Daffalo v grintovski gostilni Jakoba Štimec prosil za prevoz s čolnom preko močno narasle Kolpe v Turke. Čeprav so mu vsi odsvetovali, je z najetim čolnom poskušal priti na drugo stran, vendar je bila narasla Kolpa premočna.

Jezu na Kolpi pri Grintovcu, v ozadju Loška stena

Hišna imena na Grintovcu: prva od spodaj je Pr' Lojzet' (včasih tudi Peričeva, ker je ime prinesel Tuomčov Tonček iz Sel), Tazgurajni so včasih vabili na pijačo in pekli pice. Čez stari mostiček so Tatani, naprej so Matovi (Matej, Mato). Na drugi strani ceste, pri novem mostu, je bila nekoč Čopova. Ob Sušici navzgor pride-mo do novejše Pr' Katji in Miroť. H Grintovcu sodi tudi zaselek Mostec z domačijo Ajngelova, ki bo z novim lasnikom dobila novi videz in namen.

Ob cesti proti Bosljivi Loki stoji na Pildu novejša kapelica sv. Križa, ki so jo obnovili prebivalci okoliških vasi (z delom in denarjem ter zemljiščem). Ob tem velja pripomniti, da so nekaj kapelic ob cesti podrli, ko so potegnili asfalt. Večinoma niso obvestili župnika, ki se je potem pritoževal v Kočevju, vendar je bilo to zaman v tistih, svinčenih časih. Takoj po vojni so namreč na Kočevskem porušili veliko cerkva, v Osilniški dolini nobene. Bilo je nekaj kapelic poškodovanih ali kakšno znamenje porušeno. Ljudje so potem rekli: »Spit je an nuv« – (bil sprejet v ZK).

Bosljiva Loka (267 m n/m)

Staro in največje obcestno naselje v spodnjem delu Osilniške doline je še danes živahna Bosljiva Loka. Zanimiva je obcestna zazidava starejših domačij s slemenimi vzporedno s cesto. V zahodnem delu je cerkev s pokopališčem. V preteklosti so imeli šolo, gostilne in trgovino, žal danes tega ni več. Lahko pa najamete apartmaje ali pa se z raftom in čolnom spustite po Kolpi. Na "Otočku" je urejeno kopališče. Prebivalci imajo na Otočku večkrat kulturne in druge prireditve. Lahko se odpočijete in preberete knjige, ki so vam na volja v »knjižnem kotičku«.

Spodnji del doline je znan po **vurmoharjih** (urarjih), ki so krošnjari do Budimpešte in Dunaja. Urarstvo (vurmoharstvo) je v te kraje prinesel in vzpodbudil Matija Rački, ki se je sem priselil z Rake in poročil. Pod njegovim okriljem se je veliko ljudi potem podalo na »hauziranje« po Slavoniji in Ogrski. Vurmoharji so si razdelili rajone, se namestili v stalnih »konakih« (prenočiščih). Po določenem času so se dobili na dogovorjenem mestu, da se dogovorijo za naprej in če so vsi, da ni prišlo do nesreče. Ko so se vračali, so se zbrali in skupaj potovali domov. Zadnje vurmoharje srečamo še v šestdesetih letih 20. stoletja. Lepo zbirko ("koš" in vse kar so morali imeti) je imel Jože Rugole in še kakšna družina v tem delu doline. V »košu« je bil skrit

Bosljiva Loka in del Mirtovičev (foto: Anže Lavrač)

»radelček« (predalček), kamor so skrili denar in dragocenosti.

Spomenik vurmoharjem, ki je zadnje kiparsko delo osilniškega akademskega kiparja Staneta Jarm (2010), nas spomni na tiste čase. Veliko zaslug, da ni šlo vurmoharstvo v pozabo imata Jože Rugole, ki je bil tudi sam urar in je pomagal ustanoviti in potem vodil tovrstno šolo v Kanadi in sin enega zadnjih vurmoharjev v dolini Miro Štimac, dolgoletni direktor tovarne Beti v Metliki, doma iz Grintovca.

Bosljiva Loka slovi tudi po **izdelovanju rož iz krep papirja**. Ta ljudska umetnost je danes del kulturne dediščine, ki jo ohranjajo še živeče ustvarjalke Marica Štimec, Marija Šerčer, Anica Ožbolt in druge, ki svoje znanje prenašajo na mlajše. Svoje znanje pokažejo tudi na številnih prireditvah po dolini.

Tu je tudi veliko lovcev, ki dobro poznajo okoliške hribe in živali, ki tam živijo. Vsak lovec ima vsaj eno »lovsko zgodbo«.

V preteklosti so moški v Bosljivi Loki ob nedeljah ali praznikih »bočali«. Balinanje je bila njihova velika strast. Bočali so po dvoriščih, včasih pa kar na makadamski cesti, ker ni bilo veliko prometa.

Papirnate rože (foto: Igor Kastelic)

Vurmoharski koš

Bosljiva Loka, cerkev Sv. Vida (foto: Igor Kastelic)

Kar nekaj kolesarjev je bilo že pred drugo vojno. Leta 1941 je bilo prijavljenih 15 koles (Bosljiva Loka, Mirtoviči, Grintovec) od 45 v občini. Kolesa so pred vojno morali prijaviti, danes bi rekli registrirati, dobili so tudi registrske tablice.

V Bosljivi Loki je bila **šola** od 1911 do 1960 in jo je obiskovalo do 40 otrok. Šola je bila eno-razredna. Prva učiteljica je bila Otilija Zemljak, ki je poučevala 6 let. Za njo je prišla za nekaj let Josipina Beljan, sledila je Korčič Graziana, ki je poučevala na šoli okrog 20 let. Šola je imela okrog 100 knjig, kar je bilo za tisti čas veliko. Ob začetku druge svetovne vojne je nekaj časa poučevala slovenska učiteljica. Februarja 1942 pa je prišel italijanski učitelj iz Kalabrije, ki je poučeval v italijanskem jeziku do aprila, ko je pobegnil zaradi partizanskih napadov na italijansko postojanko v Bosljivi Loki. Sledila so obdobja brez pouka oziroma so od 1944 naprej občasno poučevale partizanske učiteljice Antica Bajič, ki je prihajala iz osilniške šole, Milena Kokotec in Nežka Lesar že ob koncu vojne. V novem šolskem letu 1945/46 je začela poučevati Anica Mohorič v zasilnih prostorih v eni od celih hiš, sicer leseni hiši. Šola je bila namreč med vojno razdejana, slovenske knjige so že Italijani uničili. V te začasne prostore je septembra 1945 stopilo 47 učencev in učenek in šele novembra 1948 so se preselili v obnovljeno staro šolsko poslopje. Šola je bila v Bosljivi Loki do 1960, ko je bilo še 17 učencev in učenek, ki jih je poučeval Vilko Ilc.

Nekdanja šola je preurejena v turistične namene, da lahko tudi v tem delu doline najamete apartma, tudi vožnjo s čolnom po Kolpi.

Bosljiva Loka se prvič omenja v urbarju iz leta 1498, ko je imela štiri cele kmetije. Kmetije so bile med večjimi in temu primerne so bile dajatve. Leta 1574 so bile še zmeraj 4 kmetije

Ob začetku šolskega leta 1955/56 je pri pouku učiteljice Terezije Arsec hospitirala in potem dva tedna sama poučevala študentka slovenistike Olga Lenac, domačinka. Pozneje je poučevala od Sodražice do Kočevja. V domačem kraju, Bosljivi Loki, in dolini veliko dela na kulturnem področju in marsikaj je napisala za glasilo Osilniška dolina, tudi v domači govorici. S sestro Ano sta posneli pripovedi ljudi iz različnih vasi v dolini. Zapisala je pregovore in drugo, kar še čaka, da Društvo Osilniška dolina skupaj z občino in turističnim društvom izda v knjižni obliki. Za svoje delo je dobila občinska priznanja pa tudi društvenega.

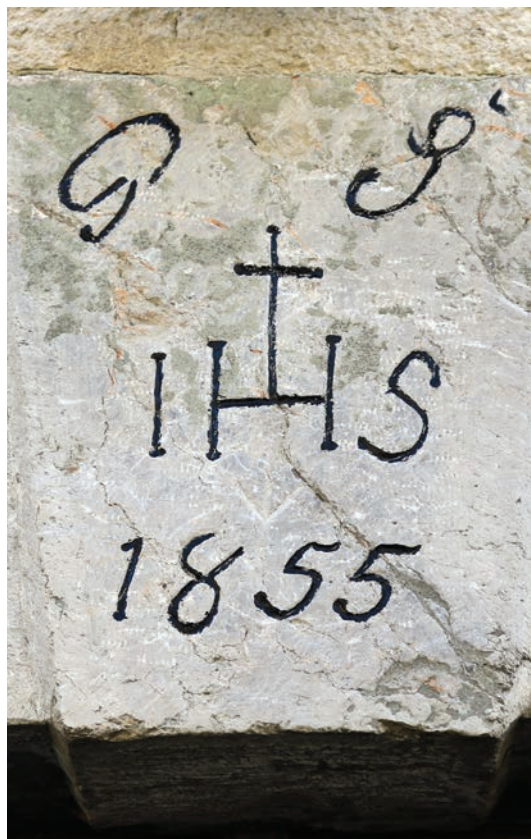

Bosljiva Loka, cerkev Sv. Vida, notanjost, glavni oltar delo petra Rutarja (foto: Igor Kastelic)

in 5 podložnikov. Prve prebivalce s priimkom in imenom spoznamo šele v 18. stol. Leta 1709 se je rodila Elizabeta, hči Petra Rugole (1574 je v Bosljivi Loki neki Regoli) in matere Marije Rugole. Naslednje leto sta se rodila dva: Anton, sin Jakoba Štimec in matere Elizabete, roj. Rugole ter še Jakob, sin Luka Rugole in matere Uršule, roj. Gašperič.

Med prvimi znanimi vojaškimi obvezniki so bili leta 1823: Jožef Bukovic, Mihael Žagar, Anton Rugole, Martin in Mihael Štimec, Anton Muhvič. Priimki, ki jih še danes srečamo.

Največ prebivalcev je imela še 1931 – 113 ljudi. Sprehodite se po Bosljivi Loki in si oglejte nekatere, še danes mogočne kmečke domačije, ki govorijo skozi arhitekturo domov z vsemi pritliklami o življenju in delu Bosljivcev. Nekatere hiše imajo lepe, klesane portale z letnicami grad

Portal v Bosljivi Loki (foto: Igor Kastelic)

nje hiš v 19. stol. Nekatere so ohranile prvotno razporeditev prostorov v hiši (kuhinja, hiša, soba, štiblc, kamra, kašča, kuder ...), druge so preurejene ali povsem na novo urejene.

Cerkev sv. Vida v Bosljivi Loki se omenja že ob vizitaciji goriškega nadškofa Karla Mihaela Attemsa leta 1753, ko je imela še dva neposvečena oltarja, v zvoniku pa kar dva zvonova. Sklepamo, da je bila zgrajena že v 17. stoletju, kakor večina cerkva v dolini. Ima pravokotno ladjo s tristranim zaključenim prezbitorijem, široko zvončnico z dvema linama za zvonove in prizidano lopo. V marsičem nas spominja na Sv. Egidija. Leta 1893 so jo obnovili. Škoda, da so takrat ob preurejanju odstranili lesen, poslikan strop ter dve stoletji star, sicer črvivi oltar in ga nadomestili z novim, ki ga je naredil Peter Rutar. Pozneje je obnovil tudi stranska oltarja in naslikal slike patrona sv. Vida ter ostale slike v cerkvi. Stranska oltarja ob slavlolu sta iz 18. stol., v južnem je slika sv. Jerneja, v severnem pa slika sv. Boštjana in Roka. Na severni steni je lesena prižnica, na zahodni pa lesen pevski kor.

Bosljiva Loka, pogled z Otočka (foto: Igor Kastelic)

Bosljiva Loka, panorama

Nekaj fresk pod beležem se je že pokazalo. Kaj se še skriva na stenah pod beležem v notranjosti kakor tudi zunaj, bodo morali šele odkriti ob morebitnem restavriranju. Tudi tu je ob cerkvi pokopališče, kjer je ohranjeno veliko starejših spomenikov. V novjšem času so postavili mrliško vežico.

Anton Štimec iz Bosljive Loke je bil Maistrov borec ob koncu prve svetovne vojne. Nekateri Bosljivci so se kot avstrijski vojaki znašli v ruskem ujetništvu (Jože Štimec iz Bosljive Loke 13 idr).. Od tu izvira rod Zdravka Tomca, hrvaškega politika. Poleg že omenjenega Matije Rački, naj omenimo še priseljenega Lasteliča. Bil je gostilničar, ki je prirejal ples ob proščenjih in sejnih še v času Avstro-Ogrske. Zanimivi so njegovi spori z osilniškim župnikom zaradi plesov. Po njegovi smrti so šli vdova in otroci v Ameriko in se 1912. vrnili iz Teksasa.

Hišna imena: iz osilniške strani so domačije. Cerkvine, Matijove, Buažove, Štimčove, Frbižarjevi, Pavuove, Jurjeve, Mehejlkove, Grajske, Matičetove, Mihlove, Cerkvinkene, Tuomčeve, Ta Srednje, Tuometove. Kakor lahko razberemo, so domačije dobile ime po imenih ali priimkih gospodarjev ali pa glede na opravila in lego v naselju.

Mirtoviči (254 m n/m)

Razloženo obcestno naselje Mirtoviči leži na terasi nad Kolpo, ob Mirtoviškem potoku je še zaselek Malne. Ohranjeni sta dve polzidani hiši in nekaj starejših hiš ter sušilnica za sadje. Na kamnitem portalu hiše št. 9 je vklesana letnica 1818. Ob cesti stoji tudi velik križ na kamnitem podstavku, ki ga je postavil Anton Štimec iz Mirtovičev v zahvalo za srečno vrnitev iz vojne. Mirtoviči se kot samostojno naselje uveljavijo šele v 19. stoletju, ker so bili prej del Bosljive Loke. V Mirtovičih so leta 1953 našeli 54 prebivalcev, največ.

Mirtoviško polje je rodovitno. Nad vasjo, v steni Orlove jame je Velika luknja, kjer so se skrivali pred Turki. Na koncu vasi (iz kostelske smeri) je Mirtoviški potok, ki je včasih poganjal žago in mlin (včasih 2) ter še malo hidroelektrarno (Jurgetova), in ob njem nastali zaselek Malne. Ob mostu preko Kolpe (sedaj prehod le za dvolastnike) je takrat še v Avstro-Ogrski nastala v dolini znana kovačija Gorše. Začetnik, Janez Gorše se je sem priselil in najprej delal v Jezirski kovačiji v Zamostu. Bil je celo trikrat v Ameriki, ko se je ustalil v Mirtovičih. Kovačija je na

Mirtoviči (foto: Igor Kastelic)

pravem mestu, ob mostu preko Kolpe. Njegov sin Janez je delal še po upokojitvi že v svobodni Sloveniji. Med vojno je bila »partizanska kovačija«, seveda skrivoma pred okupatorjem. Kovačija je lep primer kovaštva v dolini in zadnji iz družine, ki se je tu izučil kovaštva, je Jože. V spomin na delo prednikov je iz nekdanje kovačije naredil lep kovaški muzej. Njegova hči Ana Gorše je ena izmed dveh slovenistk, ki sta že v svobodni Sloveniji obravnavali posebnosti govora doline. Naslov njenega diplomskega dela je »Potek izoglos v govorih ob zgornji Kolpi«, ki ga je imela pri prof. dr. Veri Smole (2010, FF Univerza v Ljubljani).

Zraven kovačije je bila v preteklosti kapelica nasproti mostu preko Kolpe. Tu so še v Avstro-Ogrski z možnarjem pozdravljali pomembnejše goste, ko so prišli v dolino. Tako so pozdravljali cerkvene dostojanstvenike kakor tudi politike, slovenske in hrvaške. Cesta od Petrine/Broda na Kolpi je peljala po hrvaški strani do Gašpercev in preko mostu prešla na kranjsko/slovensko stran pri Mirtovičih. Ko še ni bilo sedanjega mostu, je bil prehod s čolnom pri izlivu Mirtoviškega potoka v Kolpo, pri Čolnišču. Prvi most je bil zgrajen v drugi polovici 18. stol., obnovljen pa 1934.

Most preko Kolpe Mirtoviči - Gašparci

Kovaški muzej Gorše (arhiv: Gorše)

Pot na Krempe

Sušilnica sadja (foto: Igor Kastelic)

Mirtoviči imajo dokaj rodovitno polje, žal le malokdo še kmetuje in mlini so počasi utihnili. Veliko vaščanov se je ukvarjalo z »vurmoharstvom«. Najbolj znan mirtoviški vurmohar je bil Jože Štimatec.

Med Bosljiivo Loko in Mirtoviči pripelje po hribu navzdol pešpot iz Borovca, ki gre med Krokarjem in Krempe. Vrhova sta znana po posebnem rastju in sta zaščitena ter del naravnega parka.

V Mirtovičih se je ohranila ena danes redkih sušilnic sadja – Mehejljova sušilna jama. Lahko jo vidite v bregu nasproti domačije št. 6.

Hišna imena: Začeli bomo z bosljijske strani. Šuštarjeve, Andrejčkove, Šercerjeve, Vicene, Pavličkovi, Mehejuove, Kovačovi, Malonski, Jurgetove.

Mirtoviški potok, ki priteče izpod Krempe (942 m), je včasih poganjal mline in žago. Sedaj le malo hidroelektrarno. Je zaščitena kot del bodočega parka Kočevsko – Kolpa. Ima dva izvira in posebno »Modri poh« je bogat s slapovi, tolmunji, kadicami, žlebovi ...

Iz Bosljiive Loke vodi pešpot na **Kobilo** (710 m) in naprej na **Krempe** (942 m) vse do Borovca. Lahko greste iz Krempe še na **Krokar** (1122 m) in **Cerk** (1192 m) ter **Firstov rep** in Loško steno. Gorski svet nas prevzame s čudovitim rastjem (tudi narcise). Bogat je tudi živalski svet.

Mirtoviči (foto: Jože Gorše)

Mirtoviški potok (foto: Igor Kastelic)

Sveta Ana (355 m n/m) in Srobotnik (270 m n/m)

Sveta Ana in Joahim, romarska cerkev – kapela na Peščencu (355 m) nas pozdravi ob vstopu v Osilniško dolino. Postavljena je na okljuku Kolpe, ki si je tu utrla pot proti Kostelu. Omenja se že leta 1753 ob vizitaciji goriškega nadškofa Karla Mihaela Attemsja. Cerkev ima pravokotno ladjo in ožji, tristrani zaključeni prezbiterij. Oltarna slika sv. Ane z Marijo in Joahimom je starejša od oltarja iz 19. stol. Ob severni steni je lesena prižnica brez strehe. V ladji stojita ob slavlolu zidani menzi stranskih oltarjev. V oltarnem tronu je slika Sv. Ana uči Marijo brati s sv. Joahinom. V atiki je slika sv. Simona v pokrajini s cerkvijo. Polkrožen portal iz lehnjaka.

Sv. Ana (foto: Igor Kastelic)

Razgledna točka v smeri Kuželjske stene in doline Kolpe navzdol, proti Osilniški dolini z Loško steno navzgor. Je izhodišče za vzpon na Borič (915 m) in naprej proti Borovcu pri Kočevski Reki. Sv. Ana je podružnična cerkev osilniške fare in je po nepremišljenem razmejevanju prišla pod občino Kostel, kamor ni sodila nikdar.

Srobotnik (270 m) je naselje na terasi ob potočku Jarek, ki priteče izpod Boriča. Pokopališče imajo pod Sv. Ano. Znan je spor med kostelskim in kočevskim gospostvom iz leta 1613, ko so ga razdelili na pol, po Račkem potoku. Še po drugi svetovni vojni je bil Srobotnik pod Osilnico, sedaj je kostelski. Ko še ni bilo sedanje ceste, so prebivalci Srobotnika naredili viseči most nad Kolpo, da so prišli na cesto Gašparci – Kuželj.

V Srobotniku je družina Gec – Andlar iz Plešč zgradila apartmajsko hišo Rupicapra – počitniška hiša Gams. V toplih dneh se lahko kopate v kar velikem tolmunu reke Kolpe.

Sv. Ana in Srobotnik predstavljata mejo med osilniškim in kostelskim narečjem (govorom) oziroma razmejuje Osilniško dolino in Kostel. Pravimo, da si popotnik, ki pride iz Kostela v Osilnico, pri Sv. Ani sežuje »postole« in obuje »črevlje«. Naši slovenisti so po drugi vojni proučevali govor ob Kolpi. Prišli so do Kuželja in tam so jim rekli, da naprej govorijo enako. Verjeli so jim na besedo in osilniški govor so priključili kostelskemu. Šele v novjšem času, z babnopoljske strani, slovenisti počasi »odkrivajo« razliko s kostelskim. Počasi pribijajo do spoznanja govora doline in dežele Petra Klepca, da je bližje babnopoljskemu in naprej na Notranjsko. Potrebno bo narediti pogumnejši korak tudi preko Čabranke (nekaj že dr. Januška Gostenčnik, pa tudi domačinki Tanja Muhvič in Ana Gorše) in slediti starejšim slovenskim jezikoslovcem (dr. Fran Ramovž, njegov prvi zemljevid slovenskih narečij iz 30-ih let 20. stoletja, ki je bil umaknjen in se danes malo omenja).

Strojiči (330 m n/m)

Naša naslednja pot je k »Vrhovcem«, kakor pravijo prebivalcem vasi nad Osilnico.

Izhodišče je na Selih. Odpravimo se po stari poti, nasproti hotela Kovač zavijemo navkreber na »Nova Sela« in ob nastajajočem domu za ostarele do ceste, ki pripelje iz »Strme rebri« (993 m). V preteklosti je bila ta pot na »Pošičju« slaba, ker so v zimsko-spomladanskem času vlekli hlode (»šlajšali«) in nastal je kanal, ki so ga občani vsako leto zasipavali (obvezna »tlaka« po vojni). Na vrhu smo že pri »Materi božji«, kjer je bila nekoč zahvalna podoba Matere božje. Podobo so spravili ob gradnji nove ceste in čaka, da jo dajo na primerno mesto. 200–300 m in že smo v »Hruški ograji«, kjer je križišče. Levo je odcep za Strojiče, vas nasproti Plešč. Tam ni prehoda za turiste in vrniti se bomo morali nazaj v Hruško ograjo, če si želimo ogledati Strojiče. Na desni strani ceste je igrišče.

Strojiči, pogled s Plešč preko Čabranke (foto: Igor Kastelic)

Strojiči ežijo na terasi nad Čabranko, nasproti Plešč (prehod le za dvolastnike), omenjeni vasi loči Čabranka. Reka je večkrat poplavljala in spreminjala tok, dokler je niso spravili v staro strugo. V p retoklosti so v vasi strojili kože, zato tudi ime kraja Strojiči. V nedavni preteklosti so bili Strojičani veliko povezani s Plešci (šola, cerkev, pošta, trgovina, avtobus ...), šengenska meja je prehod zaprla in imajo dostop s ceste Sela–Bezgovica.

Največ prebivalcev je bilo leta 1953 – 27.

Strojiče kot samostojno naselje zasledimo leta 1713, ko se je rodila Elizabeta, hči Lovrenca Žagar in Helene, rojene Kovač.

Obdelovalne površine so na ravnini ob Čabranki in delno v bregu. Pridelovali so ječmen, oves in seveda koruzo, ki je bila glavna jed v dolini. Iz koruzne moke so poleg žgancev pripravljali še druge jedi. Tudi krompir se je uveljavil v dolini in deželi. Več je bilo živinoreje in večje bogastvo je predstavljal gozd.

Pred vojno so bile 4 hiše, eno so opustili, so pa zato Žurgetovi mlajši zgradili novo. Družinsko tradicijo, delo s strojno mehanizacijo nadaljujejo mladi in imajo veliko dela povsod po dolini.

Domačije so poimenovali: najstarejša, ki pa je ni več, je Sokolanova, potem je Pri Šnajdarju, sledi pri Komarjevih in še Pri Nakrajnih, ki so jo v preteklosti po Andreju poimenovali Pri Andrejevih. Tu je še novejša hiša Žurgetovih.

S Hruške ograje nadaljujemo naprej do Podvrha. Tu se bomo lahko odžejali pri studenčku pred vasjo.

Strojiči sredi jesenske idile (foto: Igor Kastelic)

Podvrh (470 m n/m)

Pod Velikim vrhom (523 m) na prisojnem pobočju se je namestil Podvrh, ki ima 4 hiše, sredi vasi pa je vaški plac. Naselje je nastalo, ko so posamezniki z dovoljenjem zemljiškega gospo-
da izkrčili svet in se naselili. Prva, ki je bila zapisana v krstni knjigi iz te vasi, je bila Elizabeta, hčerka Blaža Kuzele in matere Marije, rojene Žagar. Rojena je bila leta 1709. Podvrh je nastal kot samostojno naselje pred letom 1700, torej v 17. stoletju. Leta 1829 sta omenjena Anton Žagar in Anton Kuzele kot prva vojaška obveznika iz vasi.

Poleg dela na kmetiji so Podvršani iskali še druge možnosti zaslužka. Pred drugo vojno zasledimo kot krošnarja st. in ml. Jurija Žagarja. Po vojni so bili kar trije Žagarji krošnarji: Peter, Jože in Anton.

Podvrh, zgodaj spomladi

Med drugo svetovno vojno je bil Podvrh požgan (6. 8. 1942) in kakor vse prebivalce požganih vasi, so tudi Podvršane odpeljali v internacijo. Po kapitulaciji Italije septembra 1943 se vračajo na porušene domove, da bi jih obnovili. Vse 4 hiše so bile obnovljene, žal so danes bolj prazne. Ljudje pridejo na domačijo ob praznikih, ali da uredijo okrog svoje domačije.

Še leta 1948 je bilo v vasi 25 ljudi in to na štirih domačijah. Sami Žagarji ter sem ter tja kakšen drugačen priimek. V preteklosti so imeli toliko živine, da so imeli vaškega pastirja. Zjutraj je bilo kar tesno, ko so vso živino spravili iz hleva in jo peljali na pašo.

Ko še ni bilo asfaltirane poti (ceste), je pot peljala skozi vas in na začetku tedanje poti je še vedno kapelica sv. Antona in v njej slika sv. Antona Padovanskega z vizijo Marije z Detetom. Na drugem koncu, kjer je sedaj dovoz v vas, je ohranjen studenec s koritom.

Od tu je doma univ. prof. dr. Drago Žagar, psiholog, upokojeni profesor Filozofske fakultete v Ljubljani. Omeniti moramo tudi športnega navdušenca Jožeta Žagarja, ki je ostale Vrhovce navdušil za igrišče v Hruški ograji in nekaj zim je skrbel za malo vlečnico, da so se smučali po hribu. Tu živi še tretji Žagar, Ive, harmonikar, ki igra na številnih prireditvah v dolini. Dolina je namreč znana po harmonikarjih.

Hišna imena so ostala in najprej pridemo do domačije Nakuančnih, naprej so na zgornji strani Zgurajni in na spodnji Zduajni in že smo pri Nakrajnih. Ali je potrebna razlaga poimenovanja?

Nekaj korakov naprej je odcep za Križmane, kamor lahko pridemo tudi iz smeri Padova.

Podvrh, pot skozi vas (foto: Igor Kastelic)

Križmani (460 m n/m)

Že ime pove, da so Križmani nameščeni v bližini križišča poti za Podvrh – Padovo ter Spodnji Čačič in Osilnica. Polje je v bregoviti legi in včasih je imela vsaka hiša studenec. Tudi danes je nekaj izvirov pitne vode ob cesti, ki pelje skozi vas. Čeprav majhna vas, je bila v Križmanih pred drugo svetovno vojno gostilna. Ob nedeljah so tudi plesali.

Križmani so nastali kot samostojno naselje že v 17. stoletju, ker v krstni knjigi za leto 1710 piše, da se je rodil Anton Malnar, sin Luke in Marije, roj. Štimec. Prva vojaška obveznika zasledimo leta 1829, ko sta omenjena Georg (Jurij) Malner iz Križmanov 5, rojen 1807 in Gregor Bukovič (Bukovec), Križmani 4, rojen 1805.

Križmani, lepo skriti (foto: Igor Kastelic)

Največ ljudi je bilo leta 1931 – 35. Ukvarjali so se z živinorejo. Tako je leta 1892 uspel Jakob Bukovec iz Križmanov dobiti bika plemenjaka za osilniško področje. Še v novejšem času so poskušali Hudobivnikovi z rejo prašičev in bikcev. Ker ni mladih, so opustili. Gospodar, Buotrov lve je večkrat vzel v roke harmoniko in »raztegnil meh«, kakor pravijo domačini.

Tudi Križmane so Italijani požgali (3. avg. 1942). Zjutraj so prišli v vas, kakor po drugih vaseh v okolici in jim ukazali, da morajo zapustiti domačijo v četrte ure, ker bodo hiše požgali. Kar se je dalo so rešili, vaščane so odgnali na Plešče. Po enem tednu, ko so tudi druge vasi v dolini požgali in pripeljali ljudi iz teh vasi, so jih na kamionih odpeljali na Reko. Od tam pa v Italijo, moške v Gonars, ženske in otroke pa v Treviso. Živeli so v pomanjkanju, lakota in bolezni so vzele veliko življenj. Posebno moški, ki so bili vajeni trdega in težkega dela ter imeli primerno hrano, so v takih razmerah umirali. Po kapitulaciji Italije so se, kot mnogi drugi iz Osilniške doline, odpravili tudi peš domov ali pa so jih Nemci z vlakom odpeljali v Reko. Od tu so se odpravili večinoma peš proti domu ali ostali na Reki. Nekateri so se pridružili hrvaškim partizanom. Ko so prišli domov, so se »Vrhovci« naselili po kletih in začeli obnavljati hiše. Obdelali so njive in vrtove kolikor so lahko ročno, saj je živine primanjkovalo. Težko je bilo, vendar bili so veseli, da so doma.

Po vojni so domačije in gospodarska poslopja počasi obnovili, dobili kakšno kravo ali ovco in kozo, da so otroci imeli vsaj mleko. Če ni bilo konja ali vola, so vpregli tudi kravo, da so orali njive in pridelali prepotrebno hrano. Tako je bilo po vseh teh vaseh.

Bilo je tudi nekaj »hauzircev« v Križmanih. Glede na obdobje in razmere (Avstro-Ogrska ali Jugoslavija) je bilo temu primerno njihovo območje delovanja. Še po drugi vojni so hodili nekateri na hauziranje. Valentin Štimec je bil tudi med tistimi, ki so hodili brusiti žage v slavonske in bosanske gozdove. Ohranili so veliko pripomočkov in morda bo tu na ogled zbirka orodij žagemajstrov. Ko je Valentin prenehal hauziranje, je šel kakor mnogi iz doline med »gastarbajtarje« v Nemčijo do upokojitve.

Domačije so štiri in sicer: Zduajni, Butrovi, Gerini (tudi Tjetnov') in Zgurajni. Zelo enostavno. Velikokrat se najdeta v vasi zgornja in spodnja domačija. Botrov, krstnih ali birmanških tudi ne manjka, kakšna Gera pa se tudi najde.

Nadaljujemo v smeri Bezgovice in Čačiča. Počasi se bo odpiral pogled na Loško steno z Možem, na dolino Kolpe ter Čabranke. Največ vidimo seveda s Strme rebri in tamkajšnjega razgledišča. Preden pridemo v Bezgovico je levo odcep za zgornji del doline ob levem bregu Čabranke (Bezgarji, Papeži, Belca, Žurže).

Križmani, vhod s Podvrha (foto: Igor Kastelic)

Bezgovica (570 m n/m)

Bezgovica se omenja že konec 15. stol. z eno kmetijo in še 1574. je bila le domačija Malnerjevih. Naselje je nastalo na nekoliko nagnjenem polju, na dveh policah pod robom Strme rebri. Pod vasjo je močan studenec s koritom. Od tu je speljan vodovod za sosednje vasi in Osilnico. Skozi vas gremo lahko po krožni poti. Ob prihodu so na levi strani bile nekoč lesene hiše revnejših ljudi, više na Dražci so bile trdnejše kmetije. Voda in nekoliko rodovitnejša zemlja v tem področju, kar lahko ugotovimo po dajatvah zemljiškemu gospodu, je omogočilo kmetovanje (poljedelstvo, živinoreja in sadjarstvo). Več pa je pomenil gozd, ko so ga nekaj dobili po odpravi fevdalnih odnosov in pridobitvi nekaj pašnikov. To pripomore k večji poseljenosti, ne samo tu, temveč tudi drugje.

Bezgovica, varno skrita

Med predstavniki osilniške župnije, ki so šli leta 1738 v Kočevje na zaslišanje, je bil tudi Bezgovičan Matija Merle, star 40 let. Pod prisego so morali dokazovati, da so v preteklosti tovorili žito na Reko skupaj s podložniki (kočevsko) reške župnije. Ti so se želeli otresti te dolžnosti.

Preden so Italijani začeli požigati vasi, je bilo v Bezgovici močno partizansko zbirališče, saj je bil gozd na dosegu roke, če bi se približali Italijani. Bezgovica je delila usodo z ostalimi vasmí. Ko so začeli požigati, so jo Italijani požgali 6. avgusta 1942 in prebivalce odpeljali v taborišča. Bilo je hudo, hudo za vse iz doline. Ločene družine, pomanjkanje in nekateri se niso vrnil. Po kapitulaciji Italije so se različno vračali preživeli, nekateri med vračajočimi iz doline, so se znašli tudi v nemških taboriščih.

Po dolgotrajni poti domov so doma bivali v zasilnih prostorih (klet, obok, hlev ...) in popravljali, kar se je dalo v vojnem času. Ob tem so obdelovali polje, redili kakšno žival za mleko, da so preživeli. Niso živeli samo od pomoči dobrih ljudi v dolini. Veseli so bili, da so bili živi in doma.

Po vojni so počasi obnavljali domačije. Zanimivo, da sta samo dva Bezgovičana dobila posojilo v skupnem znesku 140.000 din iz sklada za obnovo podeželja, stanovanjskih

Bezgovica, portal z letnico 1840 (foto: Igor Kastelic)

zgradb, požganih v času vojne. Zanimivo je tudi to, da med izdanimi dovoljenji za krošnjarjenje 1947–1948 ni bilo nobenega iz Bezgovice.

Tone Žagar doma iz Bezgovice je v Osilniški dolini, št. 13, zapisal, da je bilo v vasi pred drugo vojno 10 hiš, v katerih je živelo 68 prebivalcev, ki so imeli 33 glav živine, redili od 15 do 20 prašičev in okrog 30 glav drobnice ter približno 80 kokoši.

Vojna, ki je močno zarezala v življenje naselja in ljudi, je imela velike posledice. Bezgovica je imela leta 1900 – 51 prebivalcev. Ob popisu 1949 je bilo v Bezgovici 47 prebivalcev, ki so živeli v 8 hišah in so redili 19 velikih živali (krava, konj, vol, osel) in samo 10 malih živali. Antonu Ožboltu so znižali pri obvezni oddaji mleka za 200 litrov (od 500). Antonu Klepcu so znižali obvezno oddajo od 400 na 300 litrov mleka. Kdo se še spomni obveznih oddaj?

Še leta 1953 je živelo v Bezgovici 54 prebivalcev, danes nekaj starejših.

Od tu je bil doma Tone Žagar, »tavžentkunstler«, kakor pravi o njem njegov soimenjak po primku (dr. Drago) iz Podvrha. Veliko je znal in si zapomnil o dogajanju v dolini ter zapisal krajeve dogodke, tudi življenje v taborišču. Nekaj tega je bilo objavljeno v glasilu Osilniška dolina in v knjigi Dva bregova eno srce (življenjske pripovedi iz doline Kolpe in Čabranke). Čeprav se je Tone odselil in ustvaril družino v Velikih Laščah, je rad prihajal domov. Na Šajbniku si je postavil kočo, kjer rastejo narcise in je prelep razgled po dolini.

Njihovi domačiji pravijo »Pri Junakovih«, ker je bil eden od prednikov zelo močan.

Ta »Junak« ni bil Peter Klepec, ker Klepcev je veliko po dolini in deželi. Bil pa je Janez Klepec iz Bezgovice, ki je bil v odboru za elektrifikacijo občine leta 1953.

Bezgovica se ponaša tudi z lepo etnološko zbirko kmečkega orodja in pripomočkov, ki so jih uporabljali. Lastnik domačije Zajskih, Roman Janeš je zbral veliko tega. Nekaj so dali tudi vaščani, ker želijo, da se to ohrani zanamcem v spomin na njihove prednike.

Bezgovica, izvir (foto: Igor Kastelic)

Gorska narcisa na Šajbniku (foto: Igor Kastelic)

Ob cesti za Bezgovico je močan izvir – studenec s koritom. Žejni bodo natočili stekleničke ali popili kozarec dobre vode. Tu so zgradili vodno zajetje in vodovod oskrbuje vasi v okolici in Osilnico ter Sela. Nad izvirom je kapelica Matere božje.

Hišna imena: Kakor Tone v Osilniški dolini, bomo začeli pri nekdanji številki 1, pri Junakovih, Tonetovi domačiji. Ime je dobila po zelo močnem predniku, ki je ob gradnji hiše sam nesel težko gredo na vrh ostrešja. Dali so mu vzdevek Junak in po njem še domačiji Junakovi. Naprej je Pavlinova, poimenovana po enem od gospodarjev v preteklosti. Na drugi strani vaške poti je domačija Dolinarski, ki so prišli iz Žurg in prinesli ime. Prej se je domačija imenovala Skednarjevi. Obe vasi, Bezgovica in Žurge, so visoko v bregu, zato so predniki Dolinarskih prišli iz doline ob reki. Na koncu vasi je Nakrajna, kakor mnoge hiše po dolini. Na strmem robu je bila nekoč Matijeva, ki jo je močan veter prevrnil čez breg in je niso obnovili. Preselili so se na pogorišče Počemčarja in zgradili novo. Nižje stoji domačija Zajskih. Ime so dobili po zelnikih, ki so bili tukaj. Sedaj je domačija obnovljena in del domačije je postal pravi muzej, etnološka zbirka Zajskih. Zbranega je veliko in gospodar Roman Janeš rad pokaže obiskovalcem zbirko orodja in pripomočkov. Pod strmino je bila do vojne Žefina hiša, lesena kajža. Kaj vse in zakaj sploh je to doživela in trpela med vojno Žefa (Jožefa) je še veliko neznanega, Grob na Ravnah molči. Sledimo naprej domačijam. Pod vaško potjo je lesena Johancina hiša, ki jo je naliv še nedokončano izpodjedel in nagnil, da so jo s težavo rešili in podzidali. Na Koritu (vodnjaku) je imel Zajski Tonček leseno hišico, ki so jo Italijani 1942 požgali in ni bila obnovljena. Pod cesto si je naredil lesen vikend Drago Jurinov iz Mandlov.

Bezgovica pozimi (foto: Igor Kastelic)

Zgornji Čačič (590 m n./m)

Nadaljujemo k najvišje ležeči vasi, v Zgornji Čačič. Do sem je bila šele v tem tisočletju speljana sodobna cesta iz Kočevske Reke. V preteklosti je bil kolovoz in steze za pohodnike in tlačane v srednjem veku. Ta smer je bila odprta šele v svobodni Sloveniji, ker je bilo po drugi vojni okrog Kočevske Reke zaprto območje. Naužijmo se ob pogledu, ki se nam odpre na vse strani.

Čačič se omenja že konec 15. stol. (1498), ko je imel 2 celi in eno polovično kmetijo. Ime je izpeljanka (patronimik) iz čača. Čačič se deli na Spodnji ob cerkvi in Zgornji Čačič. Do delitve je prišlo že v 17. stoletju, ker se 1719 prvič omenja Gorenji Čačič ob Čačiču. V matični knjigi so vpisani 4 krsti otrok, dveh iz Zgornjega Čačiča in dveh iz Čačiča (današnji Spodnji). Vpisi pred 1719 omenjajo le Čačič.

Zgornji Čačič (foto: Igor Kastelic)

Čačič je postal priljubljen po izgradnji ceste Osilnica – Kočevska Reka. Strma reber s svojimi serpentinami in z vmesnim postajališčem na razgledni točki privlači vse, kolesarje, motoriste, pohodnike, da ne govorimo o drugih. Na dlani imate dolino, Osilnico in sotočje z vencem okoliških hribov. Od Snežnika, Risnjaka, Dimovca do Loške stene in celo do Skrada.

Zgornji Čačič je najvišje, gručasto naselje, ležeče na nekoliko nagnjeni terasi in s čudovitim razgledom po dolini, do Kuželjskih sten, Skrada na Hrvaškem in do Risnjaka (1528 m) ter tja do našega Snežnika (1796 m). Mimo vodi stara, srednjeveška pot iz doline v Borovec in Kočevsko Reko. Tu preko so podložniki iz doline in gerovske župe vozili dajatve in hodili na tlako na Fridrihštajn, sedež urada (Kočevska) Reka. Na prelomu tisočletja so začeli in dogradili sodobno cesto, ki ima kar 18 serpentin na Strmi rebri, da premaga dobrih 400 m višinske razlike. Cesta privlači številne kolesarje, motoriste in longboarderje s celega sveta. Pohodniki gredo preko Šajbnika in Drage (pri Borovcu nekoč, sedaj Dragarji) na Goteniški Snežnik (1289 m). Na poti bodo v maju naleteli na polja narcis.

Več rodovitnega sveta imajo Čačičani proti Bezgovici. Tu imajo tudi izvir, danes ga imajo bolj za bezgoviškega. Tu je vodno zajetje za vodovod za vasi v okolici in Osilnico s Seli.

Med vojno je bila vas požgana (2. 8. 1942), po vojni obnovljena. Največ prebivalcev je imel leta 1931 – 52 prebivalcev. Lepo je ohranjena polzidana hiša z gankom (Puojkova – Poje-tova). Ohranjeno je tudi znamenje. Domačij je bilo včasih več. Nekaterih hiš ni več, je pa kakšen vikend. Tudi iz Čačiča so se ljudje izseljevali v druge kraje po Sloveniji pa tudi v tujino.

Poglejmo hišna imena: Pri Tomaževih, Pri Lužarskih, Zajkini, Nakuončni, Osmakovi, Požarčan. Od vojne sem so bile opuščene ali jih ni več: Krajerski, Ožurovkin, Pri Mižnarjevih, Pri Bertinih in Nanivčina.

Spodnji Čačič (554 m n/m)

Spodnji Čačič je verjetno starejši, ker je nastal bliže izviru vode in cerkvi, ki so jo zgradili kasneje. Tu sta dve domačiji in cerkev sv. Miklavža s pokopališčem, ki je bila skrita, da ni prabljala sovražnikov v preteklosti.

Cerkev sv. Miklavža se omenja v listinah šele 1626 in je po nastanku starejša od sv. Egidija v Ribjeku. Ljudsko izročilo sicer govori, da je najstarejša v dolini, da so tu pokopavali ljudi iz Borovca in celo Črnega Loga nad izvirom Kolpe, kar ni dokazano (mimogrede, tudi za Hrvaško govorijo nekaj podobnega o pokopih). Izročilo verjetno temelji na tem, ker so prvotno osilniško cerkev porušili in zgradili novo leta 1876. Ob vizitaciji 1753 je bila v zelo slabem stanju, imela je tri neposvečene oltarje, dva zvonova (z letnicama 1554 in 1691) in neblagoslovljeno pokopališče.

Spodnji Čačič

V začetku 19. stol. so prizidali prezbiterij in jo tako povečali. Ohranjen je le ostanek nekdanjega oltarja, ki ga je naredil Peter Rutar 1889. Kip Srca Jezusovega je delo Staneta Jarma kot nadomestilo za očetov kip pred vojno. Zvonova so ob koncu prve vojne prenesli v dolino, da so nadomestili tiste, ki so jih med vojno odpeljali in prelili v topove. Današnja cerkev na Čačiču je bila 2. avgusta 1942 požgana (zgorelo ostrešje), ko so Italijani požgali Čačič. Bila je edina cerkev, ki je bila požgana. Cerkev je bila po vojni obnovljena in postavili so še vhodno lopo.

Največ prebivalcev je tu živel leta 1890 – 14. Med vojno je bila vas požgana in delno obnovljena po vojni. Leži ob poti iz Padova za Zgornji Čačič in naprej na Strmo reber (993 m) in Kočevsko Reko.

Poglejmo še obdobje kolhozništva, zadružništva, obveznosti oddaje ipd. za prebivalce na Čačiču. Lastnika konj iz Zg. in Sp. Čačiča (Tomec, Štamfelj) sta morala med 25. 6. in 25. 7. 1949 opraviti obvezne prevoze lesa, in sicer z enim konjem 3x30 m³, z dvema pa 3x60 m³, enako

dva iz Bosljive Loke. Tomcu iz Zg. Čačiča so po pritožbi pri obvezni oddaji volne znižali z 1 kg na 0,5 kg, pri jajcih in perutnini ni bilo znižanja. Gospodinja Štimec iz Zg. Čačiča je morala oddati 450 litrov mleka (znižano za 100), oddati pa je morala 2 kokoši in 50 jajc manj, kot je bilo predpisano. Ko smo že pri obvezni oddaji, dodajmo še Podvrh. Tam je moral Peter Žagar oddati namesto prašiča primerno količino masti.

Hišna imena domačiji ob cerkvi sv. Miklavža so Pri Dragarčinih in Uosobejnkovi (danes tudi Štamfljovi).

Spodnji Čačič, cerkev Sv. Miklavža (foto: Igor Kastelic)

Padovo (480 m n/m)

Iz Sp. Čačiča se spustimo proti večji in precej živahni vasi, Padovo. Pred vasjo pridemo na križišče. Desno bi prišli v že prej omenjene Križmane, naravnost navzdol, po pešpoti na Potuharico in v Osilnico, levo pridemo v Padovo. Že nas pozdravljajo izrezljane figure, ki poživljajo vas. Prijetna osvežitev in počitek nas čaka ob vaškem vodnjaku.

Naselje Padovo se je namestilo že v 15. stol. nad in ob izviru Vezanskega potoka. Nekaj izkrčenega gozda in rodovitne terase so omogočile nastanek samotne kmetije, ki jo je leta 1498 imel podložnik Luka. Pri naslednjem urbarju iz leta 1574 sta že dve družini, Mihič (Muhvič) in Krulič.

Prvi Padovec, z imenom in priimkom, je bil Matija Knavs, ki je prijel na svet 1710 leta očetu

Padovo (foto: Igor Kastelic)

Matiji in materi Margareti, rojeni Žagar. Že naslednje leto pa Neža (Agnes) Turk, oče Anton, mati Helena, roj. Štimec.

Leta 1823 so na »štileng« potrdili celo »četo« Padovcev. Osem (8) fantov, starih od 19 do 31 let, ki bodo služili cesarju Francu I.

Novo pridobljene kmetijske površine do 19. stoletja so pomagale k porastu prebivalstva in nastanku novih domačij. Sončna lega je poleg poljedelstva in živinoreje pripomogla, da je na prisojnih straneh veliko nasadov sadnega drevja. Poleg jablan in hrušk, dobro uspevajo slive, ker je klima ugodnejša kakor v Osilnici.

V prvi polovici 19. stoletja je bilo v Padovem 10 posestnikov (franciscejski kataster). Naštejmo jih po hišnih številkah, ki so jih dobili v času Marije Terezije: Jakob Ožura, Gašper Žagar, Jurij Merle, Anton Knavs, Matjaž Vogrin, Tomaž Štimec, Tomaž Knavs, Jurij Štimec in Peter Pleše. Vas je imela svojo gmajno (skepčijo) na parceli št. 3283 k.o. Osilnica, prav tako je imela svojo postojanko nočna straža na parcelah št. 3284 in 3280. Gozd je blizu polja in divjad tudi.

Ko je sredi 19. stol. Goldenstein slikal narodne noše slovenskih pokrajin, sta Osilniško dolino predstavljala fant in dekle iz Padova. Škoda, da je šlo v pozabo, iz katerih dveh domačij sta bila fant in dekle. Namreč še v začetku 20. stoletja so se nekateri ob praznikih praznično odeli v narodno, osilniško nošo.

Med drugo svetovno vojno je bilo Padovo požgano (3. 8. 1942) in prebivalci so doživljali vse strahote italijanskih taborišč. Otroci bili so oropani svojega otroštva. Iz taborišč so se začeli vračati po kapitulaciji Italije, večinoma peš. Preživeli so se vračali na pogorišča domov in zasilen dom so dobili pod oboki, po kletah ... Nekoliko boljše je bilo tistim, ki so lahko začasno prebivali pri sorodnikih ali dobrih ljudeh v dolini.

Hiše so po vojni počasi obnavljali na starih temeljih domačij ali sezidali novo hišo. Danes je to dokaj živahna vas z novimi hišami v primerjavi z drugimi v dolini. Največ prebivalcev je bilo leta 1869, 1880 in še leta 1953, ko je tu

Padova, panorama z Loško steno (foto: Igor Kastelic)

živel 57 prebivalcev. Zanimivo, da je bilo konec leta 1900 tu 35 žensk in samo 19 moških. Ob veliki rodnosti, je bila v Padovem velika tudi umrljivost. Otroci so umirali za grižo, davico in jetiko.

Rodovitnost polj so Padovci v novih družbenih razmerah po drugi vojni spoznali drugače kakor pod graščaki. Leta 1953 je bil med prijavljenimi za žganjekuho le eden iz Padova, ki je nakuhal 100 litrov »rekije«. Leta 1950 pa je, kljub pritožbi, moral oddati 400 litrov mleka. Znižali so mu za 100 litrov. Drugemu Padovcu so znižali za 100 litrov, a je moral še vedno oddati 450 litrov mleka. Tretji je moral oddati 300 litrov (znižano za 100) in 200 jajc (znižano za 80 jajc). Kmetje niso bili ravno navdušeni nad obvezno oddajo.

Od tu je bil doma Jože Poje, ki se je 1903/04 vpisal v prvi letnik v Alojzijevišču v Ljubljani in 27. julija 1913 imel v Osilnici novo mašo. Pri šolanju mu je pomagal Jakšičev sklad. Leta 1973 je tudi v Osilnici praznoval biserno mašo, ko so ob škofu somaševali še številni drugi duhovniki. Zbrala se je množica vernikov iz doline in dežele. Kot zanimivost naj omenimo, da so starši Jožeta Poje, sedanjega župnika v Brezovici pri Ljubljani, iz Padova.

Ohranjen je studenec s koritom in obnovljena kapelica. Padovci so si omislili svoj grb in zastavo. Pri tem ima veliko vlogo Igor Kastelic, ki z družino sodeluje pri vseh dejavnostih. Prebivalci so uredili lep prireditven prostor za različne dejavnosti (predavanja, letni kino, delavnice, ob

Božiču jaslice in za praznik sv. Štefana sv. maša in žegnanje konj). Vaška skupnost Padova je ena najbolj aktivnih v občini.

Padovo je povezano s cesto tudi z Ribjekom in Maliniščem. Cesto preko Podvrha ali Čačiča nas pripelje na glavno cesto Osilnica–Kočevska Reka. Po pešpoti pridemo na Potuharico (Osilnica). Zelo lep razgled po dolini Kolpe in na Loško steno ter druge vrhove.

Kot zanimivost naj omenimo še eno posebnost doline. Ker so bili v preteklosti možje v jesensko-zimskem času na hauziranju, so morale žene prevzeti klanje prašičev in vse kar je s tem povezano. To je opravljala v Padovem Koritna, v Osilnici Joza Štirenska in še kakšna žena bi se našla.

Hišna imena: Pojdimo od novejših hiš. Prva nas pozdravi Kljepčeva (sedaj Igor in Jelka Kastelic), Šercerjeva nova, Nakuončna (tudi Krajčanova, sedaj Metodova), P'r Marinkinih, Šercerjeva, Star'na, Petričkova, Koritna (tudi P'r Lautarj') je bliže vodnjaku, sledi Zgurajna, potem je bila nekoč Poputna, prva pod cesto Franckova in malo više Ožurova (tudi Ožurkina, Tuomčeva).

Iz Padova gremo še na Malinišče. Pot navzdol proti Malinišču in naprej na Lipco je precej strma.

Padovo, osrednji prostor (foto: Igor Kastelic)

Malinišče (373 m n/m)

Malinišče je ob Sp. Čačiču najmanjša vas v občini. Nastalo je na desnem bregu Vezanskega potoka, na terasi (pomolu) nad Kolpo pri Starih malnih. Potok je včasih poganjal mlin. Po mlinu(ih) je dobilo naselje ime, ki ima tri hiše, v katerih je 1880 živelo 14 in 1953 še 15 ljudi. Malinišče je bilo samostojno naselje že konec 17. stoletja. Leta 1709 se je rodila Marija Kuzele, očetu Antonu in materi Mariji, roj. Štimec. Že naslednje leto je prirojala na svet Uršula, katera oče je bil Peter Malnar in mati Helena, roj. Štimec. Družina Malnar živi še dandanes na Malinišču.

Malinišče, domačija Malnarjevih ima posest v enem kosu (celec)

Vas so Italijani požgali (3. 8. 1942), prebivalce izselili in odpeljali v taborišče Treviso. Po kapitulaciji so se vrnili, kakor ostali, večinoma peš. Domačije so počasi obnavljali, največ šele po vojni. Toda z leti se je začelo Malinišče prazniti. Ko so prenehali sejati žita in je ostala predvsem koruza, so se mlinska kolesa vse manj vrtela. Danes je mlin opuščen. Morda se bo našel kdo, ki bi obnovil mlin, da se ohrani kot kulturni spomenik.

Iz Malinišča je bil Jože Malnar, profesor na škofijski gimnaziji. Bil je zbiralec pesmi in običajev in nekaj je bilo objavljeno v Štrekljevi zbirki Slovenske narodne pesmi (Pesem kresnic osilniške fare in druge). Malnarjevi so imeli tudi hišo sredi Osilnice, kjer je bila potem Hranilnica in

posojilnica, sedež občine in danes apartmaji Kovač. Tudi Burgemajstrovo, ko se je njegova hčerka zadolžila, so odkupili in po vojni so jo Rajharjevi kupili. Drugi iz rodbine Malnarjev je imel trgovino v Ljubljani, na Vodnikovem trgu, nasproti Vodnikovega spomenika in vogalu Študentovske ulice je še danes trgovina »Pri Janezu«. Kmetija Malnarjevih je tudi v enem kosu (celec).

Na Malinišču je živel znani čebelar in sadjar Tušek, ki je imel navado reči »raje van bun pokazau kut povejdau«. Marsikatero sadno drevo je »cepil« ob domačijah v dolini in s tem ohranjal stare sorte. Njegov naslednik ohranja čebelarstvo in goji zanimive rastline in drevesa.

Domačije na Malinišču so dobile ime zelo enostavno. Prvi domačiji so poimenovali Zduajna (tudi Jurčetovi, po Juriju Malnar) in Zgurajni (tudi Mauharjevi), ki je nenaseljena. Mlajša je tretja domačija, ki so jo poimenovali po priseljenem Tušku – Tuškova.

Naselja ob Čabranki, levi breg, so dobila cestno povezavo z Osilnico šele junija 1998, ko je bil odprt odsek od Bezgovice do Bezgarjev (2 km). Iz Sel gremo po že opisani poti za Podvrh in Bezgovico. Pred Bezgovico zavijemo levo in gremo do Bezgarjev. Med Bezgovico in Bezgarji je tudi stara steza. Iz obeh vasi je tudi pešpot na »Šajbnik«.

Bezgarji (420 m n/m)

Naselje je verjetno dobilo ime po Besgarju, ki je omenjen 1498 kot podložnik v Belci (Weisenbach), takrat večji vasi v osilniški župi. Gručasto naselje nad potokom Belca, na pobočju pod Dragarskim vrhom.

Samostojno naselje so že v 17. stoletju, kar lahko sklepamo po Juriju Klepcu, županu.

Prvi pomembnejši Bezgarc je bil Jurij Klepec, 80-letni župan osilniške župnije, ki je vodil leta 1738 skupino osilniških kmetov na zaslišanje v kočevskem gradu, ko so pod prisego preverjali njihove pritožbe glede tovorjenja žita na Reko. V odboru je bil še njegov sokrajan Anton Štimec, star 56 let in kmetje iz ostalih vasi v župniji, Jurij Vukovič (Bukovec) iz Ribjeka, Matija Merle iz Bezgovice, Jurij Knavs iz Srednje vasi in Peter Krašovic (Krašovec) iz Podpreske.

Bezgarji (foto: Igor Kastelic)

Med leti 1803 in 1809 rojenimi zasledimo med avstrijskimi vojaškimi obvezniki (1839/40) naslednje Bezgarce: Blaž in Pavel Rajšel (Bezgarji 6), Lovrenc Turk, Tomaž Klepec (Bezgarji 3), Jožef in Johan Poje (Bezgarji 4) in Gregor Klepec (Bezgarji 10).

V Bezgarjih št. 9 se je rodil Anton Knavs (1825), staršema Jožetu in Neži, rojeni Janež. Krstna botra sta mu bila Jožef Štimec in Neža Janež. Zasledimo ga v Kairu, ko se je leta 1851 pridružil našemu znanemu misijonarju Ignaciju Knobleharju pri postavljanju in delovanju misijonskih postaj ob Zgornjem Nilu (Godonkor, Sveti Križ idr.). Na misijonski postaji je deloval kot kovaški pomočnik. Žal so ga preslepili trgovci s slonovino, da se jim je 1854 pridružil. Kmalu potem je pri prekučevanju s slonovino nekje na Belem Nilu umrl.

V Bezgarjih se je konec januarja 1938 zgodila tragična nesreča, ko sta se bratec in sestra igrala z vžigalicami, pri tem se je vnela obleka sestre, katera je potem zaradi posledic opeklin umrla.

Bezgarji, znamenje ob vhodu v vas (foto: Igor Kastelic)

Mnogo Bezgarcev je delalo v tujih deželah. Eden od teh je bil tudi Franc Knavs, ki je iz Francije preko časopisnih novic maja 1934 pozdravljal vse znanke in sorodnike iz Bezgarjev. Pisal je, da je zaslužek slab, komaj za preživetje, vendar so zadovoljni, ker imajo delo.

Med vojno so Italijani vas požgali (21. 7. 1942), prebivalce pa so odpeljali najprej na Plešče in potem s kamioni preko Reke v italijanska taborišča. Tudi oni so preživeli vse strahote taborišč. Po kapitulaciji so se začeli vračati v požgane in porušene domačije. Po vojni so obnovili vrh-hlevne hiše. Leta 1953 so v Bezgarjih našli 38 prebivalcev, danes je le nekaj stalnih prebivalcev.

Otroci so hodili v papeško šolo do 1959, ko so jo ukinili, potem na Plešče in Čabar, Hrvaška.

Sredi vasi je kapelica s kipom Brezmadežne, ki je glede na slog, verjetno delo Petra Rutarja. Ob odcepu v vas je znamenje, litoželezni križ s Križanim. Ob cesti proti Bezgovici je obnovljena kapelica Žalostne Matere božje.

Bezgarji so v preteklosti imeli cestno povezavo z Osilnico preko Papežev in čez Čabranko v Mandle, Plešče do Zamosta in spet čez Čabranko na Sela, da so prišli v Osilnico. Sedaj ima zgornji konec doline cestno povezavo z Osilnico po slovenski strani do Bezgovice in potem v Osilnico.

Bezgarji, spomin na domače živali (foto: Igor Kastelic)

Hišna imena v Bezgarjih so nastala večinoma po priimkih starejših prebivalcev. Prvi prebivalec samotne kmetije v 15. stol. je bil verjetno Besgar. Kasneje se pojavijo novi prebivalci: Klepec, Knavs, Šercer, Rajšl, Rusec, Žagar ... Tako so potem poimenovali domačije: Rusčeva, Rajšlova (hiše ni več), Sučkova (poimenovanje, ki ga ima kar nekaj domačij v dolini). Zemljiški gospodi ali upravitelji posestva so se na obhodih tu ustavili in razsojali morebitne spore, določali obveznosti ipd. Nekaj podobnega je s poimenovanjem »Grajski«, sledi prebivališče (prvotno lahko kajža, lahko tudi že hiša), kjer so se naselili »mladi« (poročeni otroci) Tomladova, Križevi, Žagarjeva, Jelenčeva in Lavričeva.

Ko pridemo preko potoka Belca, smo že »sredi« Papežev, levo je namreč zaselek ob prehodu preko Čabranke.

Bezgarji, ovce gredo na pašo (foto: Igor Kastelic)

Papeži (363 m n/m)

Gručasto naselje nad sotočjem Belce in Čabranke, sestavljeno iz zaselka ob mostu preko Čabranke (prehod za dvolastnike) in naselja ob vaški poti na terasi. Tu je nekoliko več rodovitnega sveta, kar je omogočilo poselitev in nastanek treh samostojnih naselij (Belca, Papeži in Bezgarji).

Cerkev sv. Mihaela, ki se omenja v 17. stol. kot tabor v Belci, je pred vasjo. Cerkev je ob vizitaciji 1753 imela tri neposvečene oltarje, prižnico, dva zvonova in okrog cerkve pokopališče. Imela je tudi lesen, poslikan strop, ki pa so ga 1911 odstranili, novega pa niso dokončali. Cerkev ima en sam oltar, ki ga je leta 1900 naredil Peter Rutar, prav tako oltarno sliko sv. Mihaela v boju s

Papeži, pogled na vas iz zraka

hudičem. Oltarno sliko so nekaj časa hranili na Plešcih (tako po vojni). »Porazgubilo« se je nekaj kipov. Pred slavalokom je še (rešeni) kip Marije z Jezusom, ki stoji na lebdeči zemeljski krogli ob desnem materinem kolenu. Cerkev je med vojno ostala cela, nato pa, ko se je po vojni uveljavljala revolucionarna ideologija, je bila spremenjena celo v senik in šele 1969 obnovljena. Je edina podružnična cerkev, ki ima dva zvonova. Dodali so tudi leseno vhodno lopo.

Papeži so nastali iz zaselka srednjeveške Belce in so dobili ime po prebivalcu Papes, ki se omenja med podložniki Belce v urbarju iz leta 1574. Kot samostojno naselje zasledimo Papeže leta 1709 ob rojstvu Lucije Mavrin, očeta Leonarda in matere Uršule, roj. Muhvič.

Največ prebivalcev je bilo 1880 – 60. Prebivalci tega območja so se večinoma ukvarjali s poljedelstvom in živinorejo, večjo vrednost in dohodek pa je prinašal gozd. Leta 1926 je sredi avgusta

strahovita toča zajela območja Papežev, Belce, Bezgarjev, Čačiča in ostalih vrhovskih vasi. Takšnega razdejanja niso pomnili že 48 let. Uničeni so bili posevki koruze, zelja, pese, repe, fižola in drugega.

Ker je bilo včasih v tem predelu več otrok, je bila v Papežih šola od 1911 do 1959, katero je obiskovalo do 40 otrok. Potem so do osamosvojitve Slovenije hodili v hrvaške šole

Papeži, cerkev Sv. Mihaela - oltar

(Plešče, Čabar). Pred vojno so se prebivalci uprli, ker so jim vzeli priljubljenega učitelja Vončino. Zanimivo je tudi, da je papeški šolski svet leta 1924 odklonil plačevanje za »Prosvetni glasnik«, ker je bil pisan v cirilici. Po ukinitvi šole 1959 so krajevna skupnost Osilnica in slavisti (vrsta vprašanj in zapisov v strokovnih časopisih) dosegli, da so imeli v Čabru dodatne ure slovenščine. Pri tem je treba omeniti pomembno vlogo prof. Zlatka Pochobradskega, ki je bil tudi ravnatelj gimnazije v Čabru. Pochobradski je profesor kroatistike ter priznani pesnik in pisatelj, ki piše v domačem govoru.

Julij in avgust 1942 je prinesel veliko gorja vasem v dolini in deželi. V Reški pokrajini, kamor je sodila osilniška občina, so Italijani z močno ofenzivo in na širokem področju napadli partizane. Ob tem so požgali vasi na obeh bregovih in prebivalce izselili – odpeljali v italijanska taborišča in zapore (od Raba, do Gonarsa, Trevisa in druga).

Prvi konvoj, s katerim so odpeljali pregnance iz zbirnega centra na Pleščih, so partizani napadli na področju Gerova (Vršič), kjer je kolona nekaj časa obtičala. Slabo pripravljen napad ni uspel, povzročil pa je žrtve tudi med pregnanci. Trnova pot pregnancev se je nadaljevala in zahtevala nove žrtve. Ljudje, navajeni na primerno hrano ob težaškem delu, so ob tisti »čorbi«, katero so dobili v taboriščih, shirali in umirali. Živel so v šotorih ali barakah po več deset v »sobi« na pogradih. Imeli so tisto obleko, ki so jo odnesli od doma. Kako hudo je bilo šele materam z dojenčki in otroki? Po kapitulaciji Italije so počasi prihajali domov, večinoma peš.

Papeži so bili požgani 21. 7. 1942. Kakor vse druge prebivalce požganih vasi, so tudi Papežane odpeljali v italijanska taborišča. Prav tako so v Papežih 7. 8. 1942 po strahotnem mučenju pobili tri ujete partizane. Med njimi je bil Zvonko Poje iz Čačiča.

Mnogo odpeljanih ljudi je v taboriščih umrlo zaradi lakote, bolezni, prebivanja pod šotori ali v barakah. Tudi otrok. Ljudje, ki so se počasi vračali iz internacije, so bivali pri sorodnikih in dobrih ljudeh v drugih vaseh. Od tam so hodili obnavljati domačije, obdelovati polja, da so preživeli.

Po vojni so počasi obnovili vas. Nekaj časa je bila tu tudi trgovina, ki pa ni dosegla veljave predvojne privatne trgovine in gostilne. Bil je tudi poskus ustanovitve samostojnega krajevnega ljudskega odbora (KLO), ki je deloval le kratek čas (1950–1955). Proti odcepitvi od Osilnice in ustanovitvi KLO Papeži se je kmalu uprla in protestirala velika skupina ljudi, da je bila to samovolja manjše skupine. Nazadnje so KLO ukinili 1955. Še takrat so ugotavljali, da obnova domačij ni bila končana, zato so prosili Okrajni ljudski odbor Kočevje, da se jih oprostijo davka. Pritoževali so se glede oddaje živine in pridelkov, ker naj bi jim odmerili preveč. Kakšno je bilo stanje, nam pove podatek, da so na začetku leta dobili za razsvetljavo le 100 litrov petroleja, ki ga morajo razdeliti po seznamu in še bi lahko naštevali. Podobno je bilo tudi po drugih vaseh v času obnove.

Šola je bila v prvih letih po vojni v privatni hiši, zasilni sobi in še tu je prišlo do nesreče. Vnela se je stena, a so požar hitro pogasili. Kasneje so se preselili v nove prostore.

Če smo že pri Osilnici omenili prve motoriste, omenimo tu Poldeta Levstik, ki je imel motorno kolo že pred vojno. Njegova žena, Marija, ki je imela gostilno že pred vojno, je leta 1951 zaprosila za ponovno odprtje gostilne. V preteklosti je bila v Papežih tudi trgovina.

Poglejmo še hišna imena: Papeži se nekako delijo na zaselek ob prehodu (mostu) čez Čabranko in ostali del od cerkve naprej. Že prva hiša nam pove, da smo pri mostu, ker so domačijo poimenovali Muostna, naprej sledi Mihlovi (nekdanji gospodar Mihael), Vučkovi (od vuče = stric), Planinčevi (predniki so prišli iz Podplanine), Martinkovi (po Martinu), Bukovkin (Bukovec je bil pogost priimek v dolini), Bezgarkin (prišel, priženil iz Bezgarjev), Gštinkovckin (Avgust, tudi Guste po domače?) in kakor so marsikje v dolini poimenovali domačijo na koncu vasi – Nakuončni.

Vrnemo se nazaj mimo cerkve, da zavijemo levo, za Belco. Včasih je bila iz Papežev krajša pešpot za Žurge.

Cerkev Sv. Mihaela, ki je na vzpetini, je služila tudi kot tabor

Belica (420 m n/m)

Belca, kot pravijo domačini, ki leži ob potoku Belca in pod Taborsko steno, je omenjena že v 15. stol. s 6 celimi in eno polovično kmetijo. Je najstarejše naselje v tem predelu doline. Naselje je sestavljalo več zaselkov in posameznih kmetij. Zaselki ali posamezne kmetije so kasneje postale samostojne vasi (ob Belci še Bezgarji, Žurge in Papeži).

Za 17. stoletje že lahko rečemo, da so tu štiri samostojna naselja. Po podatkih iz matičnih knjig za leto 1709 je bil v Belci rojen Martin, sin Štefana Janež in Elizabete, rojene Klepec. Klepcev je bilo v tem predelu doline veliko, kar težko bi rekli, kateri je bil tisti legendarni Peter Klepec. In prvi iz Belce, ki je bil 1823 potrjen za vojaškega obveznika, da služi cesarju Francu I. je bil Belčan Štefan Štimec, takrat Belca št. 5, star 19 let.

Belica (foto: Igor Kastelic)

Leta 1890 je imela 60 prebivalcev. Pred vasjo so bili nekoč na potoku Belca mlini, kjer so mleli za vasi v okolici. Ljudje so se ukvarjali s poljedelstvom, več je bilo živinoreje (ovčarstvo), največ pa so delali v obširnih gozdovih. Pred vojno je imelo celotno območje pašno skupnost. Kakor številni drugi iz teh krajev so tudi iz Belce hodili na delo v tuje dežele, tako po Avstro-Ogrski, kakor v Francijo in Nemčijo. Še danes jih je veliko po teh deželah.

Med drugo svetovno vojno je bila vas požgana (21. 7. 1942) in je delila usodo z drugimi. Prebivalce Belce in drugih vasi, ki so jim takrat požgali domove Italijani, so odpeljali v internacijo – v taborišča. Pregnanci so se začeli vračati po italijanski kapitulaciji in kasneje. Ko so prišli domov, na požgane domačije, so se stisnili pod oboke, v kleti in hleve požganih domačij. Počasi so obnavljali, da bi zaživel v normalnejših pogojih.

Med vojno je bila v jami Taborske stene baza kočevskega bataljona in domačih partizanov. Mnogo hudega se je dogajalo tu okoli. Znan je napad Italijanov na Taborsko steno 1942, ko sta otroka – pastirja izgubila življenje. Bila sta siroti, katerih starše so odpeljali v taborišče.

Po vojni so hiše obnovili, vendar je vse manj prebivalcev. Vojna je marsikaj vzela in zato je bila vsakršna povojna pomoč dobrodošla (hrana, obutev, blago za obleke ...). Delili so usodo drugih. Prebivalce Belce so v času obvezne oddaje (mleka, jajc, masti, volne, kokoši ...) manj obremenjevali, kar je vidno iz pritožb prebivalcev ostalih vasi v dolini. Tem so prošnje odbili ali le za malenkost zmanjšali.

Na izviru potoka Belca je zgrajena mala hidroelektrarna. Tu je živel znana partizanska družina Ožbolt.

Belica, ostanek hiše (foto: Igor Kastelic)

Ob cesti Papeži–Belica stoji kapelica Matere božje. Potok Belca je včasih poganjal več mlinov.

Hišna imena: ob prihodu v Belco so bile nekoč domačije Loknarjeva, Na žagin' (tudi Spodnji mal'ni), Srednji mal'ni – domačije, ki jih ni več. Preden zavijemo navzgor v središče vasi, bi prišli do Zgurajn'ga malna, Pavlinove hiše. Ob prihodu v vas nas pozdravijo domačije: Požarjevi, Janeževi in Nakuončna na spodnji strani ter Kalmarjeva (tudi T'lojzena), M'da, P'r mal'skih, P'r Kalčič (prej Štuarn') na zgornji strani cesta za Žurge.

Pot pod noge, gremo v drugo najvišje ležečo vas, Žurge (približno 2 km).

Žurge (537 m n/m)

Prišli smo v drugo najvišje naselje v občini. Žurge so gručasto naselje, visoko nad gozdnatim bregom Čabranke in pod Žurgarsko steno (1007 m) in s slikovito lego. Ime so dobile verjetno po prvih prebivalcih Surga (2 podložnika v Belci s tem priimkom 1498). Iz takratnega zaselka so nastale Žurge in prvi otrok iz Žurg, ki se je rodil in je zapisan v ohranjeni rojstni knjigi za leto 1710, je bila Marija, hči Tomaža Volf in Katarine, rojene Janeš. Žurge so postale samostojno naselje v 17. stol.

Omenimo še prvega znanega vojaškega obveznika Gašperja Osvald iz Žurg št. 2, star 25 let (leta 1823). Drugi so bili mlajši in na nabor so šli različno: Blaž, Georg in Peter Šercer (Žurge 2), Peter Volf (Žurge 11), Georg Štimec (Žurge 1), Georg in Bartolomej Janež (Žurge 8), Jakob in Peter

Žurge, vas v strmem bregu (foto: Igor Kastelic)

Šercer (Žurge 14). Hišne številke so še iz časov Marije Terezije (stare).

Leta 1895 je v dolini sejala smrt kolera in največ žrtev je bilo v Žurgah (11. 6.–30. 7. 1895) in bližnjih vaseh Belca, Papeži ter Čačič, Bosljiva Loka in Mirtoviči. Bilo je žalostno, ko je v župniji od 20 umrlih, umrlo v Žurgah 10 ljudi in od tega v nekaj dneh samo na eni domačiji 5! Kakšna tragedija.

Največ prebivalcev je bilo leta 1890 – 83 in leta 1953 še 48, danes je le še nekaj starejših.

Polja so v bregoviti legi, kar je zahtevalo veliko ročnega dela. Več je bilo živinoreje in tudi sadjarstva, predvsem v višjih legah doline uspeva sliva. Zanimivo, po vojni (1953) so v Žurgah »nakuhali« največ prijavljene »rekije«. Pet družin je nakuhalo 600 litrov od 1634 litrov prijavljene. Žganjekuho so morali vedno prijaviti, toda marsikateri liter je šel »neopazno« mimo. Ko je

Žurge, spodnja pot (foto: Igor Kastelic)

Žurge, pogled od s Taborske stene

Žurje, cerkev Sv. Duha (foto: Igor Kastelic)

bilo kolhozništva konec in ni bilo več obvezne oddaje, so posamezniki nakuhali tudi po tisoč in več litrov rekije. »An gvažok za zdravje«.

Ob prihodu v vas je cerkev sv. Duha iz 17. stol. Omenja se ob vizitaciji goriškega nadškofa Karla Mihaela Attemsja leta 1753, da je imela tri neposvečene oltarje. Imela je prižnico s križem, en kelih in dva zvana. V preteklosti je bila notranjost bolj bogato opremljena. Veliki oltar v baročni tradiciji je naredil 1839 Matevž Naglič. V oltarni niši je sv. Trojica (Kristus, Bog Oče in golob sv. Duha) in pod njo dva kipa. Stranskih oltarjev ni več, sta pa tam obešeni dve nekdanji oltarni sliki. Cerkev je imela tudi poslikan kasetiran strop s 30 polji, ki pa je ob udaru strele leta 1968 pogorel oziroma je kasneje strohnelo, kar je ostalo. Na zunanji strani je še opazna zunanja poslikava, kakor jo srečamo v cerkvi Sv. Egidija v Ribjeku in Sv.

Vida v Bosljivi Loki. Cerkev ima en zvon, čeprav ima dve lini v zvončnici. Ko so med prvo svetovno vojno pobirali zvonove po osilniških cerkvah, so odnesli tudi enega iz Žurg. Cerkev je bila v novejšem času delno obnovljena. Malo naprej je pokopališče.

Pot skozi vas je krožna; v spodnjem bo morda v prihodnosti zgrajen podaljšek ceste do Črnega potoka in naprej za Travo in Loški Potok. Dolina nima cestne povezave s Travo in Loškim Potokom, samo stezo, kolovoz.

Med vojno, ko so Italijani začeli požigati vasi v dolini in deželi, so najprej gorele vasi na desnem bregu Čabranke. Potem so prišle na vrsto na tem področju. Najprej so prebivalce izgnali iz domačij v Papežih, Bezgarjih in Belci, sledil je požig hiš in gospodarskih poslopij. Dva dni kasneje, 23. julija 1942 pa so podobno naredili z Žurgami. Večino prebivalcev, kolikor se niso nekateri umaknili, so Italijani odpeljali na Plešče in potem v konvojih v taborišča (Rab, Gonars, Treviso, eden celo Dachau). Doživeli so podobno usodo kot drugi. Po kapitulaciji so se začeli vračati na porušene domačije. Zasilno so spali po kletih in pod oboki ali pri sorodnikih v dolini. Nekateri se niso vrnili, kar 5 jih je umrlo na Rabu, 1 v Dachau, 4 so bili pogrešani (po zapisu iz leta 1947).

Tudi Žurje so po vojni obnavljali in obnovili. Če bi natančneje pogledali postavitev hiš, bi videli v zgornjem delu vasi hiše vkopane v breg, spodnje pa kakor da bi nekako obvisile v zraku. Strmina ni dopustila drugačne postavitve.

Ker je bilo dela doma premalo, so ga iskali drugje. Kakor pred vojno, so tudi po njej odšli in tujino, ko so odprli meje za »gastarbajtarje«, tudi zdomci imenovani. Zdomci so lep primer, kako so reševali nezaposlenost, obenem pa so pritekale prepotrebne devize v državo. Iz Žurg in okoliških vasi so že zgodaj odhajali na sezonska dela v tujino, predvsem v Francijo, Nemčijo in

Ameriko. Niso hodili na hauziranje, kakor tisti iz doline. Bilo je pač tako, šel je eden ali dva in pritegnili so še ostale, da so prišli k njim. Lažje je bilo.

Prebivalci Žurg so bili nekaj posebnega. Tako so bili v sporu z župnikom pred vojno, ker ni imel svete maše po dogovoru. Večkrat je zamudil. Po vojni se niso udeleževali sestankov KLO Papeži, celo prosili so, da se raje priključijo Dragi. Drugače pa so dobri ljudje.

Nad vasjo je znana Taborska stena (votlina), ki je v času turških vpadov dajala varno zavetje okoliškim prebivalcem. Med drugo svetovno vojno je bila pomembna postojanka partizanov oziroma izhodišče kočevskega bataljona, ki je večkrat napadel sovražnikove postojanke ali izvajal eksekucije nad ljudmi, ki niso bili po volji »partizanskemu vojvodstvu« v tem predelu doline. Znan je tudi napad Italijanov na to postojanko (24. 6. 1942), ko sta pastirčka postala nesrečni žrtvi.

Moramo še omeniti Polično jamo, kjer so našli predvsem okostje živali, ki naj bi jih ujeli in pojedli najstarejši prebivalci območja ob Čabranki.

Žurge so lepa razgledna točka po dolini Čabranke.

Hišna imena: vsaka vas ima kakšno posebno ime za domačijo, tudi Žurge. Kaj nam govore naslednja poimenovanja domačij v Žurgah: Katrška, Zidarska, Počemiškini, Bukovščevi, Francini, Banovi, Matijevi, Lužarska, Nakuončna, Dolinarski, Šiščini, Buotrovi, Povšničarjevi.

Žurge so našle mesto pod Žurgarsko steno (foto: Igor Kastelic)

Črni Potok

Črni Potok, ki je še danes povezan z Osilnico s potjo po desnem bregu Čabranke, je bil stoletja pod osilniško župo, župnijo in občino. Cestno povezavo ima preko Čabranke na Hrvaško. Črni Potok in tudi Pungert sta še v 19. stoletju pripadala osilniški občini, glede šolanja otrok pa Travi. Tamkajšnja šola je bila bolj zasilna in je bila v župniji Draga. Otroci Črnega Potoka in Pungerta niso hodili v nemško šolo na Travi in ne v osilniško, ker je bila predaleč. Ostali so brez pouka.

Mimo je v davnini vodila pomembna pot. Na to nas spominjajo ostanki »rimskega mostu« čez Črni potok.

Blizu izvira Črni potok, ki teče skozi vas Črni Potok ter se v loku izliva v Čabranko. Konec 19. stoletja je poganjal štiri mline, žago, kovačijo Urh in suknarno.

Omenimo še, da urbar iz leta 1574 že omenja Črni Potok in podložnika Žurga (Singer). Dobro stoletje kasneje živi tu že več družin.

Med drugo vojno je vas doživela tragedijo, ko so Italijani postrelili vse moške v vasi (1942).

Iz Črnega Potoka je slikar Lojze Lavrič, ki je pred vojno postavil lutkovno gledališče v domači vasi. Od tu je doma znani ljudski harmonikar in pevec Matija Turk. Matija je napisal in potem v svoji priredbi zaigral vrsto pesmi, ki so že kar ponarodele v dolini in deželi, Naša rejč domača in druge.

Znana je nesreča Karla Miheliča iz Črnega Potoka, ko je 13. februarja 1916 peljal drva v Čabar. Nazaj grede se je voz prevrnil v naraslo Čabranko in voda je vzela življenje vozniku in konju.

Matija Turk, harmonikar

Pogled k sosedom

Številni mostovi povezujejo oba bregova in ljudi na bregovih rek. Osilniška dolina ni samo levi ali desni breg. Že od nekdanje reke povezujeta dolino v celoto, saj so ljudje na različne načine povezani med seboj. Skoraj ni družine, ki ne bi imela sorodnikov na drugi strani reke. Skupaj se veselijo ob različnih priložnostih in si pomagajo ob žalostnih dogodkih. Skupno jim je tudi to, da jih je vse manj. Vse manj je otroškega smeha in joka, vse manj se kadi iz dimnikov hiš. Vendar, ob praznikih, proščenjih in romanjih (Petruvu, Vidovo, Rokovo, Anino, Šmaren, Mala maša) pridejo številni, ki so se izselili ali njihovi potomci. Pridejo iz vseh vetrov. Takrat dolina zadihava s polnimi pljuči.

Reke in potoke so ljudje prečkali že v preteklosti. Kjer se je dalo, so reko prebrodili, z vozom zapeljali preko plitvine in spet drugje so se zapeljali s čolnom ali splavom na drugi breg. Eden prvih znanih mostov na Čabranki in najpomembnejši je most, ki povezuje Zamost in Sela (Osilnico). Že ime nas spomni na nastanek naselja, ki se omenja že v 15. stoletju. Tu je bilo najprimernejše mesto za most, kjer si je **Čabranka (po domače Čebranka)** utrla pot skozi trše kamnine. Nastal je nekakšen rečni prag, ki ločuje nekoč bolj močvirnato »Pleško ravnico« od ravnine pri »Skranjcih«, katera se prevesi v selsko-osilniško polje.

Nekoč pot, danes cesta med Zamostom in Plešci je nekoliko dvignjena nad reko pri »Porudniku«. Tu priteče izpod Podsten jarek, ki je v preteklosti prinašal naplavine. **»Porudnik«** nas napeljuje na starejše izkoriščanje železove rude v 15. stoletju, ko je 1476 leta cesar Friderik III. podelil kočevskemu uradniku Petritzu (Petrič) koncesijo za izkoriščanje rude na Čabranki pri Osilnici. Ne pozabimo, da je bil desni breg Čabranke (župa Gerovo) del kočevskega zemljiškega gospostva in dežele Kranjske.

Zamoški most je edini uradni mejni prehod v dolini, drugi so začasno za dvolastnike. Sprehodimo se najprej skozi Zamost, da bomo zaokrožili preko Hriba na izvir Kolpe ter v Rezuge. Po stari poti iz Rezug (desni breg Kolpe) bomo prišli na Hrvaško in nadaljevali naprej v Turke in Gašparce ter se povzpeli še v Zakrajc in Podgoro.

Zamost (300 m n/m)

Zamost je nastal ob kratki Gerovčici in bližnjem prehodu preko Čabranke, zato tudi Zamost (Bei der prucken). Srednjeveško naselje, ki je bilo v 15. stol. (1498) v gerovski župi, je imelo dva podložnika, katera sta imela vsak po polovico kmetije. Glede na razporeditev hiš in polja sta imela domačiji nekje v središču današnje vasi. V 18. stol. (1711) zasledimo prve Zamoščane z imenom in priimkom. Marija, roj. Štimec, ki je bila poročena s Štefanom Janež, je takrat rodila sina Petra, kakor piše v osilniških krstnih knjigah. Zamost je bil sicer v gerovski župniji, vendar je Petra krstil osilniški župnik Frančišek Kosler.

Za Zamost je pomembna kratka, a zelo vodnata Gerovčica. Zamoščani so znali izkoristiti moč reke. Še pred pol stoletjem je Zamost imel 5 mlinov, 2 žagi in kovačijo. Na kratki razdalji so jezovi to omogočili. V »Jeziri« blizu izvira Gerovčice je jez omogočil, da so imeli mlin, kovačijo in žago. Zelo zanimivo. V 19. stol. se je z mlinarjevo hčerko poročil Peter Kovač, ki je ob mlinu postal še kovač. Imeli so še žago. Žal je danes vse to opuščeno in sameva. Jez, ki so ga naredili blizu izvira, je dal ime domačiji – Jezira. Naslednji mlin je bil v »Obrhu«, kjer je še en močan

Zamost, vas med Čabranko in Gerovčico, zadaj stena Svete gore

izvir, obrh, omogočil mlin. Domačija se imenuje Obrški. Mlina ni več, je pa nastala žaga, ki jo poganja elektrika. Naslednja domačija so Selankini, kamor so ljudje rodove nazaj nosili žito in koruzo v »Selankin mlin«. Mlin še vedno deluje in Selankin Andrejček rad pokaže njegovo delovanje. Je tudi čebelar. Od tu je doma pesnica Ankica Žagar. Nekaj korakov naprej so »Mihlovi«. Jez je omogočil, da sta nastala »Mihlov mal'n j' žaga« (mlin in žaga). Tudi tu se je priimek poigral z mlinom. S Primorja je v 19. stol. prišel Mihael Malinarič, ki je bil tudi v Ameriki. Oženil se je z domačinko s Sel in s prihranjenim denarjem je zgradil hišo z mlinom (mal'n) in žago ob Gerovčici. Mlina ni več, je pa še vedno delujoča žaga, katere delovanje z veseljem pokaže obiskovalcem Mihlov Franci (Franič). Zadnji mlin je imela domačija »Buažkovi« (po Blažu), zato tudi »Bluažkov mlin«, kar je tudi že preteklost. V tem delu in naprej do izliva v Čabranko je Gerovčica sedaj ukročena. Strugo so obdali s kamenjem, jo spremenili v kanal, vendar je izgubila svoj nekdanji čar. V njej je bilo veliko »m'nkov« in postrvi.

Če ste prišli v Zamost, potem si oglejte izvir Gerovčice, kako priteče izpod slikovite stene Sv. Gore. Nastal je pregovor, ki pravi »da bo dež prenehal, če se dviga megla ob steni Sv. Gore«.

Zamost, Sela in Osilnica so prvo elektriko za razsvetljavo dobili iz »Jezire« že pred drugo vojno in kasneje po vojni še od »Mihlovih«. Mihlova žaga še danes lahko izkorišča vodno turbino za lasten pogon.

Zamost je še po vojni imel več kot sto prebivalcev. Ob mlinih in žagah so se ukvarjali še s poljedelstvom in živinorejo. Več dohodka je prinesel les, ki so ga dobili v svojih obsežnih gozdovih. Z njim so pred vojno veliko prekupčevali premožnejši kmetje, kar pa nekaterim malim

Zamost, Mihlov Franci pri delu na žagi (foto: Ožura, Karlovec)

Zamost, Mihlova žaga nekoč

mešetarjem v zgornjem delu doline ni bilo všeč. Med vojno jih je »revolucionarno vojvodstvo« imelo za »kulake«. Poleti 1967 so v Papežih odkrili spominsko ploščo trem partizanom, ki so jih Italijani strahovito mučili do smrti. Ob tej priložnosti je domači govornik omenil tudi zamoške gospodarje, »ki naj bi jih hoteli le prestrašiti ...«. Zakaj jih je bilo potrebno sploh utišati in kakšno je bilo tisto prepričevanje, vedo le jame tam na Ravnah pri Borovcu ...?

Žagi in mlini ter kovačija so pritegnili kupce iz drugih krajev in to je vzpodbudilo, da so odprli več trgovin in gostiln v Zamostu. Danes tega ni več, tudi ljudi je manj.

Premožnejša družina Gašparac, po domače »Črčkovi«, je na svojem posestvu konec 19. stol. postavila, tudi ob pomoči vaščanov, cerkvico – kapelo Obiskovanje device Marije, kamor so hodili ljudje na »zornice« z obeh strani rek.

Cesta Zamost – Mali Log je bila zgrajena 1924. Ob italijanskih gradbenih mojstrib so jo gradili domačini. V tistem kriznem obdobju so bili poplačani s koruzo (hrmentunom) namesto z denarjem. Zato je dobila ime »koruzna cesta«.

Nekaj starejših hiš, večinoma opuščenih, se je umaknilo novonastalemu križišču, ko so zgradili cesto po desnem bregu Čabranke in Kolpe do Hrvatskega in naprej za Brod na Kolpi. Stara cesta nas skozi Zamost pelje preko »Sedla« v Mali Log (Mali Lug). Malo pred Sedlom je odcep za naselja na Hribu. Na drugi strani ceste boste v steni Sv. Gore videli dve votlini. Notranjost bodo morali še raziskati. Pod Sveto goro je močan izvir Gerovčice, ki si je iz Malega Loga našla pot skozi Sv. Goro. V notranjost Sv. Gore vodi več vhodov in jam, votlin, ki še niso raziskane. Pripoved pravi, da je skozi te votline prišel Peter Klepec na pomoč svojim Osilničanom. Morda so tu tiste stenske slikarije, o katerih je gozdar Šimeček pripovedoval dr. Srečku Brodarju?!

Iz Zamosta je pesnica Ankica Žagar – Selankina, po materi Jarmova iz Osilnice. Dobila je številna priznanja in nagrade. Znani so bili tudi muzikanti – harmonikarji. Ni bilo veselice ali ohceti, da ni zaigral Črčkov Tunčok, kasneje ga je nasledil brat Joško, tudi Črčkov. Z Obrha je prihajal tretji harmonikaš, Obrški Pepe.

Hišna imena: Začeli bomo pri mostu čez Čabranko. Desno stoji domačija, ki jo je zgradil Mostn' Drago. Nasproti mejnega prehoda je Mrletova domačija (Gospodar Mrle je bil v 60-tih letih navdušen gledalec tekem Osilnica:Plešce, pustil je delo, sedel na kolo in odpeljal na »Pleške njivice« gledat tekmo). Sledi J'vančeva (sedaj imajo tu dom reški planinci). Sto metrov naprej se začne središče Zamosta in pridemo na zgornji strani do domačije Črčkov'ga Tunčka, znanega harmonikarja. Ni bilo poroke ali plesa, da ne bi igral. Naprej je stara domačija, ki jo poznajo po vsej dolini, to je Črčkova. Na domačiji je ostal Tunčkov brat Joško, ki je bil prav tako har-

Zamost, Selankin Andrej pri mletju "hrmentuna"
(foto: Igor Kastelic)

Zamost, Selankin mlin

monikar in njegovi nasledniki (vnuk). Na spodnji strani ceste, ob Čabranki, so Hudolinčev'. Naprej je nastalo križišče cest, ko so zgradili cesto za Hrvatsko in Brod. Nekaj hiš se je moralo umakniti, podrli so jih. Vseeno jih naštejmo: P'r Stricev'h, Polčkova, Buažkova, zadaj P'r Mrlet'. Sledi Črčkov skedenj in hlev, kar priča o veliki kmetiji še danes. Naprej so Pargarč'na (iz Parga), Žnidarjeva (krojač) in Barunova, ki še vedno daje videz, da so bili tu premožnejši. Na hribu je temu primerno poimenovana domačija Hrebčka, pod njo ob cesti Rav'nška. Prihajamo na območje mlinov in žag ob Gerovčici. Prva domačija je Mihlova, poimenovana prvem gospodarju Mihaelu, ki je ob domačiji zgradil žago in znotraj hiše še mlin, ki ga ni več. Sledita starejša domačija Selankina, še zmeraj delujoč mlin. Obrška je nastala ob močnem izviru (obrh), ki se izliva v Gerovčico. Mlina ni več, je pa žaga, ki jo poganja elektrika. In na koncu, blizu izvira Gerovčice je Jezirska (tudi P'r Jezir').

Fažunci (400 m n/m)

Fažunci so vas pod Sv. goro (3 hiše). Sedaj so opuščeni. Vas je znana po ljudskem junaku Petru Klepcu, ki naj bi tu izdrl hojo, ko je hitel pomagat svojim Osilničanom. V Fažunce je prišel iz Malega Loga po rovih skozi Sveto Goro. Te rove je naredila Gerovčica, ki ponikne pri Malem Logu in si je skozi goro utrla pot. Ponovno privre pod Sveto Goro v Zamostu, kot močan kraški izvir.

Kako pravijo fižolu v dolini? Fažun.

Hišna imena: Mrletova, Eržinova in opuščena Beotova.

Sveta gora (809 m n/m)

Sveta gora je znano Marijino romarsko središče v deželi, ko se septembra ob Mali maši zberejo ljudje iz doline in okolice, tudi s Primorja. Še zmeraj je ob 9. uri slovenska sveta maša. O nastanku Marijinega svetišča je nastala tudi znana pripoved o prikazovanju Marije in gradnji cerkve. Romarji prihajajo iz doline in dežele, tudi s Primorja, Notranjske in Kočevskega. Okolico cerkve so preuredili in križev pot ob stopnicah je povsem spremenjen.

Cerkev na Sveti gori in prenovljeno stopnišče ter kapelice (foto: Igor Kastelic)

Cerkev na Sveti gori (foto: Igor Kastelic)

Sem se pripeljete po cesti na »Sedlo«, kjer je pešpot do cerkve ali pa skozi Mali Log do odcepa za Sveto goro. Stara romarska pot iz Osilnice je vodila iz Zamosta na Podstene in naprej na Požarnico. Tu je priložnost za počitek in ogled okolice. Še malo in pred vami bo romarsko svetišče na Sveto Gori. Poplačani boste tudi z razgledom po dolini in tja proti Gerovu, Malem Logu, Smrečju, Notranjski in gorah v ozadju.

Na poti (cesti) iz Zamosta proti Malemu Logu je pri obcestnih Smrekarjih lep razgled po dolini. Preden pridete na vrh sedla je odcep za Kupare (Kouparje po domače) in izvir Kolpe (lahko z avtom ali kolesom do Kouparjev). Na vrhu Sedla je na desni strani pešpot za Sveto Goro. Naprej pridemo v Mali Log (544 m n/m), ki je na ravnini, katera se razteza proti Gerovu. Tu vam bodo pokazali ostanke hiše Klepčevih (18. stol.!) in povedali svojo varianto o legendi Petra Klepca. Če je za Osilničane mitološko bitje, ga tu predstavljajo kot resnično osebnost (Klepčeva domačija).

Cerkev na Sv. gori, notranjost

Hrib

Hrib so zaselki in vzpetina, ki se razprostira od Kolpe do sedla pri Sveti gori in se dviga nad Čabranko pri Osilnici. V kočevskem urbarju (1498) je omenjeno naselje Am perg (Hrib –Skednarji) z enim kmetom. Sedanja naselja na tem področju so: Skednarji, Brezovci, Živci (nekoč znani po češnjah in slivah, omenjajo se že 1714), Magušarji, Douarji/Dolari (od Dol – Douarji), vse tja do Podgriča in Kouparjov (Kupari). Središče tega področja je na Hribu – Skednarjih (720 m n/m), ki so postali 1808 samostojna župnija. Cerkev je posvečena sv. Lenartu. V vseh teh naseljih na Hribu je leta 1931 živelo skoraj 500 ljudi, danes peščica. Na Hribu – Skednarji je bila tudi šola, ker je bilo veliko otrok še v povojnem času.

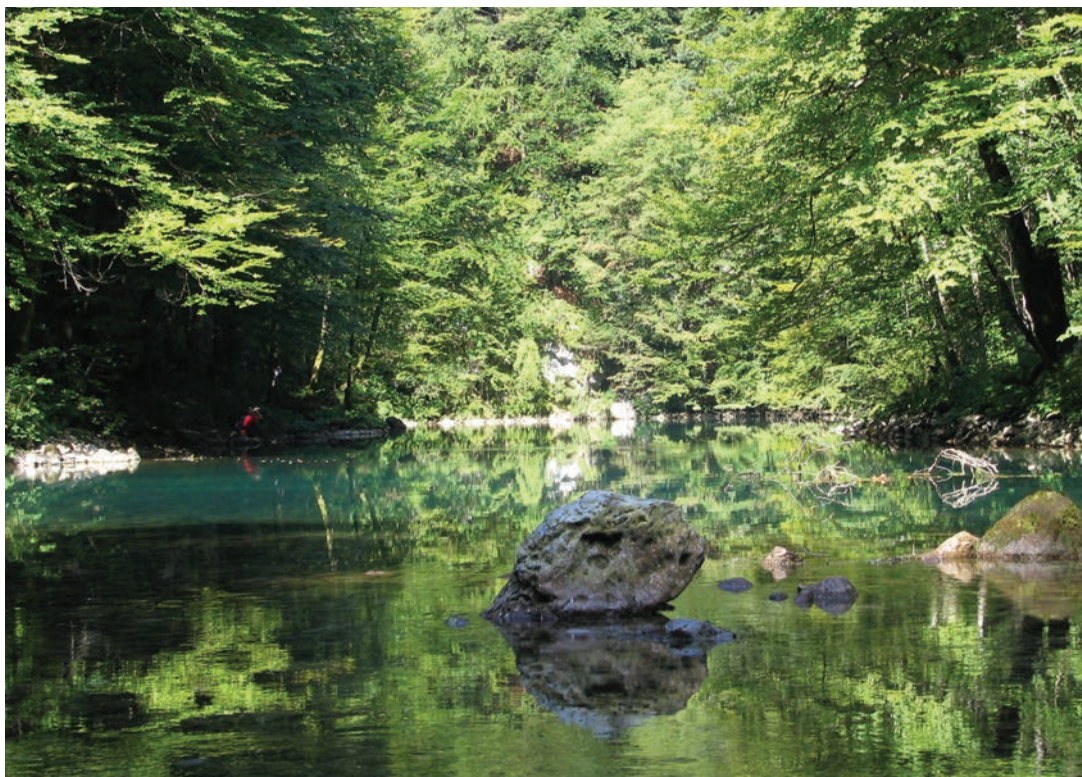
Na razpotjih boste videli znamenja – križe s ploščatimi Kristusi na križu.

Vasi na Hribu so bile nekoč mnogo bolj navezane na Osilnico, saj je sedaj le pešpot. V Osilnico so hodili v trgovino, kino, na nedeljske plese ali na avtobus. Ko še ni bilo mostu preko Čabranke, si je domačin iz Podgriča celo napeljal žičnico, da se je (so se) v zaboju prepeljal(i) preko Čabranke. Danes so vasi povezane z asfaltiranimi potmi, ki se vijejo med vasmi in na drugo stran do Gerova (582 m n/m). Povsod imate lep razgled po dolini, deželi.

Kolpi pravijo v Osilniški dolini Koupa. Precejšen del tega sveta, že od Čabranke, kjer imajo Osilničani svoje parcele, je del **nacionalnega parka Risnjak**. Uradna vstopa sta v tem delu pri Kouparjih in v Rezugah. Pri Kouparjih je manjše gostišče (hrana, pijača) pa tudi prenočišče dobite (apartma).

Prebivalci, tudi izseljeni se letno srečujejo ob določenih praznikih. Tako je bilo 2. avgusta 2009.

Izvir Kolpe, mirno, tiho jezerce

Na **izvir Kolpe** (313 m n/m) gremo lahko peš iz Osilnice na mejni prehod in po novi cesti iz Zamosta do sotočja Čabranke in Kolpe (»Vustje«). Od sotočja nas steza pelje ob levem bregu Kolpe navzgor do Kouparjev. Med potjo, po levem bregu, bomo kmalu zaslišali rahel šum malega slapa »Baba cera«, če ni sušno obdobje. Naprej pridemo do »Martinovega otoka«. Tu je na Kolpi naraven slap in je priljubljena točka ribičev. Martinov otok in gozd tja pod Živce so še osilniške parcele. Naprej se nekoliko dvignemo nad Kolpo, nad »Vidrino steno«. Tu naj bi bile nekoč vidre. Danes po Kolpi in tudi že v Čabranko posegajo bobri. Ko pridemo do prve hiše pri **Kouparjih (Kupari)**, smo že na vhodu (plačilo vstopnine) v nacionalni park Risnjak. Do sem pripelje odcep s ceste Zamost – Mali Log. Od Kouparjev gremo kmalu preko mosta na desni breg in potem do izvira Kolpe. Steza pelje tudi okrog izvira (levi breg). Nagrajeni bomo s čudovitimi barvami narave, tišino. Voda prihaja neopazno iz dveh globeli (preko 80 m, po nekaterih novih meritvah pa kar 154 m) ter ima 6–8 C. Iz jezerca ob izviru teče voda proti Osilnici in naprej (Sava, Donava) vse do Črnega morja, čeprav je do Kvarnerja (Reke) približno 25 km.

Kje je tista jama s stenskimi slikami, ki jih je iskal dr. Srečko Brodar in drugi, je še vedno skrivnost.

Ko ste že na izviru, se podajte še do naselja nad izvirom Kolpe – v Rezuge (Razloge). V Rezuge se lahko pripeljete z avtom ali s kolesom s ceste Gerovo–Črni Log (Crni Lug).

Razloge (558 m n/m)

Rezuge (po domače) oziroma uradno Razloge so bile nekoč živahno naselje, znano po drvarjih, ki so bili kot sekači prvaki v nekoč skupni državi (napr. Tone Tomac). Rezuge so imele največ prebivalcev leta 1931, ko je tu živelo 281 prebivalcev. Po vojni se je že zmanjšalo na 67 in v začetku tega tisočletja je bilo le še 10 stalnih prebivalcev.

V Rezugah je bila nekoč tudi gostilna in »Tončetova« trgovina. Ljudje so se ukvarjali z živinorejo in pridelali nekaj hrane. Tu so bile številne košenice, ki so jih kosili tudi mnogi osilniški fantje. Omenimo samo »Branite«, nekoč košenice, danes zaraslo. Gozd je dal največ tem ljudem. V vasi je cerkev Brezmadežnega spočetja device Marije. V preteklosti so imeli stalnega župnika in šolo, ker je bilo veliko otrok (Rezuge, Krašičevica ...). Šolsko poslopje še sedaj stoji na začetku vasi in ga preurejajo. Življenje ni bilo lahko, zato se je po vojni izseljevanje nadaljevalo. Morda bo vstopna točka v park Risnjak (izvir Kolpe) prinesla več možnosti za razvoj Rezug.

Pod vasjo teče potok Krašičevica, ki se izliva v Kolpo blizu izvira. Iz Rezug se spustimo po poti do izvira Kolpe, ki je dolga približno 2 km. Da se spustimo več kot 200 m, bomo porabili pol ure hoje. Nagrajeni bomo z lepoto narave okrog izvira.

Ko so Italijani požigali vasi v dolini, so požgali tudi Rezuge, čeprav niso bile pod Italijani, v Reški provinci.

Rezuge, nekoč pomemben prehod proti morju (foto: Janez Ožura)

Rezugarji »iz vseh vetrov« se vsako leto zberejo na »Rezučkem Petruvu«, prvo nedeljo po Petruvem (začetek avgusta). Takrat vas ponovno zaživi, kakor je bilo nekoč ob »proščenjih«. Veselja je bilo v Rezugah veliko, ko so zaigrali po vsej dolini znani "Rezučki slavčki". Povsod so bili dobrodošli in ko so zaigrali, so ljudje zapeli ter zaplesali.

V zvezi z Rezugami je znana pripoved – basen "Ohcet v Rezugah", znana tudi kot "Kako sta šla volk in lisica na ohcet v Rezuge". Objavljena je bila najprej v glasilu Osilniška dolina (št. 4, 1995) in kasneje (1997) ponatisnjena v knjigi »Okameneli mož« (Jože Primc).

Stari Rezučani pravijo, da se je pred desetletji neke hladnejše noči skozi vas sprehodilo kar sedem medvedov. Za mestne ljudi je to nekaj strašnega, za »rezučke šumarje« pa skoraj vsakdanje.

Leta 1713 je bila v naselju Colapis rojena Elizabeta Markovič, hči očeta Bartolomeja in matere Gertrude, z dekliškim priimkom Ule. Tako je bilo zapisano v osilniški knjigi rojstev, ko jo je krstil osilniški župnik Frančišek Kosler. Rezuge so takrat še poznali kot Colapis.

Prebivalci Rezug so 1933 poslali prošnjo, da se priključijo k Osilnici, ker so bili toliko navezani na Osilnico. Osilničani bi jih sprejeli, toda odločali so drugi in ostalo je po starem.

Skozi Rezuge je nekoč potekala glavna pot iz doline proti morju, Reki. Zato so se porajale številne zamisli o povezavi Podonavja s Kvarnerjem (plovba po Kolpi, izgradnja železnice po dolini Kolpe in potem predor proti Reki ...). Ime Rezuge nekateri razlagajo s tem, da so tu tovore s konj razložili (rezuož't), ker so se morali odpočiti za pot naprej. Sedaj pripelje »boljša« pot iz doline (Hrvatsko) v Rezuge in od tu naprej na cesto za Gerovo ali Črni Log, Delnice in Reko.

*Rezuge, cerkev Marijinega brezmadežnega spočetja
(foto: Janez Ožura)*

Rezuge, spomin na stare čase

Ljudje iz doline so v preteklosti hodili peš v Reko (Rijeka) preko Rezug. Ženske so v košu nosile od fižola, sadja do jajc, masla in rekije, da so to prodale v Reki (pred vojno na Sušaku). Tudi romali so na Trsat, v cerkev Marije matere božje. Zato so bile Rezuge prva postaja za počitek in nazaj grede so bili veseli(e), ker so bili(e) skoraj že doma.

V Osilnici so otrokom starši govorili, »če se ne boš učil, boš šel v Krašičevico krave past!«.

Hišna imena v Rezugah. Naštejmo jih, so prav zanimiva. Petritovi, Zgurajni, Grgičevi, Terezini, Tunčkovi, Mauharjevi, Uosmakovi, Zduajni, Šuštarjevi, Miščovi, Pr' Tum'k', Štefkovi, Ta Srednji, Stričkovi, V Jark', Uočulov'.

Naj omenimo še sosednjo Krašičevico (Zgornjo, Srednjo in Spodnjo), ki je imela pred vojno preko sto prebivalcev. Tu so se veliko ukvarjali z živinorejo, kar pa ni bilo lahko. Bilo je trdo delo za preživetje, posebno v gozdovih.

Na izvir Kolpe bi lahko šli od sotočja tudi po desnem bregu do Rezug (6 km) in navzdol do izvira. Vrnili bi se ob levem bregu preko Kouparjev do sotočja na Vustju.

Iz Rezug gremo po desnem bregu Kolpe do Hrvatskega. Med potjo bomo videli »Branite«, nekoč košenice, danes so zaraščeni. Videli bomo Kouparje od zgoraj in se ozirali navzgor v slovito »Pasjo steno«. Še malo sprehoda in že smo na Hrvatskem (sotočje).

Nad Kolpo se dvigata Špičasti vrh in Dimovec, ki naj bi bila precej »votla« (kraški svet). Tako pravijo nekdanji pastirji, ki so pod topotom krav večkrat »slišali votlo donenje«. Pred desetletji so bile zamisli o gradnji okrog 10 hidroelektrarn na Kolpi, celo pod Dimovcem.

Hrvatsko (295 m n/m)

Hrvatsko je naselje na drugi strani Kolpe pri Osilnici. V preteklosti je bilo povsem navezano na Osilnico (cerkev, šola, trgovina, pošta, avtobus, zdravnik ...), samo nekaj korakov do osilniškega Placa. Sedaj je pot na Hrvatsko dolga približno 3 km, ker moramo na mejni prehod in po novi cesti iz Zamosta na Hrvatsko. Ko bo šengenska meja prestavljena, bodo mostovi spet prehodni za vse in stiki med ljudmi enostavnejši, sosed s sosedom.

Naselje Hrvatsko je nastalo na drugem, desnem bregu Kolpe pri Osilnici ravno zaradi prehoda preko reke, ko so v tem predelu (desni breg Kolpe) od Broda navzgor prevladali hrvaški Zrinjski (16. stol.). Zato je naselje poimenovano »Hrvatsko«. »Čolnišče« nas spominja na prve prehode preko Kolpe v tem delu doline, kasneje so zgradili lesen most nižje, kakor je današnji most (trenutno za dvolaštnike). Sedanji most je leta 1923 zgradilo deset hrvaških kmetov, kar lepo kaže na pripravljenost za skupno dobro in dobro povezavo z Osilnico, ki je bila takrat zanje okno v svet. Prejšnji, stari most je namreč ob veliki poplavi odnesla Kolpa.

Cerkev sv. Florijana in tudi sv. Roka je na hribčku nad vasjo, ki so jo prenovili. Omenjena je že 1735 kot sedež kaplanije v župniji Kuželj. Kaplanija ni prerasla v župnijo, ker so to postali leta 1807 Turki. Cerkev je znana po vsakoletnih praznovanjih ob prazniku sv. Florijana in sv. Roka. Med prazniki je bolj znano Rokovo (16. avgust), ko se zberejo ljudje z obeh bregov.

Hrvatsko in pomirjena Kolpa

V preteklosti je dolgoletni in spoštovani turkovški župnik gospod Josip Poslek imel dolge svete maše s petjem in znamenito pridigo, kaj je bilo prej, kokoš ali jajce? Zvon cerkve sv. Florijana se je vedno oglasil pred »hudo uro«, ko je grozilo neurje, toča. Ob prenovi so mehanizirali zvonjenje in hrvaški zvon ob 7. ali 12. uri pohiti z zvonjenjem za približno pol minute, da bi prebudil starodavno osilniško cerkev Sv. Petra in Pavla – mater cerkva v dolini in deželi. Otrok kliče mamo, da se prebudi in da zadoni mogočni zvon po dolini.

Hrvatsko je bilo še po vojni vitalno naselje, imelo je sto prebivalcev še leta 1953, danes mnogo manj (danes 49). Imeli so vaškega pastirja. Kmetje, za katere je pasel krave, so mu nudili hrano in prenočišče. Pri nekaterih je bilo dobro preskrbljeno, druge slabše. Spal je različno, na skednju, v štali ali v kakšni skromni kamnici. Najbolj znan pastir je bil Pilok iz Zakrajca. O njem je zapis v glasilu Osilniška dolina pa tudi Bojan Pajnič je pisal o svojem krajanu (Pilok).

Ob Kolpi navzdol proti Turkom pelje cesta za Brod (Delnice ali Kočevje). Gradnja je bila dolgotrajna in še vedno ni povsem utrjena pri Starih malnih. Pobočje je plazovito.

Marca 1913 je šla v svet zanimiva novica s Hrvaškega. Skupina 15 ciganov (danes pravimo Romov) se je utaborila v skalni votlini pri Hrvatskem in začela kuhati kosilo v kotličku. Čez nekaj časa so vonjave prebudile medveda, ki je spal v votlini in je presenetil tiste okrog kotla. Hitro so se razbežali, medved pa je medtem okusil jed in potem odhlačal naprej. O tem so pisali tako domači kot številni ameriški izseljenski časopisi.

Most Osilnica - Hrvatsko in narasla Kolpa, 23. 12. 2009 (foto: Janez Ožura)

Zbor mladih Hrvaščanov, nogometašev, 1963 (arhiv: Ožura, Hrvatsko)

Leta 1937 so se želeli Hrvaščani priključiti osilniški občini (takrat v Savski banovini). Žal, Brod in za njim Zagreb ni pristal na to.

Po zapisih v osilniških krstnih knjigah se je leta 1709 rodil Mihael Osmak, sin Jakoba in matere Margarite, rojene Čop. Naslednja (1712) se je rodila Marija, hčerka Georga (Jurija) Žagar in matere Mihaele, roj. Štimec. To so prvi znani Hrvaščani in kar nekam znano zvenijo njihovi priimki. Čeprav je bilo Hrvatsko takrat še pod kuželjsko župnijo, je oba krstil Frančišek Kosler, osilniški župnik.

Med tistimi, ki so proučevali govor ob zgornji Kolpi, je Tanja Muhvič, po starših iz Hrvatskega. V svojem diplomskem delu pri prof. dr. Veri Smole (2009, FF Univerza Ljubljana) je pisala o posebnostih tukajšnjega govora z naslovom »Somatski frazemi v govoru vasi Hrvatsko pri Osilnici«.

Iz Hrvatskega je tudi Marjan Ožura, ki je bil leta 1963 zadnji novomašnik v osilniški cerkvi. 600 let po prvi pisni omembi osilniške cerkve 1363. 54 let je bil župnik, ko se je upokojil. Najdlje je bil v Cetingradu, na meji z Bosno, kjer še živi.

Na poti iz Strme rebri v dolino privlači naš pogled Dimovec na drugi strani Kolpe, ki ima namesto vrha »krater«, vrtačo. Tu so Hrvaščani imeli košenice. Na Dimovec se lahko povzpnete s Hrvatskega ali Podgore. Starejši ljudje so govorili, da so »na Dimovec v starih časih letele čarovnice z lučkami«. Vaši domišljiji prepuščamo svobodo ...

Sosedje, Osilnica - Hrvatsko, jesenska idila

Hišna imena naših sosedov Hrvaščanov: Na Hrvatsko pridemo po novi cesti iz Zamosta. Prva domačija je stara Knavsova, naprej so Vrbanovi (Urban) in Cvetetovi (Cveto), oboji so bili znani kot ribiči. Vrbanova Micka je poznala veliko pripovedi, kakor tudi gospodinja sosednje domačije, Žnidarjeva Ivka (Ifka). Vrbanova je tudi Tanja Muhvič, prof. slovenistike, ki smo jo že omenili.

Smo že na osrednjem delu vasi. Z mostu preko Kolpe gremo mimo nove Pavuove, tudi Frizerkine in pridemo naravnost do domačije Sučov, tudi Glešinčeva, ker je bil nekdanji gospodar Josip, ki je prišel iz Osilnice, malo naglušen. Je pa znana njegova prodaja kože župniku iz Rezug, potrjena je bila s posebno pogodbo. Gremo naprej ob robu Dimovca. Sosednja je Buolhova oz. Tropetova. Sledijo Martinova, Japova, Šuštarčena in Mehejuova. Naprej ob poti k cerkvi je domačija Staneta Šuštarčenega. Na spodnji strani bomo začeli pod cerkvijo z Zapuotno, tudi Ribičeva. Naslednja je Potukarjeva (tudi Potučka), kjer živi gradbeni ing. Pajnič, ki mu je bilo zaupano, da so dokončali dolgotrajno gradnjo onkološke klinike v Ljubljani.

Tu je še stari vodnjak za Hrvatsko. Je eden redkih, kjer še priteče pitna voda. Sledi Koštajnarjeva in že smo ponovno na majhnem trgu. Tu je Šimanova in na drugi strani (stara) Pavuova in že smo pri domačiji Katrških. Pavuovi so sosedi Pavletove, obe po dveh Pavlih, ki sta si bila v sorodu. Pavletov Pavle je bil večkrat v Ameriki in se je ukvarjal s prodajo in krošnjarstvom. Tudi Hrvatsko ima domačijo Hrvaškega šnajdarja. Otroci hrvaških družin so si zgradili hiše naprej, že na nekdanjem polju. Tu so domačije Pavuovega Jožeta (sedaj drugi lastnik), Čopova hiša, Katrškega Lojzka, Šimanova hiša in zadnja v vrsti Marije Martinove.

Lep je sprehod po desnem bregu Kolpe **od Hrvaškega proti Turkom**, po novozgrajeni cesti za Brod, ker stare poti, steze so že opuščene. Prva vas je manjši zaselek **Hrvaški Ložec/ Ložac** in med potjo boste v Žrneku opazili nad cesto opuščeni mlin.

Turki (295 m n/m)

Turki (Turke) vas z značilnim imenom, sosed nasproti ležečemu Grintovcu, nas spominja na turške vpade. Tudi bližnji vrhovi (Mala in Velika Straža, Viderna) in kakšen priimek, nas spomni na te čase. Turki so postali samostojna župnija leta 1807. Že v 18. stol. so imeli kapelico (1735), ki pa je sodila pod kaplanijo Hrvatsko (1735) in župnijo Kuželj. Zaradi oddaljenosti je verske obrede takrat opravljal osilniški župnik, kar vidimo po vpisih v matične knjige.

Leta 1710 se je v Turkih rodila Helena Kovač, hči Luke in Helene, rojene Štimec. Tudi njo je krstil Frančišek Kosler, osilniški župnik.

V Turkih je sedež župnije, nekoč so imeli šolo, trgovino in gostilno, ki je slovela po plesih v tem delu doline.

Naj omenimo samo dva zelo priljubljena župnika v Turkih. Lovro Lenac je bil v Turkih 35 let župnik. 2. januarja 1921 bi moral imeti sveto mašo v podružnični cerkvi sv. Florjana na Hrvatskem. Na strmem delu poti proti Hrvatskemu, v spremstvu s številnimi verniki, mu je odpovedalo srce. O tem priljubljenem župniku so pisali številni časopisi doma in med izseljenci v Ameriki. Župnik je prišel iz Primorja, Senja, v te kraje in ob njem se je priselila cela družina, ki je potem pognala korenine v dolini.

Drugi župnik je bil Josip Poslek, ki je bil premeščen v te oddaljene kraje zaradi prevelike svobodomiselnosti. Tu je opravljal svoje pastirsko delo desetletja. Med vojno, ko je bil osilniški župnik Fister interniran v Italijo, je opravljal versko službo tudi v Osilnici. V težkih razmerah je imel verouk za vse otroke in jih pripravil za prvo sveto obhajilo. Včasih tudi starši niso vedeli za vse to. Med vojno je pomagal partizanom, posebno ko je bila tam zasilna bolnica. Vedno se je vozil s kolesom in bil pripravljen z vsakim pokramljati. Nobena oblast ga ni mogla utišati. Osilničani so radi šli k maši na »Ruokovo« na Hrvatsko, ko je župnik Poslek razpredal, kaj je bilo prej, kokoš ali jajce. Harmonij so mu vedno prinesli iz Turkov, da je bilo veliko petja pri sveti maši. Pesmi z obeh strani Kolpe.

Na Kolpi je bil nekoč jez med Turki in Grintovcem. Žal je po vojni počasi propadel. Na turkovški strani je bil mlin, kamor so nosili mleti koruzo, pšenico, ječmen, kar so pač posejali. Mlin bi nam marsikaj povedal.

Pohodniki in drugi obiščejo še vasi nad Turki, katere so večinoma zapuščene (od 500 do 600 m n/m). Kar štiri naselja so nastala na teh pobočjih.

Zakrajc (350 - 500 m n/m)

Zakrajc je naselje sestavljeno iz treh zaselkov (Spodnji, Srednji in Zgornji Zakrajc). Ob koncu vojne je bilo še sto prebivalcev, danes skorajda prazen. V Srednjem Zakrajcu je, žal že pokojni, **Bojan Pajnič v »Rezučki hiši«** naredil lepo etnološko zbirko. Veliko let, časa in denarja je porabil, da je zbral in uredil zbirko. Zbirko sedaj v Delnicah preurejajo v etnološki muzej, ker Zakrajc postaja prazen, brez ljudi. Škoda, Bojan bi to zaslužil, vsaj poimenovanje.

Bojan je bil strasten zbiralec vsega, kar je človek v teh krajih naredil in uporabljal pri delu in življenju. Ne samo materialne dobrine, tudi popisoval je delo, orodje, hišna imena. Proučeval je postavitev in orientacijo posameznih cerkev v pokrajini, ki jih je kar 14, ter povezave med njimi. Tako je tudi on prišel do zaključka, da je središče teh povezav osilniška cerkev svetih apostolov Petra in Pavla, najstarejša cerkev v dolini. Povezati moramo cerkve v dolini, Ribjek – Sveta Gora in Žurge – Rezuge.

Bojan Pajnič pred Rezučko hišo, ki je bila pravi etnološki muzej (foto: Janez Ožura)

Bojan je pred dvema desetletjema zapisal o svojem Zakrajcu naslednje: Po podatkih župnije Turki je bilo leta 1924 v Zakrajcu (Zgornji, Srednji in Spodnji) z zaselkom Žrnek 16 hiš in 78 prebivalcev. Hišna imena domačij so: Koštovnikovi, Marketovi, Tatanovi, Merletovi, Žagarčeni so domačije v Zgornjem Zakrajcu. Šešički, Rezučki (domačija Bojana), Verunkeni, Rebarčevi, Nakrajni so domačije v Srednjem Zakrajcu. V spodnem so Brkanovi, Malnarčeni, Rulovkeni, Uosmakovi. Zaselek Žrnek je imel dve domačiji, Šuštarjevi in Malnski.

Tudi Zakrajčani se vsako leto zberejo za »Zakrajčko Petruvu«, ko se zberejo pri novo-zgrajeni kapelici (zaobljuba) in potem sledi tradicionalno slavlje.

Malo naprej je **Podgora** (660 m n/m), ki se je še sredi 18. stoletja imenovala **»Dimovec«**, po bližnjem hribu. Pred prvo vojno je tu živelo preko 100 prebivalcev, še leta 1961 je bilo preko 70, danes skoraj prazna. Še malo in pridemo na **Požar** in potem še v **Kalič**. Vsa tri naselja imajo prav značilna imena (gora, požar, kal). Priimki starih vaščanov so prav domači, Kovač, Štime(a)c, Rugole, Tome(a)c ... Tudi tu so domačije prazne in le občasno, ob

kakšnih praznikih (Petruvo v Zakrajcu) pridejo potomci pogledati dom svojih prednikov.

Naprej od Turkov je, nekoliko umaknjeno od ceste, naselje **Seduci – Sedalce**. In že smo pri nekoč pomembnem prehodu – mostu preko Kolpe Mirtoviči – Gašparci. Most, ki bi ga med zadnjo vojno skoraj porušili. Zadnje naselje, katerega bomo omenili na tej strani so Gašparci.

Čabranka

Čabranka (po domače **Čebranka**) se omenja najprej kot **Ossionica**. Šele s prihodom Zrinjskih, ki so se utrdili v novonastalem naselju **Čabar/Čeber**, kateri je nastal v kotlu ob izviru (čeber = škaf), je dobila ime po njem.

Iz Zamosta se peljemo (hodimo) po »Porudniku« na »Pleško ravnico«, ki je bila nekoč bolj močvirnata in travnata. Tukaj je nekdanji obrat Kovinoplastike iz Loža, ki je privatiziran. Kot zanimivost naj omenimo, da je bil ta obrat v 60-tih letih 20. stol. namenjen Osilnici, pa je to preprečil partijsko-politični vrh (republiški in občinski) zaradi zaprtega območja Kočevska Reka.

Pri obratu Kovinoplastike je odcep za Podstene in Fažunce, ki smo jih že omenili.

Kaskade na Čabranki v Sopotju

Podstene

so bile konec 15. stol. v gerovski župi kočevskega gospostva in so imele dva podložnika. Je naselje ob romarski poti na Sveto Goro. Močan izvir pri Podstenah je včasih dajal vodo tudi Osilnici, ko so skupaj zgradili vodovod za Osilnico, Plešce in Zamost (v 60-tih letih 20. stol.). Omenimo še, da se je 1710 v Podstenah rodila Marta, katere starša sta bila oče Johan Wolf in mati Marija, rojena Malnar.

Ob cesti za Plešce je bilo v 60-tih letih igrišče, kjer sta se velikokrat pomerili moštvi Osilnice in Plešč v malem nogometu. Bili so številni prvomajski turnirji, na katerih so nastopila tudi moštva iz Čabra, Gerova in celo Reke. Novejše igrišče je sedaj dvignjeno (nasuto) in ni poplavljeno ob večjem deževju. Svet ob Čabranki je sedaj nasut z odpadnim materialom, ki je nastal ob gradnji ceste.

Na drugi strani Čabranke, na slovenski strani je »Krušlova Uoka«, kjer je bilo tudi nekaj tekem v nogometu. Bolj znana je iz preteklosti, ker so tu zakopavali poginule živali (govedo, prašiče, konje). Čez kakšen dan ali dva so se tam znašli Romi (po domače takrat cigani) iz različnih krajev vse do Broda. Odkopali so živali ter jih primerno pripravili in pojedli. Danes tega ne vidimo več.

In ko smo že pri Romih, omenimo še znano družino Avgusta in Lube z otroki ter nekoliko bolj gosposkega Toneta. Svoj tabor so imeli v gozdičku med Malim Logom in Gerovom. Ljudje so jih imeli za svoje, domače. Sami so naredili (skovali) in potem prodajali kmečko orodje, motike, srpiče, sekire in podobne predmete ter ob tem prosili za vbogajme. Ljudje so jim radi dali, ker niso kradli. Gazda Avgust se je pri vojaki naučil tudi pisanja in je v času služenja pogosto pisal ženi, da ji je potem Šnajdarjev Jože iz Osilnice prebral in odpisal po njenem nareku.

Pred desetletji (50.-tih letih) so prihajali v dolino »tujci« Romi. Zgodilo se je, da je bila kolona romskih vozov dolga tudi kilometer in več. Ob slavih, porokah in podobnem, so prišli tudi Romi iz Italije, kar se je poznalo že na zunaj po opremi voz, kasneje velikih avtomobilih. V takih primerih je prišel tovariš miličnik iz Petrine ali Kočevske Reke in jim pokazal pot naprej preko zamoškega mosta.

Vsa naselja v tem prostoru so mlajša in so nastala v 17. stoletju ali kasneje. Najpomembnejše so Plešce.

Plešce (325 m n/m)

Plešce (325 m n/m) so verjetno nastale konec 17. stoletja, ko so Zrinjski začeli z železarstvom na področju Čabra in Trstja. Območje, kjer so nastale Plešce, je bilo v preteklosti zaradi nanosov hudourniškega potoka in Čabranke vse do »Porudnika« (pleška ravnica) močvirnato in poraslo s travo. Naselje je nastalo na obrobju, na neporaslih in golih nanosih – plesih. Teh ples je bilo verjetno več, kar nam kaže tudi razporeditev hiš. In ples, plesi so dali ime – Plešce in ne po nedeljskih zabavnih plesih. Že sama razporeditev naselja nakazuje, da je na teh plesih nastalo naselje iz več skupin domačij. Tako pri cerkvi, ki je bila zgrajena kasneje, kakor tudi na levem in desnem bregu potoka.

Po osilniških virih se je na Pleščih leta 1710 rodil Bartolomej, sin Simona Kovača in Gertrude, rojene Štimec. Tudi Bartolomeja je krstil osilniški župnik Frančišek Kosler, kakor mnoge druge na desnem bregu Čabranke in Kolpe. Tudi poročil in pokopal.

Pomen Plešč se je povečal, ko je bila vzpostavljena povezava doline z Brodom na Kolpi. To je omogočila izgradnja mostu čez Kolpo (Mirtoviči–Gašparci) konec 18. stol. S tem je bila

Plešce, pogled s Strme rebri

omogočena večja gospodarska povezava doline vse do Karlovca. V 19. stol. so Plešče dobile župnijo (1807), občino in šolo. Starodavno šolsko poslopje je še danes namenjeno šoli in tudi vrtec je našel tu svoj prostor. Odprli so gostilne in trgovine, ko se je povečal promet. Znane so bile tudi po nedeljskih plesih, ki so bili v lesenih paviljonih. V preteklosti je bilo v dolini tega več, saj je bila to ponekod edina zabava. Po vojni so zgradili tudi kulturni dom.

Med vojno je bilo v in ob nekdanjem plesišču zbirališče za pregnance s požganih domov. Ko so Italijani »prignali« dovolj ljudi, so jih v konvojih s kamioni odpeljali na Reko in potem v taborišča. Tiste, ki so jih potem streljali kot talce ali poslali pred vojno sodišče, so imeli zaprte v kletih na Pleščih. Italijani so požigali tudi na desnem bregu Čabranke in ljudi izselili.

Plešče so živahno naselje ob spodnji Čabranki, z nekaj obrati, pošto, gasilci, gostilno, žal brez trgovine. Imajo kulturni dom. Prav uspešno je družinsko podjetje GEC d.o.o., ki deluje že skoraj pol stoletja. Svojo dejavnost so razširili še na turizem. V Srobotniku je družina Gec Andlar iz Plešč zgradila apartmajsko hišo Rupicapra – počitniška hiša Gams.

Gasilsko društvo so dobili že pred drugo vojno in lepo sodeluje z osilniškim. V novejšem času se je središče vasi premaknilo, ko so podrli eno najstarejših kmečkih domačij – »Tomaževo«. Bila je tipična kmečka domačija, podkletena (klet, hlev). Ob ovinku in pred cerkvijo je tako nastal majhen trg z vodnjakom.

Na drugi strani ceste je restavrirana in za ogled pripravljena "Palčava šiša" (tudi Čopova ali Bertina). Je lep primer bogatejše hiše na podeželju, ko se je sem priselila družina Čop z Notranjske. V preteklosti je bila tu trgovina in gostilna, tudi s turizmom so se ukvarjali. Potomec, Marko Smole je hišo preuredil in postala je etnološki muzej, ki daje poleti nekaj več utripa naselju. Omenimo še ohranjeni mlin »Tomaževih« in hiše na desnem bregu potoka, ko ima vsaka do-stop do ceste po svojem mostičku.

Plešče, avgustovski semenj pred cerkvijo.

Kamenski Hrib

Kamenski Hrib je naselje, ki je nastalo podobno kakor Požarnica in Okrivje, ob poti proti Sv. Gori in Malemu Logu ter naprej za Gerovo in morje. V preteklosti so bili znani po apnenicah. Danes tu živi nekaj več ljudi, v primerjavi s Požarnico in Okrivjem.

Kamenčani pravijo, da naj bi nekoč Peter Klepec obiral češnje pri njih, ko so prišli Turki. S češnjami je Turke obmetaval in jih s tem odvrnil od napada in ropanja. Ni bil Peter, bil je Martin, sin Georga (Jurija) Malner in Helene, rojene Kuzele, ki se je rodil 1717 v Kamenskem Hribu. Prvi v matičnih knjigah.

Mandli

Mandli so nastali v 17. stol., kakor ostala naselja na desnem bregu srednje Čabranke. Danes je nekoliko večje obcestno naselje, ki ima zaselek ob mostu preko Čabranke za Papeže (prehod za dvolastnike). Pred vojno je bila v Mandlih tudi gostilna in trgovina, ki je med vojno marsikaj doživela.

Prvi Mandlovec, ki je bil zapisan v osilniških knjigah, je bil Peter, ki se je rodil očetu Andreju Kovaču in materi Margareti, rojeni Markovič.

Iz Mandlov, pri »Jurinovich« izvira rod Evgena Kvaternika, krajišniškega častnika in politika v drugi polovici 19. stol., še v času Avstro-Ogrske. Domačija Jurinovich je starejša hiša, kar kaže še danes in hrani morda še kakšno skrivnost ...

Okrivje in Požarnica

Okrivje in Požarnica sta naselji, ki ju sestavlja več manjših zaselkov. Verjetno sta nastali v 17. stol. s krčenjem in požiganjem gozda v času fužinarstva v Čabru. Takrat so potrebovali veliko oglja za potrebe fužine (železarne). Ponekod so tudi kmetje iskali železovo rudo in jo topili. Danes sta večinoma opuščeni naselji. Poimenovanje obeh naselij je zanimivo. Požarnica nas spominja na obdobje krčenja s požiganjem, da so pridobili rodoviten svet. Okrivje pa na ukrivljen, usločen svet, ki ga je tu veliko.

V preteklosti so imele vasi Okrivje, Požarnica, Kamenski Hrib in Podstene enako ali celo več prebivalcev kakor v dolini ležeče Plešče. To lahko sklepamo po rojstvih iz prve polovice 18. stoletja v osilniških zapisih. Vas Okrivje se omenja že 1709, ko je bila rojena Agnes (Neža) Merle, leta 1710 pa sta rojena Uršula Turk in Andrej Pavlič.

Ker je imelo Okrivje v začetku 18. stol. največ prebivalcev v tem prostoru, so razmišljali, da bi odprli šolo, kar pa se ni zgodilo. Imeli so celo mlin.

Omenimo še sotesko **»Sopotje«**, ki je predstavljala v preteklosti velik problem za cesto. Ob vsakem večjem deževju je bila zaprta zaradi podorov. Reka in cesta sta si v 19. stol. našli svoj prostor v tem predelu, kjer je več slapov (kaskad), zato **Sopotje**. »Sopot« pomeni tudi slap, brzica.

Na Čabranki so tudi kaskade, ki so jih zgradili italijanski gradbeniki zaradi hudourniške narave reke. Žal so danes ogrožene zaradi prevelikega zajemanja vode iz Čabranke za potrebe male hidroelektrarne. Ne držijo se dogovora med Slovenijo in Hrvaško.

Sopotje

Žagarji

Žagarji so sestavljeni iz zaselkov v Spodnjih in mlajših Zgornjih Žagarjih. Ime so dobili mogoče po priseljenem kmetu Žagarju (Sager), potomcu kmeta srednjeveške Belce? Ležijo na desnem bregu Čabranke, na hribovitem svetu. Ko še ni bilo ceste skozi »Sopotje«, je šla cesta na Žagarje in v Čabar. Konec 19. stol. je bila zgrajena cesta ob Čabranki od Mandlov do Čabra. Največji problem je bila gradnja na Sopotju, kar je bilo rešeno šele v tem tisočletju z novo, sodobnejšo in utrjeno cesto.

Zanimivo, da se prvo omenjeni iz vasi Žagarji ne piše Žagar. Leta 1710 se je rodil Anton Merle, sin Georga (Jurija) in Gertrude, rojene Štimec.

Med potjo proti Čabru lahko samo pomahamo Črnemu Potoku, ki je na drugi, slovenski strani Čabranke. **Čabar** ali **Čeber** po domače se zaradi svoje lege in obrobja ni mogel razviti v večje tržno naselje. Tu je sedež občine (Grada Čabar), v preteklosti tudi okraja. Poleg osnovne šole ima gimnazijo in nekaj poklicnega izobraževanja. V dvorcu Zrinjskih je tudi muzej in galerija. Ni več stare industrije (železarstvo, lesna), je le nekaj obratov. Ne bo vam žal, če se ustavite pri OPZ Pintar, že na izhodu iz naselja. Pri gospodinji Aniti Pintar lahko kupite domači sir (Čabranski škripavec, Činkl) in druge dobrote.

Sprehodite se do izvira(ov) Čabranke.

V samem Čabru je mejni prehod za Travo in Loški Potok. Za Babno Polje se morate povzpeti na Parg in Prezid, ki je že na meji z Babnim Poljem. Tu so ostanki iz rimske dobe (Vražji vrtec) in začetki Ljubljane.

ZAKLJUČEK

Sprehodili smo se skozi čas in prostor doline in tudi dežele. Veliko je podobnosti na obeh bregovih. Povsod bomo še našli ljudi, neke več, neke manj. Dolina še vedno diha, na obeh straneh, z levo in desno polovico pljuč. Ali bodo dopustili, da življenje tukaj zamre? Če so bili predniki tako vztrajni na tem koščku zemlje, potem se morajo tudi današnji prebivalci zavzeti, da ostanejo naselja živa.

Naj vas knjižica spremlja na sprehodu po dolini, da jo prelistate v mirnih kotičkih, ki jih boste našli po vaseh na pobočju hribčkov, na klopici pred kakšno hišo v dolini ali ob/na bregovih potokov, šumeči reki...

V pomoč vam bodo fotografije vasi in ostalih lepot, ki sta jih naredila Igor Kastelic in Janez Ožura ter tako popestrila knjigo. Zraven so še fotografije drugih, ki so jih prispevali. Prav tako je tudi nekaj družinskih slik.

Da je knjiga tako prijetna na pogled in za branje, je zaslužna Janja Trdan Dulmin, ki jo je oblikovala ter povezala tekst in številne fotografije.

Tanja Muhvič, poznavalka domače govorice, je opravila jezikovni pregled in pomagala pri številnih domačih poimenovanj, da ne gredo v pozabo. Opravljeno je bilo veliko delo.

Zahvala gre tudi številnim posameznikom, s katerimi sem govoril oziroma so mi pomagali pri vaških zgodbah in hišnih poimenovanjih. Žal, mnogih ni več med nami.

Hvala vsem že omenjenim in tudi tistim, ki so me vzpodbujali in stali v oporo pri pisanju zgodb in zgodovine doline. Upam, da bodo tudi drugi »prijeli za pero«.

Spomnimo se še tistih, ki so finančno podprli projekt knjig o občini Osilnica in Osilniški dolini. Le s skupnimi močmi bomo primerno proslavili obletnico prve omembe kraja v dolini ob sotočju Kolpe in Čabranke.

Osilnica - Ljubljana, jesen 2021

VIRI IN LITERATURA

Viri

Nadškofijski arhiv Ljubljana, fond ŠA

Župnije, sign. 232, Osilnica, spisi 1799-1919, 1920-1940-1960

Župnijski arhiv, Kočevje, fasc. 8, spisi

Šolstvo, ŠAL 18/4-19, fasc. 47, dekanija Kočevje

NŠAL 2, Spisi II., fasc. 44, in 45, koncentracija škofij, regulacija župnij 1782-1785,

Razdelitev inventarja ukinjenih samostanov novim župnijam 1789-1794

Matične knjige župnije Osilnica, 1709 – 1884 (krstna, poročna in mrliška knjiga)

Letopis ljubljanske škofije za leti 1834-1835 (Catalogus cleri Diocesis Labacensis

anno MDCCCXXXIV I in anno MDCCCXXXV)

Zgodovinski arhiv Ljubljana, fascikli:

KOČ 1 – Okrajno glavarstvo 1 – 14, 55, 56, 57, 63, 65

KOČ 5 – Občina Osilnica 1, 2, 3, 4, 5, 6

KOČ 9 – ZKS – KOČ 6

KOČ 11 – OLO Kočevje 327 – 36, 38, 60, 63, 100, 101

KOČ 19 – KLO Osilnica – 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11

KOČ 20 – KLO Papeži – 1, 2, 3, 4, 5, 6

KOČ 34/1 – Občinski ljudski odbor Kočevje – 1, 2, 3, 4

KOČ 34/2 – ObLO Kočevje, Skupščina občine Kočevje – 1, 2, 3, 4

KOČ 38 – Občinski ljudski odbor Osilnica – 1, 2, 3, 4

KOČ 56 – Osnovna šola Bosljiva Loka 1

KOČ 68 – Osnovna šola Osilnica 1

KOČ 69 – Osnovna šola Papeži

Arhiv Slovenije

SI AS fond Komisije za fevdne zadeve, škatla 23, urbar deželnoknežjega gospostva Kočevska Reka 1498

(skupaj z urbarjem Žumberk 1498)

SI AS 174 Terezijanski kataster za Kranjsko

SI AS 175, Jožefinski kataster za Kranjsko, t.e. 164 (Osilnica), 172 Bosljiva Loka), 173 (Žurge)

SI AS 176/N/N185 (franciscejski kataster) Osilnica k.o.

295 Žurge k.o.

353 Bosljiva Loka k.o.

Zasebni arhiv Bojana Pajnič, Zakrajc

Zasebni arhiv avtorja

Družinski arhivi: Gorše- Mirtoviči, Janeš Roman – Bezgovica, Lenac – Bosljiva Loka, Malnar – Sela-Osilnica,

Ožura – Mihaljevič – Troha, Osilnica, Osvald Zdenka – Sela, Ožura – Karlovec,

Ožura – Osilnica, Rutar Viljem, Sela, Ljubljana, Štimec-Mejač, Osilnica, Avstralija,

Tomec Anton,-Sela, Vesel Cveto – Sela, Žagar Anton – Osilnica

Statistični podatki matičnega urada Osilnica za leta 1945-1969 in leto 1994

(knjiga rojstev, mrliška knjiga, objave – prijave.....)

Literatura

- BEZLAJ France, Slovenska vodna imena I-II, Ljubljana 1956-1961
- BRITOVŠEK Marijan, Razkroj fevdalne agrarne strukture na Kranjskem, Slovenska matica, Ljubljana 1964
- BRODAR Mitja, Paleolitska slika mamuta pri izviru Kolpe?, Arheloški vestnik, XXIX, Ljubljana 1978
- CRNKOVIĆ Emil, Tragom goranskih (po)kučaraca, Brod Moravice, 2012
- Delač-Petović dr. sc. Karmen, Peter Rutar, skica za portret, Novi Odmev, glasilo kulturno prosvetnega društva Slovenski dom, Zagreb, okt. 2020, št. 73, ISSN 1331-548X
- DELLA SCHIAVA A. Tedi, Kraške jame pri nas, Osilniška dolina št. 14, 1998 in št. 15, 1999
- Dva bregova eno srce, Življenjske pripovedi iz doline Kolpe in Čabranke, zbrala in uredila Makarovič Marija, Pokrajinski muzej Kočevje, Kočevje 2002
- FERENC Mitja, ZUPAN Gojko, Cerkve na Kočevskem nekoč in danes, Kočevje 1993
- FERENC Mitja, Izgubljena kulturna dediščina kočevskih Nemcev, 1993
- FILIPČ France, Slovenci v Mauthausnu, Cankarjeva založba, Ljubljana 1998
- GABERSKI Vinko, Fieso pri Piranu in še kaj, Jezik in slovstvo, 1958/59, letnik IV., št. 3
- GESTRIN Ferdo - MELIK Vasilij, Slovenska zgodovina od konca osemnajstega do 1918, DZS, Ljubljana 1966
- GESTRIN Ferdo, Reformacija v Ribnici in okolici, Kronika 30, št.2, Ljubljana 1982
- Industrijske rastline (lan, konoplja, murve) na Slovenskem, Kronika 39, 1991
 - Mitninske knjige 16. in 17. stoletja na Slovenskem, SAZU, Ljubljana 1972
 - Slovenske dežele in zgodnji kapitalizem, Slovenska matica, Ljubljana 1991
 - Trgovina slovenskih dežel z italijanskimi ob koncu srednjega veka in v XVI. stoletju, Zgodovinski časopis, letnik 29, 1975
- GOLEC Boris, Nedokončana kroatizacija delov vzhodne Slovenije med 16. in 19. stoletjem, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Ljubljana 2012
- GOLEC Boris, OKOLIŠ Stane, Turjaški arhiv in njegovi slovenski dokumenti, Arhivi 19, 1996
- GOLOB Nataša, Poslikani leseni stropovi Na Slovenskem do sredine 18. stol., Slovenska matica, Ljubljana 1988
- GORŠE Jože, Vas Mirtoviči, Osilniška dolina št. 12
- Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev, Zgodovina agrarnih panog, II., DZS, Ljubljana 1980
- GOSTENČNIK Januška, Krajevni govori ob Čabranki in zgornji Kolpi, 2018, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Založba ZRC SAZU, Ljubljana 2018
- GRAFENAUER dr. Bogomir, Zgodovina slovenskega naroda, I. – V. zvezek, DZS, Ljubljana 1964 - 1974
- Kmečki upori na Slovenskem, DZS, Ljubljana 1962
- GRANDA Stane, Mala zgodovina Slovenije, Celjska Mohorjeva družba 2008
- Politične razmere na Kočevskem v letu 1948, Kronika, letnik 43, št. 3, 1995
- GROTHER, dr. Hugo, Der Deutsche im Gottscheerland, zbirka "Der Deutsche im Ausland", Heft 22 Langensalza 1930
- GRUDEN dr. Josip, Zgodovina slovenskega naroda, reprint 1.izdaje, Mohorjeva družba, Celje 1992
- Slovenski župani v preteklosti, Ljubljana 1916
 - Cerkvene razmere med Slovenci v petnajstem stoletju in ustanovitev ljubljanske škofije, Ljubljana 1908
- HAUPTMANN Ludmil, Erläuterungen zum Historischen Atlas der österreichischen Alpenländer, I. Abteilung – die Landgerichtskarte, 4. Teil, Krain, Wien 1929
- HIRC Dragutin, Gorski kotar, Zagreb 1898, ponatis 1993, Rijeka
- HÖFLER Janez, O prvih cerkvah in pražupnijah na Slovenskem,
- HOLZ Eva, Razvoj cestnega omrežja na Slovenskem ob koncu 18. in v 19. stoletju, ZRC SAZU, Ljubljana 1994
- JAKLIČ Franc, Ignacij Knoblehar in njegovi sodelavci, Družina 1996
- JARM Stane, Spomini na Petruvu, Osilniška dolina št. 7, 1996
- JUG Stanko, Turški vpadi na Kranjsko in Primorsko do prve tretjine 16. stol., GMDS, 24, 1943
- Turški vpadi na Kranjsko in Primorsko od prve tretjine 16. stol. do bitke pri Sisku, Zgodovinski časopis, 9, 1955
- JUŽNIČ, dr. Stanislav, Kočevski Slovenci in Nemci v 15. Stoletju, Arhivi 35 (2012)
- From Wilwoods and Back The Development of Gottscheer Land and Nearby Valley (Ossiuniz, Suchen, Polland) (1494 – 2016), Fara – Oklahoma 2007
 - Gottscheers' Southern Neighbors in Kostel - Južni sosede Kočevjarjev v Kostelu (1247 – 2015), Fara – Oklahoma 2007

- KEBE Janez, Loška dolina z Babnim Poljem, Ljubljana 1996
- KNEŽEVIĆ HOČEVAR Duška, Družbena razmejevanja v dolini zgornje Kolpe, ZRC, Ljubljana 1999
- KOBLAR Anton, Drobtinice iz furlanskih arhivov, IMDK, 1. – III., 1891 – 1893
- Kranjske cerkvene dragocenosti l. 1526, IMDK, V. 1895
- KOS Dušan, Urbarji za Belokrajino in Žumberk (15.-18. stoletje), I. in II., izdala SAZU, Ljubljana 1991
- KOS dr. Milko, Zgodovina Slovencev od naselitve do reformacije, Ljubljana 1933
- Srednjeveška kulturna, družbena in politična zgodovina Slovencev, izbrane razprave, Ljubljana 1985
- KOVAČ Ana, Rože iz papirja, Osilniška dolina, št. 4
- Krajevni leksikon Slovenije, II. knjiga, Jedro osrednje Slovenije in njen jugovzhodni del, DZS, Ljubljana 1971
- KROŠL Anton, Zemljiška odveza na Kranjskem, inavguralna disertacija, Ljubljana 1941
- LAH Evgen, O pomenu naših krajevnih imen, Ljubljanski zvon, letnik 13, št. 11, 1893
- LASZOWSKI Emilij, Gorski kotar i Vinodol, Zagreb 1923
- LAVRAČ (ŠTIMEC) Irena, Floristične zanimivosti Kolpske doline, Osilniška dolina, št. 6, 1996
- Blagajev volčin v dolini, Osilniška dolina št. 10
 - Redke in lepe, Osilniška dolina št.16-november 1999
- LENAC Olga, Naša najstarejša vaščanka, Osilniška dolina, št. 3
- Krošni j' butare, Osilniškadolina št. 7, 1996
 - Spomini na dom, Osilniška dolina št. 10, 1997
- LEVIČNIK Jos. Potopisne črte, Iz Ljubljane v Ljubljano, Kmetijske in rokodelske novice, 1893, letnik 51, štev. 43, 45 in 47 (27. 10., 10. 11., 26. 11. in 22. 12. 1893)
- MAČEK Jože, Na zemlji domači, Celjska Mohorjeva družba, Celje 2007
- MAL dr. Josip, Zgodovina slovenskega naroda, reprint 1. izdaje, Mohorjeva družba, Celje 1993
- MELIK Vasilij, Ribnica in deželnozborske volitve 1861-1913, Kronika 30, 1982
- Volitve na Slovenskem 1861-1918, Ljubljana 1965
 - Frankfurtske volitve 1848 na Slovenskem, Zgodovinski časopis II – III (1948/49), 1948
- MALNAR Marija, Fonološki opis čabarskih govora na frazeološkem korpusu (doktorska disertacija, mentorica: prof. dr. Mira Menac-Mihalič). Zagreb. 2012
- MALNAR Slavko, Povijest čabarskog kraja, Čabar, Matica Hrvatska ogranak u Čabru, Čabar 2007
- Rječnik govora čabarskog kraja, Matica hrvatska-ogranak u Čabru, Čabar 2008
 - Prezimena u čabarskom kraju kroz stoljeća 1498 – 1997, Ogranak Matice hrvatske u Čabru, Čabar 2001 in Čabar 2010
 - Življenje v preteklosti, Ravnice, 2013
- MIKLAVČIČ Maks, Predjožefinske župnije na Kranjskem v odnosu do politične uprave, posebni odtis Glasnika Muzejskega društva za Slovenijo, Ljubljana 1945
- MIKUŽ Metod, Pregled zgodovine NOB v Sloveniji, I. – V. knjiga, Ljubljana, 1960 – 1973
- Zgodovina slovenskegaosvobodilnega boja, Prešernova družba, 1970
- MOŽINA Jože, Slovenski razkol, 1. Izdaja, Ljubljana 2019
- OBERGFÖLL Josef, Beitrage zur Geschichte und Landeskunde von Gottschee, Gottsche 1918-1920 (3 snopiči)
- OKOLIŠ Stane, Prisega župljanov Osilnice pred inšpektorjem turjaških posestev na Kranjskem v Kočevju l. 1738, GOLEC Boris in OKOLIŠ Stane, Turjaški arhiv na Dunaju in njegovi slovenski dokumenti, ARHIVI XIX, 1996
- OSILNIŠKA DOLINA, glasilo Civilnega gibanja za Osilniško dolino, 1- 18, 1994 – 2002
- OTOREPEC Božo, Doneski k zgodovini Ribnice in okolice v srednjem veku, Kronika 30, 1982
- Gradivo za slovensko zgodovinov arhivih in bibliotekah Vidma, Viri za zgodovino Slovencev 14, ZRC SAZU, Ljubljana 1995
- OŽBOLT Anton, Dežela Petra Klepca, Ljubljana 1974
- OŽURA Jože, Župnija Osilnica v deželi Petra Klepca, Založba Družina, 2009
- Osilnica in dolina v preteklosti, Osilniška dolina, št. 1, 1994 – št. 18, 2002
 - Ohcet v Rezugah, Osilniška dolina, št. 4, 1995
 - Peter Klepec, Osilniška dolina št. 18, 2002
 - Naša hišna imena, Osilniška dolina, št. 11, 12, 13, 18
 - Stari znanci, Osilniška dolina, št. 12, 14, 18
 - Naši ljudje iz preteklosti in sedanosti, Osilniška dolina št.(17) junij 2000
 - Malinišče, Osilniška dolina št. 5
- OŽURA Vesna, Geografske možnosti sonaravnega razvoja občine Osilnica, dipl.delo, UL, FF, oddelek za geografijo, 2001

- PARAPAT Janez, Doneski k zgodovini Kranjskih mest, Kočevje, Letopis Matice Slovenske 1874
- PERKO Drago, Slovenija – Pokrajina in ljudje, Geografski inštitut ZRC SAZU, 1996/97, 2001, založba MK 2001
- PETERLIN Stane, Pokrajinske in botanične zanimivosti v dolini Zgornje Kolpe, Varstvo narave I., Ljubljana 1962
- PLEVNIK dr. Danko, Slovenci na Hrvaškem, Črnomelj-Metlika 1998
- PREINFALK Miha, Auerspergi po sledih mogočnega tura, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 2005
- RESMAN Blaž, SERAŽIN Helena, Umetnostna topografija Slovenija, UE Kočevje, občine Kočevje, Kostel in Osilnica, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU, Ljubljana 2010
- RUGOLE Jože, Krošnjarstvo v Osilniški dolini, Osilniška dolina št. 9, 1997
- Urmoharji iz Kolpske doline, Osilniška dolina št. 10 in 11, 1997
 - Iz življenja naših prednikov, Osilniška dolina št. 15, 1999
- SIMONIČ Ivan, Zgodovina kočevskega ozemlja, Kočevski zbornik, Ljubljana 1939
- Zgodovina mesta Kočevja in Kočevske, 500 let mesta, Kočevje 1471 - 1971, Kočevje 1971
 - Kočevjarji v luči krajevnih in ledinskih imen, Glasnik muzejskega društva za Slovenijo, XVI 1935
 - Zgodovina kočevskega ozemlja od naselitve do leta 1941, Kočevsko, Kočevje 1956
 - Geografski pregled kočevskega jezikovno mešanega ozemlja, Kočevski zbornik, Ljubljana 1939
- SIMONITI dr. Vasko, Turki so v deželi že, Turški vpadi na sloven-sko ozemlje v 15. in 16. stoletju, Mohorjeva družba, Celje 1990
- Organizacija obrambe pred Turki na ribniškem območju v 16. stoletju, Kronika 30, št. 2, 1982
 - Prispevek k poznavanju turških vpadov v letih od 1570 - 1575, ZČ, letnik 31, št. 4, 1977
 - Prispevek k poznavanju turških vpadov od leta 1576 do začetka gradnje Karlovca leta 1579, Zgodovinski časopis, let. 34, 1-2, Ljubljana 1980
 - Sistem obveščanja pred turško nevarnostjo v 16. stoletju, Kronika, letnik 28, št. 2, 1980
- SKUBIC Anton, Zgodovina Ribnice in ribniške pokrajine, Buenos Aires 1976
- Slovenci na Hrvaškem – dediščina in sedanost, Knjižnica Glasnika SEM 39, Ljubljana 2006
- Slovenska novejša zgodovina 1848 - 1992, 1 in 2, Mladinska knjiga, Založba, Ljubljana 2005
- SNOJ Marko, Slovenski etimološki slovar, Založba MK, Ljubljana 1997
- STEKLASA I., Herbert Turjaški, Letopis Matice slovenske, 1889
- Ivan Lenkovič, Letopis Matice slovenske, 1893
- STESKA Viktor, Beležke o nekaterih cerkvah v kočevskem dekanatu, IMK VII, 1897
- Doneski k zgodovini kočevske fare, Zgodovinski zbornik, priloga Ljubljanskemu škofijskemu listu, 1895 - št. 30 in 31, 1896 - št. 32, 1897 - št. 38
- STOPAR Ivan, Kranjske noše, Goldensteinove upodobitve, Arterika, Ljubljana 1993
- ŠERCER Mirjana, Šest učencev, Osilniška dolina št. 18, 2002
- ŠMITEK Zmago, Občina Kočevje, Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja – 20. stoletje, Ljubljana 1981
- SMOLE Marko, Stavbna dediščina v dolini zgornje Kolpe in Čabranke, Plešče, 2013-2014
- Šolske kronike osnovnih šol Osilnica, Bosljiva Loka in Papeži, Zgodovinski arhiv Ljubljana, in Slovenski šolski muzej, Ljubljana
- ŠTIH Peter, SIMONITI Vasko, Na stičišču svetov, Slovenska zgodovina od prazgodovinskih kultur do konca 18. stoletja, Modrijan, Ljubljana 2010
- Slovenska zgodovina do razsvetljenstva, Mohorjeva založba v Celovcu, 1996
- ŠTIMAC Katja, Prva likovna delavnica Peter Klepec v Osilnici, Osilniška dolina št. 11, 1997
- Ohranimo Mirtoviški potok, Osilniška dolina št. 17-junij 2000
 - Prva kulturna ustanova v občini – Galerija Staneta Jarma, Osilniška dolina št. 18, 2002
- ŠTIMAC Miro, V šolo v Osilnico ali Faro?, Osilniška dolina št. 5
- ŠTREKELJ dr. Karel, Slovenske narodne pesmi, zvez. I. - III., Ljubljana 1904-07
- ŠUMRADA Janez, Peter Zrinjski proti Petru Klepcu, Slovensko-hrvaško sobivanje pod Snežnikom, Delo, 20. 2. 1993
- K poznavanju žitnih mer nekaterih mest in trgov na Kranjskem v prvi polovici 16. stol., Kronika XXX, 1982
- TOMŠIČ Štefan in IVANC Fran, Kočevsko okrajno glavarstvo, Osilnica, Ljubljana 1887
- TRUHLAR Franc, Struktura in razvoj cestnega omrežja današnje Slovenije od halštatskega do slovanskega obdobja, Kronika XXII, št. 3, 1974

- VALENČIČ Vlado, Žitna trgovina na Kranjskem in ljubljanske žitne cene od srede 17. st., Ljubljana 1977
- VILFAN Sergij, Poljedelstvo na Slovenskem v luči nekaterih desetinskih predpisov, Slovenski etnograf XVI-XVII, 1963-64
- Prispevski k zgodovini mer na Slovenskem s posebnim ozirom na ljubljansko mero, Zgodovinski časopis, VIII, 1954
- VOJE Ignac, Vplivi osmanskega imperija na slovenske dežele v 15. in 16. stol., Zgodovinski časopis, 30, 1976
- VOŠNJAK dr. Bogumil, Ustava in uprava Ilirskih dežel, Matica slovenska, Ljubljana 1910
- WIDMER Georg, Urkundliche Beiträage zur Geschichte des Gottscheerlaendchens, VII. Bd. zbirke Quellen und Studien zur Kunde des Grenz- und Auslandsdeutschtums, Wien 1931, III. in IV., Laibach 1890 - 1891
- WOLSEGGER Peter, Das Urbarium der Herrschaft Gottschee von Jahre 1574, MMVK
- ZADNIKAR dr. Marijan, Gradivo za umetnostno topografijo Kočevske, Ljubljana 1967 (tipkopis)
- ŽAGAR Tone, Moje slovo od doma, Osilniška dolina, št. 2, 1994
- Smuke, Osilniška dolina št. 8, november 1996
 - Bezgovica skozi zgodovino, Osilniška dolina št. 13, 1998
- Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, VI/ borbe v Sloveniji, Ljubljana, 1952-1986
- Zgodovina Slovencev, Cankarjeva založba, Ljubljana 1979
- ŽELEZNIK Alenka, Cerkev sv. Egídijsa, Vodnik po spomenikih, Kulturne poti 1999

Časniki in časopisi

<https://www.dlib.si>

Amerikanski Slovenec
 Ameriška domovina
 Amtsblatt zur Laibacher Zeitung
 Arhivi
 Bogoljub
 Cerkveni glasbenik
 Cleverlandska Amerika
 Dolenjske novice
 Dolenjski list
 Dom in svet
 Domoljub
 Drobtinice
 Etnolog
 Glas naroda
 Glasilo K. S. K. Jednote
 Jezik in slovstvo, 1973/74, letnik XIX, št. 5
 Jutro
 Kmetijske in rokodelske novice
 Kmetovalec
 Kronika
 Laibacher Wochenblatt
 Letopis Slovenske matice
 Ljubljanski časnik
 Ljubljanski zvon
 Odmev iz Afrike, sept. 1939, št. 36, 9
 Osilniška dolina
 Rodoljub
 Slovenec
 Slovenski narod
 Učiteljski tovariš
 Varstvo narave
 Zgodnja Danica
 Zora

ZAHVALA SPONZORJEM

Zahvaljujemo se vsem, ki so omogočili izdajo knjige!

OBČINA OSILNICA
Osilnica 11, Osilnica

DRUŠTVO OSILNIŠKA DOLINA
Osilnica 6, Osilnica

TURISTIČNO DRUŠTVO OSILNICA
Osilnica 11, Osilnica

R&GE Izdelava kovinskih konstrukcij d. o. o.
Reška 13, Kočevje

GEC d. o. o.
A. Muhviča 44, Plešče, Hrvaška

VALINA d. o. o.
Moskovska 4, Ljubljana

